

256/74

ÅRSBÖCKER I SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA

79

SVEN HOF S
SJÄLVBIOGRAFI
OCH
TESTAMENTE TILL BISKOPEN
OCH DOMKAPITLET I SKARA

STOCKHOLM 1949
EXPEDIERAS FRÅN FÖRENINGEN FÖR SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA: DROTTNINGGATAN 108
PRIS 8 KRONOR

ÅRSBÖCKER I SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
BOKSERIE GRUNDAD AV B. RUD. HALL OCH UTGIVEN AV
FÖRENINGEN FÖR SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
ÅRG. XXIX 1949
VOL. 79 UNDER REDAKTION AV ALBERT WIBERG

SVEN HOF S

SJÄLVBIOGRAFI

OCH

TESTAMENTE TILL BISKOPEN

OCH DOMKAPITLET I SKARA

STOCKHOLM 1949

Förord.

Då lektor B. Rud. Hall våren 1948 på grund av sjukdom drog sig tillbaka från arbetet med redigeringen av Årsböcker i svensk undervisningshistoria, överlämnade han till styrelsen för Föreningen för svensk undervisningshistoria bl. a. även en avskrift av Sven Hofs självbiografi och testamente under förmälan, att han haft för avsikt att utge dem av trycket i någon volym av ASU. Med anledning härav har föreningens styrelse satt en ära i att så snart som möjligt fullfölja den sålunda planerade utgivningen, varvid redaktionsgöromålen uppdragits åt undertecknad. — När nu de nämnda 1700-talsurkunderna utgå av trycket, behöva de knappast någon särskild presentation. Sedan länge har det varit väl bekant, att de på många sätt ge belysande inblickar i dåtida svensk kultur, skola och politik och de ha därför också ofta citerats. Vad rör de ederingsprinciper, som tillämpats vid utgivningen, hänvisas till kommentaren i volymens slut.

Med hänsyn till att såväl självbiografien som testamentet flerstädes innehålla uttjuter på latin och i ett par fall även på grekiska och med hänsyn till att många av årsböckernas läsare icke äro mäktiga de klassiska språken, fann jag det nödvändigt att fullfölja lektor Halls intentioner även i det stycket, att översättning av de främmande uttrycken gaves i noter under texten. Härvid vände jag mig till f. d. Rektorn Fil. D:r Nils Lundqvist, vilken med vanlig välvilja åtog sig mödan med översättningsarbetet. För detta Rektor Lundqvists bidrag till den nu tryckta versionen av Sven Hofs självbiografi och testamente vill jag här uttala mitt värdsamma tack.

För många värdefulla råd och påpekanden står jag i tacksamhetsskuld även till Rektorn Fil. D:r Severin Solders och Dir. Karl Gustaf Rosberg.

Stockholm i april 1949.

Albert Wiberg.

Sven Hofs Lefwernes Beskrifning,

af honom sielf författad.

Plerique suam ipsi vitam narrare, fiduciam
potius morum, quam arrogantiam arbi-
trati sunt. *C. Tacit. Agric. c. 1 § 3.*¹⁾

[114] Om mycket här ej må ditt lärda bifall winna,
Men anses dels för gräl, dels som en fåfång sak;
Jag dock förmoda törs, du något lærer finna,
Som är din aktning värdt, och passar för din smak.
Hwad ej förnöja kan en kräslig mun och maga,
Det många andre plä sig låta wäl behaga.
Hwem har af mänsklighet ej fått sin dryga del?
Jag andras brister märkt, här ser du mina fel.

---

¹⁾ Att förtälja sin egen levnadshistoria ha de flesta betraktat snarare som tecken till gott samvete än som en förmäthenhet.

[115]

Företal till läsaren.

Att jag här öfwerlämnar dig min Lefwernes beskrifning, af mig sielf uppsatt, torde dig sällsamt eller underligt förekomma; alldenstund du förmodeligen ej wäntar dylika arbeten af andra, än stora, witra och namnkunniga män, som förestått ansenliga ämbeten, och hafft wiktiga sysslor sig i det allmänna anförtrödda; eller ock, genom å daga lagde prof af grundelig insikt i wettenskaper, framför andra wunnit pris, och således något märkeligt, i den stora eller lärda världen uträttat. Ty du torde icke därom wara okunnig, att wi hafwe sådana beskrifningar af Flavius Josephus, ifrån de äldre, och på de nyare tider, af Thuanus, Clericus, Huetius och andra flere, hwaribland äfwen någre Regerande Herrar finnas, som sina egna bedriffter, samt hwad med dem och i deras lifstid hänt, sielfwe skriftteligen författat. [116] Därföre, när du här ser allenast en slät och matt teckning af ett lif, som till största delen är frambrakt i skolstoffet; och en man dig förestäld, hwilken dess kläna lycka och knappa snilles mått icke tillåtit, att wisa sig med några lysande och särdeles betydliga saker, som, i en omständeligen utförd afhandling, skulle wara värde, att sättas för dina och effterkommandernas ögon: lærer du tycka dig hafwa orsak, att tillägga mig obetänksamhet, eller förmätenhet, som, oaktat mitt wilkårs och ämnes ringhet, welat effterfölja äfwanbemälte och andra förträffeliga mäns exempel. Dessförutan, och i fall du will wara obeswärad att genomläsa, hwad jag här berättat om mina tänksätt och giöromål; torde du mena, att mycket är af mig anført, som syfftar på mitt eget beröm, och anständigare warit att förbi gå.

Jag tillstår gärna, att du kan hafwa skiälig [117] anledning till sådana tankar; men hoppas dock, att du ej aldeles ogillar, utan snarare benägit anser, eller åtminstone ursäktar mitt företagande, om du owäldigt täckes skiärskåda de påminnelser, jag härwid har att giöra. Hwad jag således först håller nödigt att ärindra, är det, att jag icke skrifwit denna afhandlingen i den smak och på det sätt, att hon kan; ej håller i den afsikt, att hon skall blifwa allmän: utan mitt uppsåt har egenteligen eller förnämligast därmed warit, att någre af mina wänner, bekanter och närmaste släktingar måtte hafwa en dem kanskie ej obe-

hagelig underrättelse, om min härkomst, mitt uppförande, mina studier och förrättningar, samt hwad mera kan med mig, i ett och annat mål, hafwa sig tilldragit. Sedan förmodar jag, att man ej bör neka, att lefwernes beskrifningar af nedrigare ämbetsmän och andra, som åtskilligt förfarit och hafft att ombestyra i det borgeliga samhället, ehuru af mindre värde, kunna på sitt wis äfwen gagna, om ej denna, dock den tillkommande tidens folk, hwilket torde däruti träffa upplysning om mycket, som då, mer än nu, [118] kunde wara angelägit att weta. Men hwad mig i synnerhet angår, så emedan Kongl. Majestät nådigst förunt mig, med fördelaktiga wilkår, ledighet ifrån min mödosama beställning, har jag denna förmån ej till lättja welat missbruka, utan sysselsatt min lilla insikt och styrka med de sakers utarbetande, som i någon måtta synts bidraga till mitt fäderneslands nytta; hwaribland jag har trott, att denna beskrifningen kunde räknas, såsom den där innehåller åtminstone något, som en uppmärksam läsares aktning förtiänar. Änteligen lærer, wid nogare öfwerwägande, finnas, att då jag welat och bordt skrifwa sanning, och med sina rätta färgor mitt lefwerne afskiltra; har jag ej kunnat undgå, att här anteckna några ting om mig, som tör hända må hållas för berömliga. Dock som jag intet ämnat denna målningen att komma fram i dagsliuset, förrän jag med döden afgått, då det kan giöra mig lika mycket, om man lastar eller rosar mig; jag jäm- [119] wäl mina swagheter och fel icke förtegit: så skiönjes nogsam, huru litet jag med alt detta welat skryta, och om effterwärldens beröm mig försäkra. Fast mer har min afsikt gått därpå ut, att man måtte taga sig till wara för de klippor, emot hwilka jag stött, samt att de, som hafwa att fagna sig af större sinnets gåfwor, och niuta blidare öden, än mina warit, måge uppmuntras, att wärkställa det, som jag welat och sökt, men, för tidernas widrighet, icke kunnat åstadkomma.

Fördenskull, om du, Min Läsare, här får någon dig tjänlig underrättelse, som jag förmodar, och inhämtar något till din förbättring, hwilket jag önskar; winnes det förnämsta, som jag påsyfftat. Och ehuruwäl åtskilligt finnes här antecknat, som dels ganska litet eller allsintet kan wara dig nödigt att weta, dels ock torde synas emot wisst folk förgripeligt; hoppas jag dock, att du det icke illa uttyder, utan häldre, om du will wara billig, håller det ena med det andra till godo. Ty hwad det förra

angår, lärer du besinna, att i detta slags skriffter, så wida de omständeligen skola wara utförde, sådant icke wäl må undwikas; att det öfwerflödiga ej skadar, samt att, effter olika tycke, det som en för onödigheter och öfwerlopps saker anser, kan en annan gilla och låta sig behaga, såsom oum- [120] giängeligt eller tjänligt till det man företagit sig att afhandla. Hwad det senare beträffar, måge de fritt taga det åt sig, som däruti igenkiänna sina fel. Jag har ingen osannfärdeligen och förklaneligen welat angripa: men att historien om vår tids lättja, wårdslöshet, oskick, egennyttighet och orättwisa, sättes effterkommanderna osminkad för ögonen, will jag förmoda, att alle owäldige lära medgifwa mig, wara både nyttigt och billigt, ehuru jag nog wet, att en ren sanning, i dylika mål, icke annars kan, än wara många förargelig och misshagelig.

I öfrigt kan jag icke hindra dig, att fälla widriga omdömen, i fall du så will, öfwer mitt här förestälde lefwerne: dock wet, att om du söker förfölja min skugge, löper han alltid undan, och påminner dig, att du ock är en människa, med människliga skröpligheter, fel och brister; samt att du, ehuru snart eller sent det skier, skall möta mig i grafwen. Sälle, ja, tusendfallt lycksalige äre wi å båda sidor, om wi, effter ett i sann tro, hopp och kiärlek fullbordat lefwerne lopp, få en gång råkas i himmelen, det Gud nådeligen för Christi skull gifwe!

[121] År 1703 den 18. Januarii, är jag född i Skara, där min Salige Fader, Magister Johan Hof, den yngre, då war Rector Scholæ trivialis, men blef sedan Kyrkoherde och Probst i Lefwene, som är en af Konung Stenkils hemwist och Konung Håkan Rødes födelse, i Swänska Historien namnkunnig ort. Min Farfader war Sven Corylander, Probst öfwer större delen af Wadsbo härad, och Kyrkoherde i Hofwa. Hans äldsta son Johan, som wart Kyrkoherde och Probst i Foglås, kallade sig, wid ankomsten till Akademien i Upsala, effter sin fader, Corylander: men som studenterna icke dess mindre, af födelse-orten, kallade honom Hof eller Hoof, antog han, med fadrens tillstånd, detta namnet, hwilket äfwen behölts af de öfriga syskonen. Bemälte min farfader war född i Hässlestad på Thorsö, som är en ö och församling i Wennern. Dess fader Hans Pærsson war härads domare, eller den äldste Nämndeman i Hassle tinglag och Wadsbo härad, och modren hette Anna Larsdotter, hwilkas graf, giord af täljsten, ännu är i behåll på Thorsö

kyrkogård. Utom min farfader [122] hade de fyra söner, af hwilka en, wid namn Anders Hansson war Rådman i Norrkiöping, och de andre borgare i Linkiöping, Wadstena och Christinehamn. Min farfaders senare hustru war Gertrud Luth, af hwilken min Fader och Faster Ingrid Hof, gifft med Regiments Fältskjären Christian Matthias Berens, blefwo födde. Denne Tysken war en mycket ärlig och gudfruktig man, och i sin konst, effter den tidens skick, tämmeligen förfaren, men af ett krusigt och het-sigt Tyskt hufwud. Han syntes wara en äkta afföda af de fordna stora och grymma Tyskar, som Tacitus beskriwer. Af honom åtnöt jag wäl i min ungdom godt: dock som han brydde mig offta på ett och annat sätt, och hade mycket att tala på de Swänska, upphöjande alltid sitt Tyska wäsend, ehuru han eljest icke ägde något qwicket och skarpsinnigt förstånd; ingafs mig härigenom en stark dosis af hat till Tyskarna, hwilket föröktes, sedan jag lärt kiänna flere af detta folkslaget, och fått läsa åtskilligas förklänliga utlåtelse, i sina utgifne skriffter, om de Swänska. [123]

Min Sal. Moder hette Christina Wallvik, Assessorens i Swea Håfrätt, Jcens Claesson Wallviks och Magdalena Rudbecks dotter, hwars fader war Biskopen i Wästerås, Doctor Nils Rudbeck, en son af Biskopen därstädes Doct. Johan Rudbeck. Dennes fader Johan eller Hans Pærsson, som war först häradsskrifware i Nerike, och sedan Stadsskrifware eller Notarius i Örebro, föregifwes hafwa warit en Holstensk Adelsman, och kunnat leda sitt släkregister till ett Grefweligt eller Försteligt hus. Men det Swänska namnet; tjänsten, som näppligen af en Tysk kunnat förwaltas, ej heller en utländsk och inbillsk Adelsman synes hafwa welat antaga; en Pæder Olofsson Rudbeck, som af förfäderna, i Konung Erics af Pomern tid, skall wara igenfunnen, hwars faders namn Olof utmärker, att han icke warit någon Tysk, och flera omständigheter giöra denna berättelsen alldeles otrolig. Jag har ifrån Stockholm fått en afskrift af Jacob Johansson Rudbecks på Latin författade lefwerne beskrifning, af dess effterträdare i ämbetet wid Storskolan i Stockholm, [124] Magister Samuel Benedicti Hammarinus. Däruti säges, att dess fader warit Stadsskrifware i Örebro, och hetat Hans Pærsson, som wisseligen intet kommer öfwerens med Tyskarnas, mindre Tyska Adelsmäns sätt att nämna sig; samt att bemälte Jacob Rudbeck effter modren kallat sig Bose, för-

modeligen, som fadren, efter den tidens bruk, intet tillnamn haft, men sedermera ombytt det med Rudbeck, emedan det förra namnet har, i åtskilliga rikets landskap, en försmädelig betydelse. I berörde lefwernes beskrifning finnes ock antecknat, det han följt sin broder Doctor Johan Rudbeck, och Doct. Joh. Can. Lenæus till Tyskland, och där någon tid studerat; men att han där haft någon släkt, nämnes alldeles intet. Den i Örebro på senare tider uppsatte grafstenen bewisar allenast de Swänskes onaturliga fåfänga, hwilke missnöjde med en Swänsk upprinnelse, såsom mindre hederlig, gärna wilja räkna sin härkomst ifrån Tyskland, sedan de uppstigit till någon heder, oansett man födes, så wäl där som här, af syndelig säd, och man nog wet att de fläste af våra Swänska [125] adeliga släkter, som gjort sig af fäderneslandet wäl förtiänta, härstamma ifrån Swänska odalmän eller bönder, som på intet sätt kan wara nesligt. Hwad Rudbeckiska släkten widkommer, så hafwa uti henne varit så många hederlige lärde och berömlige män, att den icke behöfwer blygas för att äga en Swänsk Stadsskrifware till stamfader. Annars har man en sannolikare underrättelse, om Rudbeckarnas äldsta bekanta upprinnelse ifrån Småland, som äfwen, genom Commerce-Rådets och mitt Syskonbarns, nu afledne Ulric Rudenschølds bref till mig, bekräfftas. På de Swänskes narraktighet, att wilja leda sin härkomst ifrån Tyskland, will jag här, ibland flere, allenast anföra ett par exempel, hwarom jag är noga kunnig. En wiss adelig släkt, som till stamfader hade en torpare under Målhammar i Westmanland, föregaf, sedan den blifwit upphöjd till Friherrelig och Grefwelig heder, sitt ursprång wara ifrån ett förnämt hus i Meisen, hwilket dock änteligen, genom Stiernmans Matrikel, stadnade i Pomern. En annan förnäm familia, [126] när den fick weta, att en Österrikisk adelig släkt hade nästan samma namn, bröt den sitt där-
 efter, och påstod sin stamfader wara ifrån Österrike, änskiönt han i sanning war en ringa ämbetsman i Småland, som en dåraktig förnämhet ej kunde tåla, där likwäl det onkeligen är långt hederligare, att genom egen dygd, flit och skickelighet hafwa brakt sig upp i världen, än genom föräldrars och föräders anseende, ädelhet och förmögenhet.

Min morfaders fader Claes Ersson eller Ericsson war bäragsman wid Stora Kopparbärgen, och, som det berättas i bemälte Ridderhus-Matrikel, Befallningsman öfwer Salbärgs län, hwil-

ket senare dock släkten ej tillförne wetat af, och torde wara en liten tillsats af dem, som trott, att en blott bäragsman icke varit en nog hederlig stamfader till de twänne Adelige familier von Wallvik och Stiernwall. Berörde Claes [127] Erssons hustru hette Elisabet Tersera, en dotter af Probsten och Kyrkoherden i Lexand, Elof Engelbrectsson Terserus, och Anna Svinhufvud, genom hwilken sistnämnda, släkten skall leda sitt ursprång ända ifrån Olof Skiötkonung, si fabula vera¹⁾, eller om det af Bäragsrådet Porath uppsatte släktregister äger sin riktighet.

Min farfaders förra hustru Ingrid war Kyrkoherdens i Hofwa Andreae Petri dotter, och dess moder hette Anna Fegræa, en dotter af Probsten och Kyrkoherden i Fägred, Haraldus Johannis, och sondotter af Johannes Benedicti, som för det han wägrade sig antaga den namnkunniga Liturgien eller den så kallade *Röda Boken*, blev af Konung Johan den Tredie satt ifrån sitt pastorat i Särstad, men befordrades af Hertig Carl i Södermanland, till Fägred pastorat i Wadsbo. Ifrån denna Prästmannen härstamma twänne adeliga familier, näml. Strøemfaltar och Fægerstiernor: [128] men Fægerskiöldar hafwa en annan upprinnelse, och äga allenast namnet af Fägred, hwaräst stamfaderen war född. Med berörde sin förra hustru hade min farfader följande barn: äfwenbemälte Johan Hof, den äldre; Anders, Kapellan i Älgerås; Peter, Kapellan på Tiweden i Finne-rödja socken; Maria gifft med Kyrkoherden i Fröjered, Nils Clemenius och Anna, hwars man, Magister Anders Twet, war först Lector i Skara, sedan Kyrkoherde i Särstad, och sist Probst och Kyrkoherde i Hassle. Ibland mina Farbröder war den äldste namnkunnigast, så wäl för sin lärdom, som i synnerhet en thesis, hwilken han framgaf till disputering, då han wart kallad till Kyrkoherde i Foglås, och ingalunda wille återkalla, utan på det högsta förfäktade, såsom rättlärig. Satsen lydde sålunda: Resurrectionem Christi non pertinere ad opus redemptorium, multa mihi videntur argumenta evin- [129]cere²⁾. Denna ansågo Biskopen och Consistorium i Skara för kiättersk, någre andre Biskopar och Riksdrotsen Grefwe Pær Brahe gjorde det samma, och Facultas Theologica i Upsala wille hwarken

1) om sängen är sann.

2) Att Kristi uppståndelse icke hör till hans återlösningsverk, synes mig många skäl bevisa. Thesis = lärosats.

gilla den eller förkastan, förmodeligen af fruktan för Biskoparna, änskiönt min farbroder hade, ifrån Lutherska Akademier i Tyskland, förskaffat sig skriftteligt intygande, att hans thesis war orthodox. Saken androgs hos Konung Carl den XI, som uti bref till Consistorium gaf till kiänna, att han med onåd och misshag upptog sådan twistighet och nyhet i läran, samt att min Farbroder, i anseende till sin willfarande menings förfäktande, icke borde ihugkommas wid det sökte lediga pastoratet. Men som Riks Kancellären Grefwe Magnus Gabriel de la Gardie och Arkiebiskopen Joh. Bazius lade sig mycket ut för honom hos Konungen, och i synnerhet den senare ärkiände hans lärosats för riktig, quatenus opus redemptorium in Strictiori Sensu accipitur, [130] quod in passione & morte Christi est absolutum¹⁾; han jämwäl in Consistorio Regni, eller hos Clerus Comitialis²⁾ wart examinerad, och både renlärig och grundeligen lärd befunnen; så frikiändes han icke allenast af Konungen, och förordnades till Kyrkoherde i Foglås, hwarpå han wigdes till Präst i Stockholm af Arkiebiskopen, utan Konungen befalde ock i bref till Consistorium, att tillägga honom så stort Probs-teri, som någon hade i Stifftet, hwilket jämwäl skiedde, ehuru med Biskopens och Domkapitlets missnöje. År 1702. hade han stiffkets enhälliga kallelse till det lediga Biskopsämbetet, hwilket dock tillföll, som bekant är, Doct. Jesper Svedberg. Härom kan man vidare läsa den omständeliga berättelse med tillhörande handlingar, som jag låtit införa i Herr Bibl. Görwels N. Swänska Bibliotheks 2. band, hwaruti dock kallelsen till Biskopsämbetet är utelämnad.

Härtill fogar jag en händelse, som i Upsala [131] med min farfader sig tilldragit, och förtiänar till äfwentyrs någon uppmärksamhet. Han hade wid Akademien om höst-terminen hållit sig inne på egna medel, i wäntan att få någon lägenhet till sitt underhåll, med hederligt folks söners handledning i studier. Men hoppet slog honom felt, Julhelgen tillstundade, kåsten war förtärd, och han ägde icke så många pänningar, som han kunde hjälpa sig ned med till födelse-orten. I så mätto nödstäld, och icke wetande hwad utwäg Försynen ärnade taga, till hans rädd-

1) i den mån man tager begreppet återlösningsverk i strängare bemärkelse, vilket verk fullbordades i och med hans lidande och död.

2) *Consistorium Regni* och *Clerus Comitalis*: olika beteckningar på riksdagsprästerskapet.

ning ifrån ett hotande elände, gick han i kyrkan om Juldagen i högmässan, och fann wid utgåendet en stor gullkiädia, sådan som de förnämre Fruntimren den tiden brukade bära, till många hwarf, på halsen och omkring armarna. Denna lät han upplysa i afftonsången, hwarest Arkiebiskopen Joh. Can. Lenæus, då likwäl Theologiæ Professor Primarius och domprobst, war tillstädes, som wid hemkomsten berättade det för sin ogiffta dotter. Ack min fader, swarade då flickan, jag beder om förlåtelse, att jag af wårdslöshet tappat denna kieden, [132] men är glad, att hon blifwit upptagen af en ärlig hand, och låfwar med större aktsamhet häreffter wårda mina saker. Lenæus underrättad af kläckaren om den, som hittat det förlorade klenodet, lät kalla min farfader till sig, berömde hans redelighet, och sedan han om dess studier och wilkår gjort sig kunnig, lämnade honom frihet att dageligen äta wid hans bord, hwilket skiedde, tilldess han skaffat honom en till sitt underhåll tjänlig lägenhet.

Min morfader ägde god insikt i lärda wettenskaper, särdeles i Lagfarenheten, och han war andre Stads Syndicus, som det den tiden kallades, eller Sekreterare i Falun, samt en gifft man med twänne barn, när han retad af en rik, studerad och owettig bärgsman, wid namn Trotzig, som förekastade honom, att han ej besett wärlden längre, än till Stockholm och Wästerås, företog sig en utländsk resa, hwilken han i två år fortsatte öfwer större delen af Europa. Effter hemkomsten höll han, å stadens wägnar, ett prydeligt tal till Konung Carl XI. då han besökte Falun: och sedan Hans Majestät blifwit nogare under-[133] rättad, så wäl om hans lärdom och skickelighet, som hans utländska resa, och anledningen därtill; försäkrade han honom om nådig befordran till bättre lägenhet, hwilken han ock litet däreffter, nämligen år 1674. bekom, då han förordnades att wara Assessor i Swea Håfrätt. Han war en alfvarsam, rättwis, sträng, och korteligen att säga, gudfruktig man, hwarigenom han förwärfwade sig så andras kiärlek och högaktning, som i synnerhet Konungens ynnest och nådiga förtroende, hwilken därför brukade honom i åtskilliga swåra undersökningar, såsom besynnerligen att nämna, den bekanta troll-commissionen. Lagmans tjänst och Adelskap tillbödos honom af Konungen, men han afbad sig bägge, det förra, såsom mindre fördelaktigt, fastän hederligare, och det senare, såsom icke öfwerens kommande med hans kläna wilkår och många barn, hwilka wid adels

stånd sig icke skulle kunna wederbörligen uppföra, och af en sådan ära till sina sinnen snarare förwärras, än förbättras. Hwad tanka folket i Stockholm hade om honom, kan däraf intagas, att då elden, på den trakten han bodde, [134] war lös, flyttade hans grannar hoptals sina saker i hans hus: och då han med förundran frågade, hwarföre de sådant gjorde, då han likwäl förde ut hwad han ägde? swarade de, att Gud icke kunde tillåta, att han, som war en så gudfruktig man, skulle genom wädelden förlora sitt hus. Det blef ock wärkeligen ifrån den hotande faran befriat. Min morfader dog år 1691, den 13. Februarii, sedan han haft med min mormoder sexton barn, af hwilka fämton, och de på två när oförsörgde, öfwerlefde fadren. I det tryckta begrafnings brefwet, som jag har, kallas han Assessoren i Kongl. Swea Håfrätt, *Högaktad* Herr J. C. Wallwik, som hölls den tiden wara en nog hög titel, oansett den, nämligen af *högaktad*, nu gifwes åt skrifware, kronofogdar och krämare. Den äldsta dottern och den tredie woro wäl gifte i fadrens lifstid, men de blefwo änkor en ganska kort tid effter hans död. Sönerna eller mine morbröder woro: Nils Wallwik, Kyrkoherde i Folkiärna, och gifft med Brigitta Kyronia: Johan, Kammar-Rewisions Råd, adlad af Konung [135] Carl d. XII. år 1718. med namn af von Wallwik, och gifft med öfwerste Liljeströms dotter Christina: Claes, öfwer-Kiämnär i Stockholm wid Söder Kiämnärs Rätt, gifft med Margareta Petre: Peter, Bokhållare wid stora siötullen i Stockholm, död ogifft; samt Eric, Håfrätts Råd i Åbo, adlad år 1727. med namn af Stiernwall, och gifft med Brigitta Hirvo, en Rådsmans och handelsmans dotter i Nändal. Mina mostrar hette: Elisabet, gifft först med Kyrkoherden i Sankt Klara, Olof Bergius, och sedan med Rådsmannen Anders Engman i Stockholm: Catharina, gifft med Rådsmannen i Stockholm, Johan Kiellman: Margareta, gifft tredie gången med Matthias Bille, Probst och Kyrkoherde i Umo: Magdalena, gifft år 1696. med Biskopen i Linköping, men då warande Professoren i Åbo, Thorsten Rudén, af hwilken Rudenschöldarna härstamma: min Sal. Moder Christina Maria, gifft med Håfrätts Rådet i Åbo Wilh. Jo. Qvensel: Anna, gifft med berörde Håfrätts Råds son, Professoren i Lund Conrad Qvensel: Wendela, gifft med Kamereraren [136] i Kongl. Bärge Collegium, Jo. Ge. Morström: Helena, död ogifft: Elsa, gifft med Probsten och Kyrkoherden i Philippstad, Dionysius Che-

non. Om denna släkten, samt dess grenar och afkomlingar, har Directeuren Abraham Hylphers Abrahamsson, år 1765. i Wästerås af trycket utgifwit en genealogisk beskrifning, under namn af *Ättartal öfwer den Swänska släkten Wallwik*, hwar till jag lämnat honom den hufwudsakeligaste och säkraste underrättelsen, särdeles af min saliga morfaders och mormoders egenhändiga förteckningar och anmärkningar. Att en så stor fläck af åfwannämde faderlösa och oförsörgda barn, i ett medellöst hus, skulle snart råka i stort elände, hade wäl något hwar kunnat föreställa sig: men den Högste drog underligen om dem en nådig försorg, att de wäl och hederligen blefwo bärgade. Således röntes här, hwad K. David säger: *jag hafwer [137] ännu aldrig sett den rättfärdige förlåten, eller hans säd effter bröd gå.*

Effter min morfaders fränfälle, skingrades barnen, och min Sal. Moder kom på sin moders farbroders, Biskopens i Skara Doct. Pär Rudbecks lätt, hos hwilken hon på Brunsbo blev gifft, år 1695. med Magister Carl Undén, som war Rector wid triwial skolan i Skara. Han lefde med henne allenast siu månader, och lämnade effter sig en dryg skuld, som han genom sina utländska resor sig ådragit. Således war min moder i några år änka med knappa wilkår, till dess hon ingick äktenskap år 1700. med min Sal. Fader. En son hade hon med sin förra man, som dog i sin barndom. Mina syskon, utom några i unga åren aflidne, äro: Peter Hof, Actuarius i Kongl. Stats Kontoret, nu 1769. upphandlings-Commissarius och gifft med Christina Elis. Nordman, Borgmästarens i Söderkiöping, Johan Nordmans dotter: Jøens, Håf-Auditör, och gifft med Maria Beata Grönlund, Härads höfdingens Otto Grönlunds dotter: Magdalena Christina, gifft med Kyrkoherden i Hällstad, Anders Laurén: [138] och Gertrud Elisabet, gifft med Kyrkoherden i Rångdala, Johan Lundgrén. Sedan moster Margareta Wallvik och hennes man, Probst Bille med döden afgått, och lämnat effter sig sex omyndiga barn, kom den ena sonen Jøens Bille, och dottren Elisabet till mina föräldrars hus, hwarifrån hon år 1722. blev gifft med Probsten i Hofwa Sven Tidenius. Nästföljande år reste min moder till berörde ort, att där hälsa på denna sin systerdotter, jag kan just icke säga till sin olycka, genom en hastig död, dock sin man och sina barn till en hiärtelig sorg och stor afsaknad. Ty då hon där, den 23. Junii, år 1723. som war andra

söndagen efter Hel. Trefalldighets söndag, skulle gå i kyrkan, och steg i västra dörren, slog åskan neder, genom ett litet torn midt på kyrkotaket, dödade henne i ett ögonblick, med fjorton andra människor, hwilka öfwerhöljdes af sten och grus, samt mer och mindre skadade fiorton andra, som sedan någon tid lefde med stor bräckelighet. Probstén Tidenius, som då stod i koret, och wid ett barns döpande läste [139] *Fader wår*, mente att någon hade lossat en bössa, och ropade fördenskull: *hwem är så ogudaktig, att han skiuter i kyrkan?* Men i det samma märkte han nogsam, hwad skiett war, af swafwel-röken, dambet och ett med sällsamt skri blandat buller. Muren wid västra ändan af kyrkan slogs under, alla fenstren fördärfwades, och den muren, som då skilde koret och den andra delen af kyrkan, kråssades, så att stenar därutur flögo omkring, och gjorde skada. En stor sten, som knapt tre eller fyra karlar kunde lyfta, drefs öfwer kyrkogården inuti en ej långt därifrån stående lada. Således, enligt Salomos utsaga, *wet icke människan sin tid:* och därför kan ingenting wara oss angelägnare och rådeligare, än att winlägga oss därom, att wi måge finnas wäl beredde till döden, enärsomhålst den Högste Herren behagar kalla oss härifrån. För öfrigt hwad min Sal. Moder angår, så alldenstund hon, effter alt människeligt utseende och omdöme, war en gudfruktig qwinna, lærer hon icke kunna sägas warit olyckelig genom [140] sin hastiga död, utan fast mer säll, efftersom hon i ett ögonblick befriades ifrån alt jordiskt bekymmer och elände, och försattes, som jag wisst tror, i det lycksaliga tillstånd, som alle rätte Christne genom Guds nåd förwänta. Hennes moder och min mormoder, 79. år gammal, afsomnade år 1726. i Linköping, hos sin dotter, Biskopinnan Rudén. Min Farfader afgick med döden, år 1692. så när 80. år gammal, och min Sal. Fader, den 12. Martii, år 1739. på sitt 73. ålders år. Hans senare hustru Catharina Leuchovia, som född i Stockholm, hade tillförne warit gifft med Kyrkoherden i Lekåsa, Anders Lundgren, dog år 1741. och ägde inga barn med min Sal. Fader.

Under hela min barndoms och ungdoms tid, innan jag afreste till Akademien, fördes ett olyckeligt krig; och jag war till en stor del åsyna vittne, huru inbrotten, åren 1716. och 1718. skiedde i Norige; emedan regimenterna, artilleriet, ammunitionen, och hwad som ifrån åtskilliga landskap i stor myckenhet affördes

till magasinerna wid gräntsen, tågade mästedels [141] förbi Lefwenes prästgård. Icke dess mindre mädde folket, i min Sal. Faders församling och orten däromkring, wäl, och allehanda Guds gåfwor funnos nästan till öfwerflöd i böndernas hus, undantagandes på några få frälse hemman. Min Fader måste utrusta två dragoner, och som alle andre, ärlägga till kriget skatter och gjärder. Men sådant oaktat, war han likwäl i stånd, att under den tiden förpanta sig en skiön sätesgård, Wästölet kallad, och köpa sig ett skattehemman. Den största swårighet, som allmogen på den orten hade af kriget, bestod uti inqwarteringar, wärfningar och utskrifningar till soldater, hwarmed de sista åren af Konung Carl d. Tolfstes regering, gick strängt till, så att många unga bönder och drängar, som woro duglige till krigstjänst, borttogos och sattes under regimenterna. Man kunde likwäl i de kyrkor, som jag då war uti, icke förmärka någon synbar minskning af mannfolken, emedan alle bänkar, så wäl på läktarna, som nedre i kyrkorna, woro tämmeligen fulle: ej heller blef mig witterligen något hemman obrukat eller öde. Af [142] tågandet ifrån Norige, wid slutet af år 1718. och början af år 1719. skiedde rätt eländigt; ity soldaterna, som föga wårdades af sina Officerare, dogo hopetals i byarna, och lämnade effter sig munderingar, kläder och små kopparflaskor, hwilka litet effterfrågades, och de sistnämde gingo länge i arf och köp ibland allmogen, såsom dess egendom. Ja, man såg soldater här och där ligga döda wid landswägarna. Några weckor bortåt, förde bönderna de halfnakna kropparna till kyrkorna, och lade dem i stora högar på kyrkogårdarna, till ett fasligt åskådande, som jag sielf en och annan gång fick se. När sön- eller helgedagen kom, måste Prästerna, förrän gudstjänsten begyndes, låta genom allmogen göra en stor grop, kasta alla de döda däruti, och sedan begrafwa dem. Fältsjukan, som krigsfolket förde med sig, besmittade ock landsfolket, så att ganska många däraf borttryktes. Jag war nyfiken att få weta, huru Konungen blifwit död, och till den ändan frågade härom många soldater, som dels woro inqwarterade i prästgården, och dels wid förbitågandet framkommo, att skaffa sig något till bästa. [143] Alla försäkrade mig, att han icke blifwit skiuten ifrån den belägrade fästningen; men på hwad sätt, kunde de ej säga. Däremot berättade alla Officerarna för min Fader, som honom till ett stort antal besökte, att en falkonett-kula ifrån slättet

afhänt Konungen lifwet. Om jag mins rätt, skref Joh. Hybner, i Supplementerna till sin Politiska Historia, för år 1718. ungefärligen på det sättet, att en öfwerens kommelse wore emellan K. Gustaf Adolphs och K. Carl den Tolfiftes död. En annan utländsk skribent, jag wet icke hwilken, skall hafwa denna utlåtelsen: *Regem a Sicario interfectum esse ferunt*¹⁾, hwarmed förmodeligen syftas på General Adjutanten Sickert (Siquier) eller Siquert. Det är bekant, att denna Fransosen misstänktes för Konungens mördande, och han bekiände det om sig sielf. Han mentes med et järn hafwa stött Konungen genom tinningarne. Men som han war galen, så att han grufweligen rasade, det någre trodde härröra af ett ondt samwet; kunde honom ingalunda något witsord gifwas. En Öfwerst Lieutenant ifrån Skåne, wid namn Dagström, kom några år däreffter fram med nästan samma berättelse: men han [144] war ej heller alldeles wid sina sinnen, och eljest hade han wäl med sådant hafft fördrag. Om Konung Carl kan man med skiäl säga det samma, som fordom Konung Pyrrhus sade om sin oförwägne son: *aliquanto tardius, quam vel timuerint alii, vel temeritas ejus meruerit, occisus est*²⁾. Öfwerste Rutensparre berättade mig år 1736, att han i Norige hade wakt hos Hertigen af Holsten, då tre Generaler, ibland hwilka Fältmarskalken Grefwe Renschöld war den förnämste, kommo till Hertigen, att beklaga sorgen öfwer Konungens död. Huru Renschöld sig utlät, sade Rutensparre sig ej kunnat höra, emedan han talte helt sakta och wände ryggen till honom, som war utanför den på glänt stående dörren; men Hertigens swar lydde sålunda: *att en stor Konung och min morbroder så olyckeligen omkommit, går mig ganska mycket till hiärtat, och I giören däruti, som tappre Swänske män, att I ej wiljen afwika, förrän I hämnats hans död: men hwad det tredie angår, är det en sak, som står i wida fjältet*. De sista orden i detta swar tyckes gifwa till kiänna, att Generalerna smickrat honom med hopp om effterträdandet till Kronan. Därpå, berättade Rutensparre ytterligare, [145] lyffte de alle tre upp händerna, swärjande, att de skulle wara Hertigen trogne, och ej gå utur Norige, innan de intagit

¹⁾ Man påstår, att kungen föll för en lönnmördares hand (sicarius = lönnmördare).

²⁾ han fick sin bane betydligt senare, än andra befarat eller han med sitt överdådiga mod förtjänat.

fästningen. Men oansett sådant kunnat skie inom tre eller fyra dagar, som många försäkrat, och jag äfwen hört af en Dansk öfwerlöpare, som under belägringen warit på Fridrikshall; blef dock alt omwändt, sedan Generalissimus, Arfprinsen af Hessen Kassel, som nu war hafwande med en krona, och ej hade tid och lust att sysslosätta sig med krigs saker, fått tala med Generalerna, och lätt kunnat förmå dem, att hals öfwer hufwud begifwa sig hem. Hwad nöd och elände den andre krigshären, som ifrån Trundhems sidan måste i strängaste wintren draga sig tillbaka öfwer Norska fiällen, utstod, kan näppligen beskrifwas: och jag såg, åren 1721. och 1722. däraf ynkeliga prof på en hop krymplingar, som af kiölden, till händer och fötter, woro fördärfwade. Med huru stor mandom, fördel och heder krigs wäsendet i Swerige sedermera warit skiött, är nogsamnt kunnigt: och det tyckes, som med Konung Carls död, [146] den Swänska tapperheten afsomnat, hwilket äfwen de sista krigen i Finland och Pomern ej otydeligen utwisa. Men som regerings sättet, och den belägenhet, i hwilken Swänska folket nu befinner sig, särdeles i anseende till frihetens missbruk, tänksättens stridighet, brist af medel, och grannarnas styrka, mer fordra att winlägga sig om en god hushållning, än tillåta att med efftertryck och wäntad framgång föra krig; så lærer man hädaneffter wara så klok, att man med all flit söker undfly widlyffthet med de angräntsande Makter, och bibehålla friden, ehuru sådant framdeles och alltid icke torde låta sig giöra, utan att något efftergifwa af Rikets heder och fördelar, hwilket dock, till undwikande af större olägenheter och skador, ej får hiälpa, hälst som vana est sine viribus ira¹⁾.

Ifrån dessa allmänna saker, kommer jag nu till mina enskilda, och berättar således, att jag år 1711. om våren försändes till Skara skola, och intogs där i nedersta klassen. Utom de offentelige lärare, hade jag, som wid berörde skola är brukeligt, några af gymna-[147] sisterna till enskilda ledare, såsom Nils Hasselbom, sedan Professor i Åbo, Peter Landin, som blef Kyrkoherde i Hiälstad, och flere. Men ibland dem förtjänar ingen att nämnas med något besynnerligt låford, mer än Anders Widbom, till hwars befordran till Biörke pastorat jag sedermera ej litet bidrog. Genom sin oförtrutna flit och alfwar-

¹⁾ Intet uträttar vreden, om den ej stödes av krafter.

sama aga, som en vårdslös pojke väl behöfwer, lade han en god grund till den lilla lärdom och förmån, som jag med tiden ärnått. Det är dåraktigt hwad många påstå, nämligen att en ungdom icke bör twingas till studier, om den icke sielf därtill har lust. Ty af förfarenheten är mig väl bekant, att ibland hundrade af hederligt folks söner, gifwas knapt två, som af egen god och naturlig böjelse wilja studera, innan de hunnit till 16. 17. eller 18. års ålder, och de någorlunda sielfwe kunna besinna, hwad till deras wälfärd hörer. Deras håg leker på helt annat, än språks och wettenskapers mödosama lärande: och om de få följa sin egen drifft, kommer deras giöromål an på flasa, spela, jaga, skiuta, rida, rasa och roa sig med små skalkstycken. I fall nu gossar icke borde twingas till att studera, skulle de wara altför få, som något af lärda saker med ringaste beskied, i den yra ungdomen, inhämtade. Men twånget bör wara lämpat effter sinnenas olika art. Ty någre få låta sig till flit bewekas, genom uppmun- [148] tringar och förmaningar; andre åter förmedelst tilltal, skrubbor och warningar: men en stor del, som äro af hårdare sinnen, måste alfvarsamare hanteras, så framt man ej will lämna dem lösa tyglar till lättjas, försummehghets och vårdslöshets, samt annan wanarts och odygds fria utöfwande. För min del må jag uppriktigt bekiänna, att om jag icke warit, med någon stränghet, i mina pojk-år tvungen att studera, hade jag säkerligen knapt icke mera lärt, än läsa och skrifwa Swänska: och då kan jag icke säga, hwad för en stackare jag med tiden skulle hafwa blifwit. Alle äre wi af naturen, fastän mer och mindre, benägne till det som in- tet dåger, och måste effter hand böjas till det goda, genom under- wisning, råd, alfvarsama föreställningar, belöning och fruktan för straff.

Till Akademien i Upsala reste jag år 1721. sedan jag alla klasser i skolan och gymnasium genomgått, och inskrefs för student i September månad, af Rector Magnificus¹⁾, Professor Johan Hermansson, hwilken framdeles wart min besynnerlige gynnare, kan hända i anseende till den släktskap jag ägde med hans fru, Ärkebiskopens Matthiæ Steuchii dotter, hwars moder war en dotter af Biskop Terserus i Linköping, och syskonbarn med min morfader. Dock hindrade denna lilla släkt-

¹⁾ Universitetets rektor.

skap icke bemålte Professor, att emottaga för præsidium af mig fyra specie-dukater, en kanna Renskt win och en säckertopp, som man den tiden plägade gifwa åt sina disputationum præsidies. Ärkebiskopen Joannes Steuchius, då han var Logices & [149] Metaphysices Professor¹⁾, hade om mig mycken och gunstig wård, den jag likväl allenast en kort tid fick niuta; alldenstund han år 1723. blef Superintendent i Karlstad. För sin afresa, anmälte han mig på det ömaste hos sin broder, Matheseos Professoren²⁾ Elof Steuch, hwilket dock war utan all wärkan. Till uppsyningsman öfwer mina studier och mitt lefwerne, hade min Sal. Fader antagit Professor Anders Vinbom, då warande Magister Docens, hwars kollegier jag flitigt biwistade, och af honom mycket lärde. År 1724. responderade jag under honom, som då war Adjunkt i Filosofiska Fakulteten, för dess disputation, de parallelismo dominii & imperii civilis³⁾. Min gradual disputation, de Philosophia Sectaria⁴⁾, utgafs och hölls år 1731, då jag ock blef Magister.

De första åren, jag wistades wid Akademien, studerade jag tämmeligen flitigt, och hade en stor lust, att förwärfwa mig grundelig insikt i lärda saker. Till den ändan läste jag de mig af Professor Vinbom förelagde compendia ett par gånger igenom, med all möjelig efftertanka. Men som jag förmärkte, att jag ej särdeles mycket kunde behålla af det, jag i så måtto genomgått, långt ifrån att om altsammans hafwa nog tydeliga, rediga och ordenteligen sig emellan förknippade begrep; tog jag mig för, att läsa mina små auktorer utantill, nästan ord ifrån ord, som en skolgosse plägar giöra för sin lärmästare. Att jag ock måtte så mycket bättre fästa de Latinska phrases och numerus oratorius⁵⁾ i hufvudet, läste [150] jag på samma sätt några Ciceros orationer, och begynde ett lika arbete med Cornelius Nepos, men tröttnade, när två eller tre vitæ af mig woro utanoläste. Hwad Systemata och widlyftigare böcker i wettenskaperna beträffar, utskref jag wid genomläsningen, ur dem det förnämsta och angelägnaste att weta, hwilket jag sedan flitigt öfwerläste. Annars brukade jag att understryka, hwad

¹⁾ Professor i logik och metafysik.

²⁾ Professor i matematik.

³⁾ om sambandet mellan dominium och imperium i samhälleligt avseende.

⁴⁾ om den skolbildande (?) filosofien.

⁵⁾ uttryckssätten och oratoriska rytmen...

märkwärdigast förekom, och det sedan flere gånger genomlöpa, som snart kunde skie. Utur Historien gjorde jag mig, i små tabeller, korta utdrag, besynnerligen angående tideräkningarna; och emot glömskan däraf använde jag samma medel, som det öfriga jag wille rätt inhämta och behålla. Jag har wäl just icke haft ett swagt minne, dock kan jag i sanning betyga, att hwad jag med något beskied lärt, har skiett förmedelst utanläsning, om jag ej will härifrån undantaga Arithmetiken och Geometrien, hwilka jag dock, fastän på ett annat sätt, måst lägga på minnet. Således har jag warit alldeles af enehanda tanka med de gamla, som sagt, att tantum scimus, quantum memoria tenemus¹⁾; och trott, att ej någon annorlunda kunde ärhålla en grundelig lärdom, än genom en trägen utanläsning, så framt han ej will blifwa en purus putus mathematicus, chymicus, eller botanicus²⁾, ehuruwäl en sådan ej heller kan [151] komma till det föresatta ändamålet, utan att ganska mycket öfwerläsa och i minnet intrycka. Jag wet wäl, hwad häremot kan sägas, näml. att ett dylikt minnesbråk är altför beswärligt, samt att därmed allenast en historisk kundskap ärnås. Men som jag billigt fordrar, att man bör wäl förstå, hwad man läser utantill, och förrän man griper till detta arbetet, ombeflita sig att noga inse hela sammanhanget, om man ej har blott att göra med språk, samt historiska och kronologiska saker; så är klart, i den händelsen, att förståndets rikedom tilltager i samma mån, som minnets skatter förökas, samt att dettas möda då blifwer lättare, dock med förord, att man har goda, tydeliga och tillförlitliga böcker att betiäna sig af. Man kan icke neka, att de gifwas, som hafwa ett så förträffeligt minne, att de kunna behålla alt hwad de en eller annan gång efftertänksamt genomläst; jämwäl de, som äga en sådan förståndets styrka, att de lätt fatta och med rediga begrep hos sig fästa både grunder och slut-[152] satser, ja, kunna sielfwe af några bekanta härleda många andra sanningar, utan widlyftigt grubblande, och en mödosam utanläsning af hwad auktorerna hafwa upptecknat: men den förfarenhet jag har, öfwerlygar mig, att sådana snillen äro ganska sällsynta, och att af hundrade ibland dem, som studera, näppligen finnes en eller två, som hafwa så fördelaktiga naturens gåfwor. Åtmins-

¹⁾ Vi weta nätt upp så mycket, som vi säkert komma ihåg.

²⁾ mästare i ren matematik, kemi eller botanik.

tone har det för mig ej welat gå an, att lära något wäl på detta lindriga sättet; utan jag har tänkt, lika med poeten, att Non datur ad Musas currere lata via¹⁾; samt att wägen till wetenskaperna skulle ej allenast wara bred, utan ock helt jämn, lätt och behagelig, om innanläsning gjorde till fyllest, det hon dock likwäl ingalunda gör hos den aldrastörsta hopen, änskiönt Sedula meditatio²⁾ därmed följer.

Men för min lust och flitighet att studera, [153] lades snart hinder i wägen af fattigdom, som twingade mig att wara sorgfälligare om det som hörde till nödtorfftigt uppehälle, än en efftersträfwad grundelig lärdom, särdeles sedan min Saliga Moder år 1723. med döden afgätt. Härtill kom ock det, att min Sal. Fader hade fäm mina yngre syskon att underhålla och påkåsta: och emedan hans wilkår dessutan woro knappa, trodde han med skiäl, att jag, som nu war tämmeligen satt i stånd att leda mig sielf, borde, som andra, med konditioner mig forthiälpa. Jag sökte fördenskull, hos Akademiska Senaten, två gånger Stipendia Magnatum, och oaktat jag en gång hade Riksrådets och Kancellärens, Grefwe Gustaf Cronhielms nådiga föreskrift, kunde sådant likwäl intet uträtta. Presidenten Grefwe Piper låfwade mig wäl, på Kammar-Rådet Jon. Wulfvenstiernas anmälände, det Piperska Stipendium; men som jag straxt däreffter måste begifwa mig ifrån Akademien och ett par år uppehålla mig på en annan ort, gick det mig ock ur [154] händerna. Om det Kongliga Stipendium, gjorde jag tre år fåfång ansökning i den Filosofiska Fakulteten men all min flit, och håg för studier war i detta lärda samfund icke af så krafftig betydelse, som två specie-riksdaler, gifne åt dess ledamot, Professor Israel Nesselius, hwilken såsom Decanus, mig änteligen, för så wiktiga skiäl, till godt slut befordrade. Dock fick jag icke till fullo niuta denna förmån, utan man afdrog för mig nittio daler kopparmynt, den sista terminen, under föregifwande, att jag hade en fördelaktig akademisk kondition, hwilken omständighet för många, om ej alla andra, intet warit giällande, till minskning af det dem en gång tillärkiända Stipendium. Härwid är wärtdt att märka, det Konung Gustaf Adolph förordnat Professorerna och Adjunk-

¹⁾ Det förunnas oss ej att på en bred (och välbanad) väg färdas till parnassen.

²⁾ flitig övning (och förberedelse).

terna sina årliga löner i wisst pänningtal, och Kungliga stipendiaterna två hundra tio daler silfvermynt, att in alles åtniuta på [155] några år och i wissa klasser, samt att bägge delarna härflyta af hemmans räntor och kronotionde. Sedermera har myntet några gånger blifwit uphöjt, det är, i sielfwa wärket, till sin halt och godhet emot pänningräkningen, eller räkne-wärdet förringat, åtminstone till dubbelt. Detta har jag, ibland annat, äfwen klarligen funnit af en kopparplåt, som jag hade i min myntsamling, och war slagen år 1663. till en daler silfvermynt, men wägede litet mer, än en sådan plåt, som i vår tid är myntad eller slagen till två daler silfvermynt. Därföre är klart, att det, som i Högstbemälte Konungs tid kallades en daler, heter nu till det ringaste två daler; det är, en daler i wärkeligt mynt på vår tid är dubbelt sämre till sin halt, eller skrot och korn, än han war för 150 år sedan; att här ej tala om den onaturligen stora myckenheten af bankosedlarna, hwilka, såsom ett blott representatift eller betydande mynt, utan någon därföre befintelig valuta i banken, giort på några år tillbaka en faselig willerwalla i han- [156] delen, och förändring i pänningräkningen. Häraf följer, att den stipendiat, som nu får 210. daler silfvermynt i wärkeliga pänningar, bekommer icke mer, utan snarare mindre, än 105. daler af det mynt, eller sådana pänningar, som K. Gustaf Adolph honom till understöd förordnat. En tunna strid säd såldes, i förra århundradet, merendels för två, sällan för två och en half, och nästan aldrahögst till tre daler silfvermynt, hwilka swara, i vårt nu för tiden warande wärkeliga mynt, ungefärligen emot fyra till sex daler. Men i synnerhet ifrån år 1746. har priset för en tunna råg, genom handelens, bärgslagens, fabrikernas, hantwärkeriernas och andra näringars utwidgande, stigit till 7. 8. 10 à 11 daler silfvermynt: och på några af de nästledne åren, särdeles ifrån år 1759. sedan det omätteliga sedelmyntet, genom banko-lån och föräringar, fullkomligen blifwit kringspritt, och förlorat genom myckenheten två tredie delar af sitt påsatte värde emot wärkeliga pänningar; har en sådan tunna, och andra waror i samma mån, kåstat ända till tiugu daler silfvermynt, och somligstädes däröfwer. Alla dessa omständigheter hafwa [157] Professorerna wäl förstätt att betiäna sig af till sin fördel, så att de fått sina löner förhöjde till långt mer än dubbelt öfwer det pänningtal, som dem i staten till årligt underhåll är påfört, och lärere wara siu hundra daler

silfvermynt. Men däremot hafwa de, med stor orätt, låtit de fattiga stipendiaterna blifwa wid det gamla pänningtalet 210. daler silfvermynt; där likwäl deras stipendier, såsom härflytande af samma Kongliga förläningar till Akademien, hade bordt förökas i lika proportion med lönerna, så att hwar stipendiat skolat till det ringaste ärhålla 420. daler samt i wärkeliga pänningar, och än mer i våra nu öfwerflödigt giängse warande bankosedlar, hwilka bortjagat nästan allt wärkeligt mynt, onaturligen uppdrifwit alla warors pris, och följakteligen likaledes stegrad räntor och kronotionde. Sådant förstod hwarken jag, eller någon annan student, då jag war wid Akademien: och ehuruwäl jag sedermera underrättat några af de studerande härom, lærer dock ingen af dem wåga sig, att i ett så betydligt mål, hos höga wederbörande, giöra [158] emot sina förmän någon föreställning. Till Riksrådet, Grefwe Claes Ekeblad, jämwäl, om jag annars rätt ärindrar mig, till Riksrådet, Grefwe Tessin, afgaf jag härom berättelse, men utan någon wärkelig påföljd.

Det war ej underligt, att lärdomslystnaden, då den icke hade någon uppmuntran, begynde hos mig slakna, och att jag, genom ett annat lefnadssätt, än wid den magra och föraktade boken, wille söka min fortkomst. Till den ändan anmältes jag i Kongl. Kammar-Rewisionen, att blifwa auskultant, hwilket ock mig blifwit bewiljat, genom min Morbroders, Kammar-Rewisions Rådets Joh. v. Wallviks befordran, om icke jag måst lämna denna föresats, emedan min Fader, så snart han om sådant blef kunnig, afrådade mig däriifrån, och enständigt förmante mig, att fortfara med studierna och blifwa Präst, ehuru jag till det senare hade liten eller ingen lust.

Hwad mina akademiska studier angår, lade jag mig, jämte de lärda språken, samt Fransyskan och Tyskan, [159] i synnerhet winn om, att inhämta kundskap i F(ö)rnuffts-Läran, Naturens Lag, Naturkunnigheten, Historien, Arithmetiken och Geometrien. Exercitia Stili Latina skref jag först för Adjuncterna Vinbom och Arvid Arrhenius, och sedan för Professorerna Hermansson och Fabian Tørner, men Græca¹⁾ för Magister Domerus, som blef Lector i Wäxiö, och Professor Nesselius. I Theologien hörde jag så wäl Vinboms, som i synnerhet Theol. Adjunktens Ma-

1) Exercitia Stili Latina... Græca = öfningar i latinsk och grekisk stilskrifning.

gister Simmings; i Hebraiskan, Adjunkten Bobergs, samt i Förnuffts-Läran och Naturens Lag, Vinboms föreläsningar. Uti Naturkunnigheten war jag en termin Magister Birger Vassenii åhörare. De öfriga Kollegier, som jag hade hos Professorerna, måste jag biwista, utan någon särdeles däraf hämtad nytta, till att, genom några Karoliners betalning, bereda mig vägen till examina, som jag i Theologien och Filosofien skulle af dem undergå. Det är wisst, att med Professorernas föreläsningar, den tiden, war till största delen slätt bestält: och att därmed sedermera skiett någon märkelig förbättring, har jag icke förnummit. [160] Underwisingens arbetet börjades gemenligen midt i Februarii månad, eller wid slutet däraf, om Distings marknaden något sent inföll: det upphörde i tre weckor wid Påskhelgen, och war alt åtta dagar för Pingest. Om hösten begyndes icke allmänneligen föreläsningarna, förrän åtta eller fiorton dagar effter Michaelis, och de slötos wid Andersmässan, så att hela föreläsningen warade allenast fyra månader om året, eller högst fäm. Hade man på denna korta tiden warit flitig, samt läst rätt och ordenteligen, till ungdomens nytta; kunde det ändå hafwa gått an, emedan de fläste studerande äro af så klena medel, att de ej förmå hålla sig inne wid Akademien öfwer fäm månader om året. Men det skiedde helt annorlunda af de fläste lärare. Ty när en theologus, till exempel, förklarar ett par kapitel, eller litet mer af någon Pauli epistel; en annan två eller tre artiklar af Koenigs Theologia Positiva; en Jurist tålkat en balk i [161] Lagboken, och så vidare; trodde de sig wäl hafwa giort ifrån sig ett helt års offentligt arbete. Kancellären Grefwe G. Cronhielm förekastade Philosophiæ Moralis Professoren Grænwall, att han, med sina föreläsningar, aldrig kom längre, än på företalet till Pufendorfs bok, de officio hominis & civis¹⁾: men åtminstone är det sant, att han icke förklarade många kapitel däraf, och än mindre hela eller halfwa boken. Att man skulle på en eller två terminer, få höra en hel wettenskap, och en bok till ända förklarad, ehuru liten den ock måtte wara, wäntade man fåfängt: och då mästedelen wille wisa sin stora insikt och beläsenhet, stadsnade alt i widlyfftiga diskurser. Därföre den, som åstundade af en Professor höra hela den dogmatiska Theologien, hade af nöden att biwista hans föreläsningar fyra eller

1) Om plikten som människa och medborgare.

fäm år bortåt, hwilket förmodeligen icke många kunde göra. Nästan på samma sätt war det beskaffat med den offentliga underwisingen i de öfriga wettenskaper, dem man hade bordt på en termin, eller till det högsta ett år, af tiänliga compendia, sålunda genomgå, att man [162] uttytt det, som kunde synas mörkt, tillagt allenast några få nödwändiga anmärkningar, och för öfrigt gifwit ungdomen anledning att vidare läsa hos auktorerna. Ty flyktiga diskurser, eller hastigt förbigående och tillika widlyfftiga föreläsningar, hwaraf rätt få åhörare äro i stånd, att något med beskied samla och behålla, kunna icke bibringa en redig, och än mindre grundelig och systematisk kundskap i wettenskaperna, som man af goda böcker, förmedelst trägen effertanka, öfwerläsning och utanläsning, endast ärnår. Hwad hafwa ock Professorerna och Adjunkterna i sina föreläsningar att förkunna, som icke finnes äfwen så godt, eller bättre och grundeligare, hos wissa auktorer, på hwilka de borde gifwa sina åhörare förslag? Således wore ju långt nyttigare för den studerande ungdomen, att till sin rätta mening simpelt och korteligen uttyda den företagne boken, uti anmärkningarna allenast tillägga det, som ej så lätt träffas hos auktorerna, wänja åhörarna att redigt [163] genomtänka den förklarade boken, och wid slutet af hwarje wecka eller månad, repetera med dem hwad de läst, och blifwit dem föredragit. Detta lärosättet, ehuru skiäligt och gagnetigt, har likwäl icke ännu kommit många af våra lärare wid Akademierna i hufwudet. Härwid bör jag dock tillstå, att de, som haft att göra med underwisingen i de lärda språken, hafwa däruti föga annorledes kunnat förhålla sig, än af dem skiett är, allenast en del af dem welat bruka litet större flitighet, hwilken saknades hos de fläste, och föranlät Kancellären, att då och då gifwa dem alfvarsama skrapor, men utan någon särdeles god wärkan. Professor Roberg, en Diogenes medicus, som föraktade hela wärlden, undantagandes pänningen, i hwilken lära han hade Professorerna Nesselius och Grænwall till tämmeligen starka anhängare, läste föga mer än 8. eller 10. timar om terminen, oaktat ungdomen hörde honom giärna, så wäl i anseende till hans förströdda och yttrade margkunnighet, som dess lustiga och löjeliga infällen, [164] hwarmed han gemenligen, under hwarje föreläsning kom åhörarna några gånger till att skratta. Sina kollegier höllo Professorerna mästadels ej offtare än två timar i weckan, till att därmed fiska till sig några

daler silfwermynt af hwar och en, som wille undergå examen, och eljest måste lefwa i fruktan att blifwa ogillad: och därför war rätt litet att hämta af dessa kollegier uti det, som hörer till en grundelig insikt i wettenskaperna. Ifrån de försummeligas antal bör jag likwäl undantaga en och annan, i synnerhet Prof. Hermansson och Vinbom, som lärde flitigt, dock ej utan den wedertagna widlyftigheten. Doct. Dan. Lundius, sedan Biskop i Strängnäs, och Melander troddes wara store theologi; och jag har mig bekant, att Theolog. Professoren D. Ol. Celsius war en stor philologus, antiquarius och lingwist, samt att han war den störste botanicus, som Swerige haft, innan Linnæus uppkom. Gode Latinske poeter woro Nils Celsius och [165] Hermansson, ibland hwilka den senare äfwen i Wältaligheten och Musiken ägde mycken styrka. Någon förträffelig jurist wet jag icke att Upsala Akademia haft, förutan Carl Lundius, som war död för min tid. Icke heller lærer där hafwa funnits någon stor medicus, förrän Rosén blef till lärare i Läkarekonsten antagen. Om någon rätt och skarpsinnig Filosof, mer än Ullén, warit ibland Upsala Professorers antal, är mig intet kunnigt: och jag har hwarken kiänt eller fått underrättelse om flere stora mathematici, än Anders Celsius och Samuel Klingenstierna, af hwilka den förre war min besynnerlige vän. De öfrige hafwa mästedels, så i den ena, som andra wettenskapen, låtit bero wid en allmännare lärdom och gamla Slendrian, eller hwad förfäderna sagt, och trott hwad Tysken tror, utan att bry sina hufwud med mycket diupsinnig utforskning, eller att söka upptäcka nya san-[166]ningar. Dock bör jag ej neka, att åtskillige af Professorerna i Upsala haft grundelig insikt i Språken, Historien, Antiqwiteterna, Latinska Wältaligheten, Poesien, den Moraliska Filosofien, och mer dylikt, som ej fordrar en stor och genomträngande förståndets krafft. Jag och flere hafwa fuller sökt förswara de Swänskas snillen, emot utländningarnas dem gjorde beskyllningar för dumhet; dock tror jag, att de, i gemen att tala, icke äro så qwicke och skarpsinnige, som andre, det må komma antingen af kropparnas beskaffenhet eller den af kiölden förorsakade eller föranlätne trögheten och lättjan, hwilken mig äfwen mycket widhängt, så annars, som däruti, att jag ganska sällan stått upp af sängen att studera förrän kläc-kan siu, eller half åtta. Till bewis häraf, torde följande exempel tiäna, som jag dock andras mogna ompröfwande willigt under-

kastar. Fastän Swäniska Kyrko-psalmboken år 1695. af våra lär-daste theologer öfwersågs och förbättrades, finnes icke dess mindre i henne ganska mycket, som dels illa stöter emot de allmännaste Skaldekonstens [167] reglor, och dels går emot ett godt sammanhang, sunda begrep och rena theologiska meningar, eller med ett ord, som är rätt dumt. Anledning till sådana tankar om de Swäniska, lærer man äfwen kunna hafwa, icke allenast af många deras tagne steg och gjorde författningar i politiska mål; utan jämwäl af deras skriffter, ibland hwilka ganska få röja någon besynnerlig wältalighet, och grundelig witterhet. Här-till kommer ock det, att änskiönt man, wid högre och nedrigare skolar, mycket bråkar med Latinen, träffas dock en myckenhet grofwa solecism¹⁾ i många, och kanskie de flästa böcker, som af våra Swäniska äro skrifne och utgifne på detta lärda språket, hwilket jag långt ifrån icke så kunnat förmärka i ut-ländningarnas Latinska skriffter.

Men att återkomma till mina akademiska studier, ägde Natural Historien, i synnerhet Mineralogien och Botaniken, hos mig ett stort värde och tycke, hwaruti likwäl feltes behörig ledare. I den [168] senare hade jag dock god anvisning af Doctor Olof Celsius. Mitt herbarium vivum bestod, redan år 1728. af siu hundrade i och omkring Upsala växande plantor, som likwäl, wid flyttningen därifrån orten år 1738. förlorades, hwar-före jag å nyo måst samla och inlägga. När jag år 1729. kom till Falun, gafs mig godt tillfälle, att göra en början med minera-liers samling, hwilken jag sedan fliteligen i många år förökte, med allehanda in- och ut-ländska stycken. Till den ändan besåg jag åtskilliga bärgwärl, såsom: Dannemoras, Bäsings, Salbärgs, Garpenbärgs, Faluns och flere grufwor. I den sistnämde gick jag neder på hängande stegar i Måns Nils-grufwa, kom så i Drottning-grufwan, och vidare genom Skrammel-stoll till Myr-bad och Söthåls stegan, några och nittio famnar under jorden, hwarifrån jag kom upp på Stöten. Wid Garpenbärg åkte jag, med två andra personer, i en tunna neder i Biskopsgrufwan, wid pass 40. famnar; och då jag skulle fara upp, kom halfvägs, och togs med tunnan in uti en [169] på sidan warande ort, hade jag så när fallit utföre, men en karl, som där stod, fattade uti mig, och drog mig tillbaka. Anatomien lärde jag af Adjunkten

¹⁾ språkfel.

in Facultate Medica, Doct. Peter Martin, tämmeligen wäl, både wid de offenteliga uppskiärningar på anatomi-salen, och i hans enskilda Kollegium.

I Musiken hade jag något litet lärt i Skara, men jag upp-öfwade mig däruti vidare, så att jag blef tämmeligen notfast: och ehuruwäl jag kunde spela på klawer, åboe, flöjt dus och bassong, gaf jag dock dessa snart afskied, och fiolen samt flöjt trawären blefwo mina favorit-instrumenter. Lusten till denna wackra Klingkonsten gjorde mig trägnare därmed, än mina studier krafde, och jag bordt vara: men brist på naturlig skickelighet hindrade mig, att i den samma göra något märkligt framsteg. De första åren jag wistades i Upsala, war Astro-nomiæ Professoren Burman Kapell- [170] mästare wid Akademien, och dref Musiken där så högt, att det Akademiska Kapellet gaf litet effter det Kongliga i Stockholm. I synnerhet woro Öst-giötharna den tiden goda musikanter, och ibland dem en min bekant, wid namn Agrelius, som blef Kapellmästare hos Land-grefwen i Kassel, och sedan i Nyrnbärg, hwarest han utgifwit åtskilliga wackra och i koppar stuckne musikalier, ehuruwäl, som mig tyckes, ej i den bästa Italiänska smaken, hwilken dock på vår tid, till större delen, kommer an på en inbunden och för myckenhetens öron obegripelig konst. Ty i det stället Musiken bör vara naturlig, hafwa något som kallas cantabile, och så inrättas, att den må behaga och röra alla åhörare, eller åtminstone dem, som hafwa skickeliga öron, att fatta liufligheten af spel och sång; göres han nu mestedels så konstig, krusig och swår, att den tiänar nästan endast till att öfwa musikanter, göra dem fullkomligen notfasta, och pläga eller plåga dem med en altför myc- [171] ket kryddad musikalisk hackmat, hwaruti andre, än store spelmästare, näppligen kunna finna någon behagelig smak. Af våra landsmän war ingen, som hade så stor kundskap och förfarenhet i denna konsten, som jag. Där-emot ägde wi uti nationen åtskilliga lärda män och ynglingar, ibland hwilka de förnämste woro: Algoth Scarin, Anders Vinbom, Nils Hasselbom, Johan Brissman, Birger Vassenius och N. Bicerndal, som alle woro Professors ämnen, så att vårt landskap syntes florera framför alla andra wid Akademien. Härtill bidrog då warande Bibliothekarien, Doctor Eric Benze-lius mycket, som med utmärkt gunst lät sig wårda om lands-männerna, i det han uppmuntrade dem, han fann qwicka och

böjeliga till något godt, samt gaf dem nödiga underrättelser; warnade och skrubbade upp dem, som afweko ifrån rätta wägen, och halp, särdeles med goda konditioner, de flitiga och skickeliga. Annorlunda förhöll sig vår Inspector, Doctor Palm-rot, [172] som, litet sorgfällig om landsmännernas förkåfring i bokwett och anständiga seder, underhöll en parti-anda emellan de äldre och yngre, och gjorde för öfrigt så mycket, som war nödwändigt till att ärhålla sitt honorarium, eller en hederlig skiänk af landskapet i nytt arbetat silfwer.

Till kroppsofningar war jag icke fallen, och därför bemö-dade jag mig fåfängt med dans- fäkt- och jag-konsten, som jag, effter ett litet försök, strax öfwer-gaf. Minne och omdömes gåfwa ägde jag i en medelmåttig grad, men judicium practicum¹⁾, eller en förståndets naturlig förmögenhet, att kunna sina egna giöromål, och i det allmänna lefwernet förekommande ange-lägenheter försiktigt urskilja, inrätta och ombestyra, (i fotnot: har nu namn af *smak*) war hos mig swag. Fintligheten, som Fransoserna kalla présence d'esprit, till att färdigt och tiänligen kunna beswara allehanda inwändningar, och artigt bemöta de obehageligheter, som i samtal och sällskap offta förekomma, [173] saknade jag nog. Om jag fick något rådrum att betänka mig, visste jag wäl att gifwa lämpeliga swar; men att finna mig i hastighet, war mig nästan omöjligt, ehuru jag offta därpå spekulerade. Därföre, om jag blifwit Professor, hade jag, effter all liknelse, skolat i en kathedr, såsom disputator, göra en helt slät figur. Kallsinnighet tröt mig, som wid slika tillfällen är nödig: och jag öfverrumplades strax till mitt sinne af stiek-ord och förtreteligheter, ehuru jag bemödade mig att sådant emotstå och ändra. Af det med fintligheten i nära släktskap warande snille, eller ingenium stricte sic dictum²⁾, hade jag ej mycket, och därför har det ej welat rätt fort för mig i Skalde-konsten, oaktat jag utgifwit åtskilliga poëmata Svecana & La-tina³⁾. Ibland de senare är mitt epigramma öfwer Ren. Cartesii hufwudskål, den en fåfängt kuriös Magister Bång i Stockholm förwarade, såsom en öfwerlefwa af ett filosofiskt helgon, just icke det bästa, dock det namnkunnigaste, emedan det gick, ge-

1) praktiskt omdöme.

2) snille i sträng bemärkelse.

3) svenska och latinska poem.

nom awisor och [174] lärde tidningar, snart öfwer hela Europa.
Det lydde sålunda:

Parvula Cartesii fuit hæc calvaria magni:
Exuvias reliquas Gallica busta tegunt.
Sed laus ingenii toto diffunditur orbe,
Mistaque coelicolis mens pia semper ovat¹⁾.

Det är bekant, att Cartesius blef död i Stockholm, och be-
grofs af Fransyska Sändebudet Chanut, på Sankt Olofs kyrko-
gård, år 1650. Effter några och 40. år affördes hans lik-kista till
Frankrike, sedan en Officerare af stadswakten varit behiälpelig
att taga upp henne ur grafwen, wid hwilket tillfälle han bort-
snappade hufwudskålen, som med det öfriga han ägde kom,
effter hans död, till hans borgenär, Magister Bångs fader, en
handelsman i Stockholm. I anledning af det anförde epigramma,
utgaf Jo. Gottl. Biderman, i Freiberg år 1753. en Commentatio
Historico-Litteraria, de reliquiis eruditorum²⁾, hwaruti jag kal-
las Rector Gymnasii Scarensis, i stället för Lector. Att jag
ock här bifogar några andra mina carmina Latina, som dels äro
trykte, och dels intet, till ett litet prof af min skaldegåfwa,
förmodar jag icke blifwa obenägit uttytt.

In dissertationem acad. de Hussitis.

Christiadæ primi colerent cum dogmata Sacra
Simplicitate pia, fastus nec corda teneret
Pontificum Romæ; Stygius Sua regna dolebat [175]
Imminui Serpens, ideo Spirare venenum
Incipit, & Sensim mundum temerare laborat.
Hinc tandem misere tenebris ecclesia tetris
Errorum premitur, graviterque potentia Papæ,
Dira gregem vexat Christi, Scelerumque cohortes
Pestiferæ passim grassantur & omnia tentant.
Præfectos Sopor altus habet, vigilesque recumbunt.

¹⁾ Denna lilla huvudskål har tillhört den store Cartesius; det öfriga av
hans stofthydda höljes av en grav i Frankrike. Men hans snilles lov ut-
breder sig öfver hela jordkretsen, och hans saliga ande jublar alltjämt sam-
man med dem, som i himlen äro.

²⁾ En litteraturhistorisk avhandling om de lärdes kvarlevor.

At Segnes Sonitu clangente Bohemicus Anser¹⁾
Excitat e Somno, cunctos jubet invigilare,
Ne mentes Erebi tristes ducantur ad umbras,
Ac meliora docens monstrat vitare pericla.
Flamma (proh facinus!) mox est consumtus iniqua.
Perfida verum ultor patriæ fugat agmina cæcus
Zisca, notamque, Suis quam fœdum crimen inussit,
Acriter igne atque monachorum Sanguine delet. &c.²⁾.

In dissertat. acad. de origine errorum.

In mala proclives per devia Sæpe vagamur:
Fallitur heic juvenis, labitur atque Senex.
Arguit errores Sciulus, caussasque recludit,
Sæpe sed est culpæ, quam notat ipse, reus. [176]
Nec fugit is semper falsum fraudesque malignas,
Quem fovit gremio casta Minerva suo.
Scilicet est Saxis & acutis horrida Spinis,
Ad verum, nobis qua licet ire, via.
Obstant credulitas, Socordia, pectoris æstus,
Iudicium præcox, pluraque mille mala.
His capimur cuncti, teriturque erroribus ætas:
Et quem non fallax ludere cura Solet?

¹⁾ Huss betyder en gås på Bömiska. (Hofs anmärkning!)

²⁾ Till en akademisk avhandling om hussiterna.

Då de första kristna i from enfald omfattade vår heliga troslära och
Roms påvar inte högmodigt förtryckte människosjälarna, förtröt det av-
grundssormen, att hans rike förminskades; han började därför utandas sitt
gift och sträva att småningom besmitta världen. Följden blev slutligen ty-
värr, att kyrkan tyngdes av villfarelsers vidriga mörker, att påvens gräsliga
makt svårt plågade Kristi hjord, att fördärvbringande härskaror av brott
vida förhärjande foro fram och lämnade intet oförsökt. I dvalliknande sömn
ligga befälhavarna försänkta, väktarna lägga sig att sova. Men då väcker
den böhmiska gåsen med gällt ljud de försoffade ur sömnen, bjuder alla
att vaka, för att ej själarne måtte hamna i avgrundens dystra mörker, och
lär dem, vad deras frid tillhör, och sättet att undgå farorna. Dock, (o skänd-
lighet!) snart förtärdes han orättfärdigt av bålets lågor. Men såsom foster-
landets hämnare förjagar den blinde Ziska de förrådiska skarorna, och det
skammens märke, som det vidriga brottet inbränt på hans landsmäns panna,
utplånar har käckt med eld och brand och med munkars utgjutna blod, etc.
[— Möjligen står på sista raden »ignaro» eller »ignavo» i stället för »igne
atque». Läsningen är osäker.]

At quorsum mea Musa ruis? Fortassis et ipsa
Falleris? An rectum nemo tenere queat?
Is sed jure cluit Sapiens mihi terque beatus,
Quem mentis Sanæ provida cura regit:
Quique timet Semper lapsus, errataque Sollers
Plurima devitat: Singula nemo potest¹⁾.

Ad D. Joannem Steuchium, designatum Archiepiscopum Ups.

Cum nuper rutilum Hesperii tegetur ab undis
Sidus Hyperboreis carum gratumque Camenis,
Nigra nube Stetit tristis Parnassia rupes,
Pieridumque cohors lugubria carmina fudit.
Splendidus Sed mox aliud Se attollit Olympo,
Lætaque terrigenum prænunciat omina rebus, [177]
Dulce decus cunctis Sveonum, queis cura Sacrorum,
Gloria Thespiadum nullo debilis ævo.
Edite festivos alacri de pectore plausus
Upsalides &c.²⁾.

¹⁾ Till en avhandling om villjavelers upphov.

Följande en benägenhet för vad ont är, vandra vi ofta villovägar: än far ynglingen vilse, än halkar en gammal man. Mäster Stympare klandrar felstegen och klargör deras orsaker, men är ofta nog själv saker till det fel, som han själv brännmärker. Ej heller lyckas man alltid undgå misstag och de lömska anslagen, även om man varit den kyska Minervas skötebarn. Svårframkomlig på grund av stenar och skarpa törnen är den väg, på vilken vi kunna nå fram till sanningen. Vägen stänges av lättrogenhet, lojhet, häftighet i lynnet, fördomsfullhet och tusen andra lyten. Härav fångas vi alla, och under irrfärder förnötes vår livstid, och vem är, som icke en bedräglig ävlan gäckar? Dock, min sånggudinna, vart rusar du åstad? Kanske du också själv tager miste? Eller är det ej så, att ingen förmår hålla den rätta kursen? Dock, den säges med rätta vara vis, är tre- och fyrfaldigt lycklig, som låter sig ledas av det sunda förnuftets förtänksamhet, och som alltid är på sin vakt mot felsteg och klokt undviker de flesta misstagen, ty att begå något endastaka fel, det undgår ingen.

²⁾ Till Doktor Johan Steuch, utnämnd ärkebiskop i Uppsala.

Då helt nyss solens guldskimrande klot, så kärt och ljuvt för nordens sånggudinnor, doldes av västerns vågor, stod Parnassens berg dystert höljt i mörker, och sånggudinnornas skara lät höra dystra sorgesånger. Men inom kort höjer sig med klarare glans en ny dags sol på himmeln och bebådar lyckosamma öden för jorden, en ljuv berömmelse för alla de svenskar, som ha sinne för gudaktighet, en evärdelig ära för övandet av sånggudinnornas idrotter. I Uppsaliensiska sångmör, låten ur glädjefyllda hjärtan högtidligt bifall ljuda! etc.

De Septem Sapientibus Græciæ.

Pittacus atque Solon, Cleobulus cum Periandro,
Inde Bias, Chilon philosophusque Thales.
Hic Septenus amor doctæ fuit Helladis olim,
Qua nunc barbarie tota referta jacet¹⁾.

De diis gentilium præcipuis.

Phœbus, Neptunus, Mars cum Jove, Mulciber, Hermes:
Juno, Minerva, Ceres, Vesta, Diana, Venus²⁾.

De septem veteris mundi miraculis.

Jupiter & moles Ephesi, Rhodiusque Colossus,
Mausolique rogos, muri Babylonis & altæ
Pyramides, lucensque Pharus, vel regia Cyri:
Hæc veteres Septem numerant miracula mundi³⁾.

In Sacerdotem dignitate muneris, eruditione, urbanitate & divitiis insignem; Sed qui cælebs amicam habuit ancillam tetrica forma, Karin dictam.

Delicium Charitum, Musis peramabile nomen,
Dic mihi, cur torvam deperis usque Karin? [178]
Mysta Karin carus carpento vectat amicam:
Carpet an. ad Superos lintre Charontis iter?⁴⁾

¹⁾ Om Greklands sju visa.

Pittacus och Solon, Cleobulus jämte Periander, vidare Bias, Chilon och filosofen Thales. Denna sjuannakrets var en gång högt skattad av det bildade Grekland, detta land, som nu ligger uppfyllt av barbari.

²⁾ Om hedningarnas fjönämsta gudar.

Phœbus, Neptunus, Mars tillika med Jupiter, Vulcanus, Hermes, Juno, Minerva, Ceres, Vesta, Diana och Venus.

³⁾ Om forntidens sju underverk.

Jupiters bildstod (i Olympia), jättetempel i Efesus, kolossen på Rhodus, kung Mausolus' gravmonument, Babylons murar, de höga pyramiderna, Pharus' fyrbåk eller Cyrus' kungaborg. Dessa uppräknade forntidens folk såsom världens sju underverk.

⁴⁾ Till en präst, framstående ej blott genom sitt kalls höghet utan också

Några flere werser, som jag i mina unga år giort, kunde wäl här upptecknas, men de anförde torde redan wara för många.

Mitt hufwud-fel wid studierna bestod i en fåfång begiärelse, att wilja lära alt hwad möjligt war, ända till taskspelarekonsten, i hwilken jag tämmeligen wäl underrättades och öfwades. Därföre kunde jag icke tränga mig så diupt in uti någon wettenskap i synnerhet, som wäl hade nödigt och nyttigt warit. Icke dess mindre wille ej allenast mine landsmän och andre bekanter inbilla mig, utan ock sielfwa Professorerna smickrade mig med det kanske oförtiänta beröm, att jag wore en af de qwickaste studerande wid Akademien. Detta falskt eller sant, som jag gärna lämnar därhän, gjorde mig dristig, att år 1732 söka i Filosofiska Fakulteten blifwa Magister Docens. Men twänne andre föredrogos mig, hwilka jag och flere mente icke äga för mig i lärdom något företräde: och då war intet den ordning i Upsala, som nu, med Magistri Docentes. Det kan dock wäl wara, att egenkiärleken, som förleder, så [179] många till falska omdömen och orätta wägar, inbläsit mig högre tankar om min skickelighet, än jag bordt hafwa. Hwem tycker ock icke sig äga förtjänst nog, och tiänliga egenskaper till det han söker? Sedermera kunde jag intet öfwertala mig, att åter begiära denna hedren, fastän jag därom anmodades, och torde hafwa ärnått den samma; alldenstund min ansökning en gång war oförmodeligen afslagen af de gode herrar witterhets profware och befrämjare, hwilkas ädelmod jag icke ytterligare wille sätta på prof. Imedlertid betiänte jag likwäl många af den wid Akademien studerande ungdomen, både af mina och andra landsmän, med underwisning i åtskilliga stycken, till äfwentyrns så wäl, som någon där då warande Magister Docens.

Mina förnämsta konditioner woro hos Riksrådet, Grefwe Gustaf Bonde; Presidenten i Kongl. Commerse-Collegium, Baron D. N. v. Høepken; Landshöfdingen i Falun, Baron Peter Dankwardt, och äfwannämde min Morbroder. Tillika med Baron Ulric Høepken, [180] underwiste jag Samuel Schrøder, sedan Schrø-

genom lärdom, fint wäsen och förmögenhet, men som under sin ungharlstid hade till kärresta en vidrigt ful piga, wid namn Karin.

Du kariternas förtjusning, du sänggudinnornas älskling, säg mig: varför är du dödligt kär alltjämt i den grymt fula Karin? Den dyrkade prästen skjutsar sin kärresta Karin i vagn: skall han också i Charons båt låta henne fara till himmeln?

derstierna, en ganska beskiedelig och läraktig kiöpmans son i Stockholm, som nu är Bärgråd, och hade dem bägge med mig i Upsala år 1737 emot årlig lön ungefärligen af 1100. daler kopparmynt, som war wäl den största, någon den tiden bekom, för handledning af enskilta disciplar. Ehuruwäl min unge Grefwe, Fridric Bonde, sedan jag honom öfwer halfftannat år informerat, följde, wid slutet af år 1734. med Kasselska Presidenten Baron Stein, till Tyskland, att biwista fälttåget wid Renströmen emot Fransoserna, under Prins Eugenius, hwaräst bemälte Grefwe nästföljande år dog; förblef jag dock i Hans Excellences hus några månader år 1735. och under den tiden i studier handledde Ståthållarens öfwer Danska Norige son, Grefwe Otho Mandrup Rantzau. Denne war en yngling af utmärkt qwickhet, flit och skickelighet, som då wistades i Stockholm hos Danska Ambassadören Sestedt, men är nu Geheime Råd, [181] Stiftts Amtman eller Landshöfding på Island, Kammarherre, Assessor i Högsta Rätten och Riddare af Kongl. Dannebrogs orden, död 1769. Äfwannämde Baron Stein eller Stain war en lärd man, och samlade i Sverige allehanda kuriositeter, dem han förde med sig till Kassel; men blef strax effter hemkomsten hastigt död, och troddes hafwa blifwit förgifwen af Prins Wilhelm, för det han, under sitt wistande i Stockholm, för Konungen sqwallrat ur skolan.

Wid samma tid anmälte jag mig till den wid Akademien i Åbo lediga Physices professionen, nådigt understödd i min ansökning af Riksrådet Grefwe Arvid Horn, Akademiens då warande Kancellär, samt merhögbemälte Grefwe Gustaf Bonde. Den förre, rörd af någon förtretelig omständighet, som sig wid Akademien tilldrog, afsade sig litet däreffter Kancellariatet, och fick till effterträdare Riksrådet Grefwe Jo. Ernest Creutz. Denne Herren låfwade mig twänne gånger ganska nådigt, att wilja bidra till godt slut i min ansökning, hwad han kunde. [182] På hans befallning, utgaf jag i Upsala år 1737. och presiderade för min disputation, de metamorphosi telluris: och sedan ej allenast Ärkiebiskopen Joannes Steuchius rekommenderat mig genom bref till Kancellären, utan jämwäl Consistorium Academicum därstädes aflämnat sitt skriftteliga intygande om min skickelighet; wart jag änteligen af Consistorium Academicum i Åbo uppförd i andra rummet på förslaget till berörde Profession. Men Magister Jo. Browallius, sedermera Biskop i Åbo, som stod

i tredje rummet, ärhöll beställningen, särdeles genom min gamle bekants och landsmans Baron Claes Liljes förespråkande hos Kancellären, i hwars hus han då wistades, och hade de Akademiska sakerna, såsom Sekreterare, om hand. Wid pass tiugu år därefter, lät bemälte Baron i Swänska Mercurius införa en kort berättelse om denna Browallii befordran, till någon ursäkt [183] för sitt därwid hafde giöromål, som förmodeligen varit onödigt, om han wetat och andre trott, att han däruti varit opartisk, och haft rena händer. Nu fastän mitt hopp slog mig felt, ägde jag dock ingen orsak, att klaga öfwer förfång; emedan å båda sidor förtjänsterna woro lika swaga, och jag gärna medgifwer, att Browallius war en skarpsinnig, qwick och lärd man, dock så, att ingen kunde just hafwa anledning, att hålla honom i witterhet för en trollkarl. Ingången till hans snälla lycka giordes wäl honom förtretelig, genom twänne ledsama händelser, uti en kiärleks sak och ett slagsmål, i hwilket han blef stucken med en wärja; men fortgången blef dock sedan så mycket bättre och behageligare, fastän ej långwarig, som hans qwicka förstånd wiste af alla fördelaktiga omständigheter sig att betiäna.

Det torde icke misshaga läsaren, att jag här inflickar en liten berättelse, om hwad hos H. Exc. Grefwe Gustaf Bonde med mig en gång sig tilldrog. Grefwen frågade mig då wi åte, om intet Landshöfdingen Dankwardt, under den tiden jag wistades i hans hus, något förmälte om [184] Baron Gøertz och Grefwe von der Natt, eller Dernath, samt huru ransakningen öfwer dem aflopp, i den af Ständerna förordnade Commission, hwaraf han war en ledamot? Jag swarade, att han därom gifwit mig följande underrättelse. Uti berörde Commission, kunde Landshöfdingen ej annat finna, än att de fläste woro för Baron Gøertz benägne, och alla de frågor, som honom, effter öfwerläggning i Commissionen, giordes, blifwit honom hemligen meddelte, så att han till dem alla på stunden omständeligen swara kunde. Man utdrog ransakningen i det längsta, på det något tillfälle imedlertid måtte yppas till hans befrielse; som ock, under detta drögsmålet den namnkunnige Prins Eugenii af Sawojen skrifwelse till Drottningen ankom, med förbön, att låta honom nåd wederfaras. När nu Landshöfdingen såg, att Commissionen icke wille rätt yttra sig emot B. Gøertz, utan fast mer sökte hjälpa honom, steg han, tillika med ett par andra, som woro af samma

tankar med honom, in på en kiällare, och sedan han i några glas win druckit blygseln [185] af sig, trädde upp i Commissionen, där han, med en alfwarsam föreställning, förmådde eller skrämde ledamöterna, att änteligen skrida till dom. Innehållet af hans tal war, att i staden sades öfweralt, att Commissionen wore bestucken, samt att man hwarken hos allmänheten kunde wara utan förwitelse och answar, ej heller hos effterwärlden hafwa ursäkt, ja, man hade att frukta för buller af den förbittrade gemena man, om förmedelst tidens utdräkt, eller på annat sätt, därtill bidrogs, att denne förrädaren sattes på fri fot. När saken således med Gøertz war sluten, kom Grefwe von der Natts mål i Commissionen för en dag. Alla ledamöterna wille gärna befria honom, undantagandes Dankwardt, som lade sig häftigt däremot, och man kunde för honom icke komma därmed någon wäg. Kyrkoherden i Tyska församlingen, Doctor Conradi, arbetade [186] för Grefwen hos Dankwardt, och bød honom en stor summa pänningar. Men då härmed intet uträttades, kallade en wiss Grefwinna, hwars namn jag sade mig hafwa förglömt, som ock sant war, Landshöfdingen till sig, och effter måltiden förde honom in i sin kammar, där han träffade Grefwe von der Natt för sig. Dankwardt wille i förstene icke tro sina ögon, att den, som bewaktes under den strängaste arrest, skulle här finnas ledig och lös. Men det war likwäl han, som nu steg upp emot Landshöfdingen, tog honom i famn, och på det bewekeligaste bad honom, att han wille wara honom bewågen, och ej den endaste i Commissionen, som wore honom emot, och stode effter hans blod. Landshöfdingen swarade, att han ej skulle underlåta, att göra Grefwen till förmån, hwad han funne rättwist; men att taga pänningar anstode honom intet, och att handla något emot sitt samwete till Grefwens tjänst, wore af honom för mycket begiärt. De skildes härmed, och Grefwe von [187] der Natt war sedan, som förut, i sin arrest. Som nu Landshöfdingen, hwarken med gåfwor eller böner, kunde bewekas till misskundsamhet, stälde man sig in hos Presidenten i Kammar-Kollegium, och öfwertalte honom att skrifwa till Drottningen, och begiära, att Dankwardt, såsom då warande Kammar-Råd, måtte entledigas ifrån Commissionen; emedan han ägde bästa kundskapen i allehanda Kammar-saker, och wore således wid riksdagen i Kammar-Kollegium omistelig. Detta bifölls, och Grefwe von der Natt släpp [= slapp] därmed ur fällan, ehuru

många trodde honom wara mer brotts[li]g, än Goertz. Under det jag höll på, att öfwer bordet afgifwa denna berättelse, märkte jag, att Grefwinnan Bonde, Charlotta Liewen, rördes till sitt sinne och rådnade, samt att Grefwen nickade åt henne. Jag blef häröfwer något bestört, men kunde icke afbryta min påbegynta historias förtäljande, då jag häraf fann, att den Grefwinnan, hwars namn jag ej kom ihåg, wärkeligen war Grefwinnan Bonde, [188] hwilket ock sedan Riksrådet, Grefwe Carl Gyllenborg bestyrkte, som, då jag honom härom berättade, roade sig däråt mycket, hälst som merbemälte Grefwinna dessutan råkat i något elakt tal, för bekantskapen med Grefwe von der Natt. Annars hörde jag sistbemälte Riksråder, Presidenten Høepken och flere förnämde män i Stockholm uppenbarligen säga, att Baron Goertz led orätt; att han, i Konungens och rikets tjänst, tillsatt af sin egendom öfwer en tunna gull, samt att han war ett stats offer för thronföljden, några förnämas hat, och gemene mans förbittring. Näsvishet och förmätenhet woro hans största fel, som andre Tyskars, hwilke, sedan de i Swerige kommit till något anseende, eller wälmåga, gemenligen äro olidelige, och förakta dem, af hwilka de hafwa sin heder och föda. Någon tid effter Baron Goertzes aflifwande, gafs för honom i Hamburg ut en förswars skriff, hwaruti en jämförelse emellan Judarna och de Swänska i så måtto giordes, att i det stället de förre sade om vår Herre [189] och Frälsare: *wi hafwe lag, och effter vår lag, skall han dö*; utlätto de senare sig om Baron Goertz oskiäligare, och blott: *han skall dö*; ty det är bekant, att i hans dom intet lagsens rum åberopades.

Den tiden jag war hos Presidenten Høepken, en lärd, & contra gentis suæ consuetudinem¹⁾, from och saktmodig Tysk Herre, som, tillika med sin Fru, Eleonora Lindhielm, ett förståndigt, dygdigt och af sina makalösa egenskaper priswärt Fruntimmer, bewiste mig all ynnest, den jag till mitt sista skyldigt wörda skall; hade jag den äran blifwa kiänd af Riksrådet, Grefwe Carl Gyllenborg, en Herre sielf lärd, och ej mindre befordrare, än älskare af alt hwad lärt och för det allmänna [!] nyttigt war, hwilken emot mig en ogemen nåd betygade. I hans hus war jag offta, särdeles medan jag brakte i någon ordning hans samling af mineralier, som han af Hofpredikanten och Probsten, Doctor

1) tvärt emot vad vanligt war i hans ätt...

Siwers, sig tillhandlat, och jag med åtskilliga stycken ur mitt Kabinet förökte. Sakernas belägenhet i Stockholm syntes då wara sådan, att alldenstund Högbemälte Hans Excellence, [190] och min Patron, Presidenten Høepken, bägge nådigt angelägne om min wälfärd, rekommenderade mig på det högsta, hwarom jag, för omständigheternas skull, ej vågat mig mycket anhålla; trodde många, att min ansökning om Professors tjänsten misslyckades, hwarom jag dock intet med wisshet kan säga. Ty då Riksråden, Grefworna Gyllenborg och de la Gardie, merbemälte President och flere hade satt sig så fast i Konungens nåd och förtroende, att han nästan endast rättade sig effter dem, och föga aktade Riksråden, Grefworna Horn, Bonde, Creutz och Bielke; förtröto desse sådant högeligen, och sökte på alt sätt att kunna slå dem ur brädet. Effter en kort tid lyckades det för dem, och de underlätto då icke att bruka sin styrka, till att förtreta de förra samt deras medhållare, och hindra i giörligaste måtto deras afsikter. Således uppkommo i Rådet, och ibland de förnämste Herrarne i staden twänne partier, och genom den år 1735. med Ryssland [191] slutne alliancen, giöts olja i elden; helst som det af Frankrike sökte förbundet såmedelst gick tillbaka, och de därwid anbudne nio tunnor gulls hjälpmedel, att i några år bekomma, alldeles förlorades, hwilket Gyllenborgianerna och många flere ganska illa uttydde. Till att förekomma de ledsamheter, som woro, af folkets missnöje häröfwer, att befrukta, mente Grefwe Horn säkrast wara, att låta alla skriffter, hörande till underhandlingen med Fransyska Ambassadören Casteja, på Swänska och Fransyska afskrifwa, och dem alla Kongl. Kollegier, Landshöfdingar, Öfwerstar och Domkapitel tillsända, att alle måtte hafwa tillfälle däraf inhämta sakens rätta sammanhang. Men det war allenast, att cæcis visum restituere¹⁾: och hwar skrifware, Officerare och Präst wille nu, såsom statsman, rasonnera öfwer det sig i åfwannämde mål tilldragit: där man likwäl bör hålla stats saker hemliga, och styrka den inbillningen hos folket, att Regeringen, till sina tagne mått, hafft de grundeliga skiäl och wiktiga orsaker, som mycken- [192] heten ej kan begripa, då dess missnöje öfwer wissa författningar snart i ett blott prat plägar förswinna. Denna gången skiedde det likwäl icke så, utan sedan

1) att giva de blindas syn åter.

man blifwit tillika nogare underrättad och mer uppretad, skriade man desto häftigare, att Riksråden handlat oförswarligen, som genom det slutne Ryska, hindrat det Fransyska förbundet; att Rikens Ständer, wid deras sista sammanwara, gifwit anledning till detta, men icke till det förra; att med rikets sannskyldiga interesse kom förbund med Frankrike långt mer öfwerens än med Ryssland; att den tillbudna stora pänninghiälpen ifrån Frankrike, i Rikets gjäldbundna tillstånd, icke bordt förskiutas; samt änteligen att Riksråden till det tagne steget mäst genom Ryska pänningar warit förledde. Häremot påstodo de, som och sant war, att de sorgfälligt sökt ingå förbund med bägge Makterna; men allmänheten förblef dock wid den tankan, att de, genom förhastande med det Ryska, icke bordt till intet giöra det Fransyska förbundet, såsom [193] fördelaktigare, emedan ej swårt war att finna, det icke bägge kunde stå tillsammans, ehuru jag, i min enfaldighet, tror, att hwad skiett hade, lände mäst till rikets säkerhet, hwilket ock påföljden tycktes bestyrka. Af denna twistigheten, och i synnerhet oenigheten emellan Grefworna Horn och Gyllenborg, samt deras medhållare å ymse sidor, hafwa de fördärfweliga och förargeligen så kallade Hatt- och Nattmöss-partierna, hwilka nu i Råds- och Land-partierna sig förwandlat; det skamliga Finska kriget och korteligen att säga, nästan alla de olyckor och swårigheter, som sedermera tryckt fläderneslandet, haft sin upprinnelse. Det är fördenskull, som poeten säger: *Delirant Reges, plectuntur Achivi*¹⁾. Om wi hade ett lagom stort antal af Adel i landet, kunde wi wäl begå oss wid vår frihet. Men sedan en nästan oräknelig myckenhet af Adelsmän, om ej wid alla, dock wid de fläste riksdagar, jämwäl dessemellan, emot Regerings Formen, blifwit utkläkt; tycktes ej annat kunna skie, än att, då hwarken egendomar, eller anständiga [194] tjänster vidare för dem, och deras växande yppighet, äro tillräckeliga; twedrækt och partier måste underhållas, corruptioner tilltaga, missnöje och wederwilja ibland det ringare folket förökas, och friheten änteligen gå under, sedan man med henne öfwat ett onaturligt slöseri. Genom förbund med utländska Makter, har man för detta, och tid effter annan, indragit i riket ansenliga pänningsummor, såsom i synnerhet att nämna 300,000. pund Sterling, eller wid pass 40. tunnor gull,

¹⁾ Konungarnas galenskap har till påföljd achivernes (= folkets) ofärd.

för biträdet af den så kallade Hannowerska Traktaten, hwilket skiedde år 1727. Men sedan de sista krigen i Finland och Pommern blifwit med så liten mandom och heder utförde, måste wäl en Regents eller Republiks ministär wara nog enfaldig, som skulle, för ingått förbund, wilja spendera några hiälpmedel på oss, såsom ett folk, likt Pälackerna, hwilket ej vidare duger i fält, plågat af inbördes misshällighet, och genom frihetens missbruk hindras att gifwa behörigt efftertryck, så till andra, som särdeles krigs författningar. Icke dess mindre underhålles i frids tider en dubbelt talrikare krigshär, än som swarar emot vår styrka, och nödigt kan [195] wara, blott till att därmed både föda och föröka en stor hop latt och tärande folk, men skada landet i gemen, och altför mycket betunga alla de andra inwånarna.

Men som jag fruktar, att jag gått för wida med dessa stats saker, hwarwid man med Aristophanes torde skiäligen till mig kunna säga: *Respublica nihil ad musicum*¹⁾; will jag förfoga mig åter till mitt förehafwande, sedan jag allenast anmärkt, att de som sittja wid styret af ett borgerligt samhälle, wilja och offta kunna behålla allmänheten i en inbillning, om deras stora statskloket, ehuru förfarenheten wisat, att den offta är ganska liten, i brist af tillräckeliga studier, nödig förfarenhet, och ett godt naturligt wett, som, jämte ett redeligt hiärta, sällan träffas tillsammans.

När jag, som åfwanförmält är, icke vidare kunde se någon liknelse för mig, att effter åstundan, winna befordran wid någon Akademia, beslöt jag att begifwa mig till födelse-orten, hwaräst jag war utnämnd till Gymnasii Adjunkt och Vice [196] Notarius Consistorii, så att jag hela Notarii tjänsten, emot halfwa lörens bekommande, skulle förestå. Men när Hans Excellence, Grefwe Carl Gyllenborg detta förnam, kallade han mig till sig, rådde mig ifrån berörde föresats, låfwade att wilja befordra mig wid Akademien i Lund, där han war Kancellär, och försäkrade, att jag åtminstone skulle få den först därstädes ledig blifwande Adjunktur. Häremot förklarade jag, med skyldig undergifwenhet och wördnad, min tacksägelse, men blef fast wid mitt en gång tagne beslut, intet kunnande se förut de hwälfningar i det allmänna, som straxt därpå följde. Ty under riksdagen, som bör-

¹⁾ Politik lämpar sig ej för den, som tjänar sånggudinnorna.

jades i Maj månad 1738. nödsakades Grefwe Arvid Horn taga afskied, oaktat han ägde stora förtjänster, och hade hela den tiden, han styrt stats ärenderna, hållit riket i anseende och fredligt tillstånd. Riksråden och Grefwarna Bonde, Bielke, Creutz, Bark, Hård och Taube afsattes. Häröfwer gjorde en Anonyme följande Epigramme:

Crux, Trabs, Cortex, Durus, Rusticus atque Columba,
Pares in votis, paria fata ferunt¹⁾.

Ministären om-[197] byttes, och Grefwe Carl Gyllenborg blef både Cancelli-President, och Kancellär wid Akademien i Upsala. Men innan detta skiedde, förfogade jag mig sistbemälte år ifrån Stockholm, och ankom i April månad till Skara. Några månader tillföre, var jag delaktig i de rådslag, som då höllos, särdeles i Presidenten Grefwe Fridric Gyllenborgs hus, angående en Wettenskaps Akademias inrättning, som det nästföljande året 1739. tog sin början, och sedan icke tilldelte mig den hedren, som jag ej wille eller kunde söka, men med all beqwämlighet umbära, att wara dess ledamot, hwarifrån jag, effter någon twistighet i dess sammankomst, genom ordentelig omröstning och pluralitas Suffragiorum²⁾, skall blifwit utesluten. Detta har jag så mycket mindre orsak att förtryta, som mig därmed alldeles ingen orätt skiedde, Kongliga Akademien mitt ringa biträde ganska wäl kunde wara förutan, och jag nog samt wisste, huru många grundeligen lärde och mig i witterhet långt öfwerträffande män, [198] detta låfwärda samfund pryda, ehuruwäl mig ej heller obekant war, att åtskillige, som i lärda och till ändamålet hörande saker, ingalunda legat diupare än jag, där blifwit till medlemmar antagne. Men af Kongl. Wettenskaps Societeten i Upsala har jag warit correspondent, och stå mina observationer i dess handlingar införde, fastän de icke äro af mycken betydighet. Till ledamot af Kongl. Patriotiska Sällskapet har jag blifwit antagen, enligt Ordförändens Hr Præsidenten Boyes til mig aflätne skrifwelse af d. 18. Dec. 1775. Jämwäl til ledamot af Upfostrings Sällskapet år 1781.

Innan jag med mina berättelser går ifrån Stockholm, tyckes jag mig ej böra obemält lämna, huru såsom Hans Excellence

Grefwe Bonde, af sin beprisliga ynnest för mig, då min kondition hos honom war sluten, tillböd mig, att för nio hundra daler kopparmynts lön, informera unga Grefwe Gyllenstierna, som numera är Riksråd, afsatt ifrån rådsämbetet år 1769, återtagen år 1772. och dess halfbroder Baron Liewen, nu Landshöfding i Stockholm, för hwilka Hans Excellence war förmyndare. Efter något betänkande, afsade jag mig detta fördelaktiga wilkår, och i mitt ställe därtill anmälte min gamla bekant, Magister Dalman, som blef Philosophiæ Practicæ Professor [199] i Upsala, och genom detta tillfället gjorde sin lycka, hwilken förmodeligen på samma sätt kunnat komma mig till handa, om jag rätt hade besinnat mig. Riksrådet Grefwe Thure Bielke wille ock hafwa mig till sin sons läromästare, och sände i det ärendet Professor Vinbom till mig. Men som jag då war i Presidenten Høepkens hus, hwaräst jag med all ynnest bemöttes, jag jämwäl började tröttna wid konditionerande; kunde jag icke finna mig härwid, och wägrade således det, som för en annan blef ett lyckeligt steg. Af detta, så wäl som hwad äfwantill är anført, kunde jag sedan nog samt märka, att nemo omnibus horis sapit¹⁾, och, som Fransoserna pläga säga, l'entendement même a ses jours²⁾. Dock när jag nogare öfwerwäger saken, har jag skiäl att tänka, det jag bör wara nöjd med min lycka, och att den Högste nådigt utsett åt mig det, som Han funnit lämpeligast så wäl till mig och mitt bästa, som ock fäderneslandets tjänst. Huru mången är icke, som, då han med mycket beswår sträfwat och änteligen [200] hunnit till ett förnämare ämbete, måste bekiänna, att han skolat warit långt förnöjdare och säl-lare, om han stadnat wid ett ringare? Åregirigheten, och den af egenkiärleken framfödde inbillningen, om vår skickelighet, föra oss offta under de bördor, som sedan icke allenast trycka oss, utan ock stundom i olyckor och wederwärdigheter oss alldeles nedertrycka.

Effter min ankomst till Skara, förestod jag Gymnasii Adjunkten och Vice-notariatet, samt Sysslomans och Notarii beställningarna i fyra år tillsamman, och blef Rector wid triwial skolan år 1742. som jag ej begiärt. År 1746. förordnades jag, utan någon min ansökning, till Lector Matheseos. Men då jag såg,

¹⁾ Creutz, Bielke, Bark, Hård, Bonde, Taube rösta lika och få dela samma öde. [Den latinska versen ur kvantitetssynpunkt felbyggd!]

²⁾ pluralitas suffragiorum = röstmajoritet = majoritetsbeslut.

¹⁾ Ingen är i alla stunder vis.

²⁾ Själva förståndet har sina (bättre och sämre) dagar.

huru litet man, effter den där wedertagne ordning och anstalt, kunde med ungdomens underwisning i Mathematiken uträtta, antog jag, år 1750. Eloquentiæ och Poëseos Lektoratet, hwaruti jag tykte mig hafwa bättre lägenhet [201] att gagna mina discipular. Jag mente, att Consistorial ämbetet icke war nödwändigt förknippat med Lectors sysslan, och därför, så snart jag hade blifwit Lector, ingaf jag till Domkapitlet en skriff, hwaruti jag för åtskilliga andragne skiäl, sökte slippa berörde ämbete. Men som mig genom resolution blef pålagt, att vara Consistorialis, hwartill äfwen Biskopen, Doct. Dan. Juslenius och andra af Domkapitlet mig öfwertalte, måste jag, ehuru ogiärna, påtaga mig en börda, som sedan war rätt förtretlig, och tung för mina swaga skuldror.

Åtskilliga så andra som ämbets eder har jag, effter Rikets lagar, måst aflägga, och därwid har stundom den tankan mig infallit, att de olyckor och syndastraff, som snart på 80. år tillbaka öfvergått vårt fädernesland, hafwa till en stor del varit förorsakade af de faseliga eder, hwilka så många, i synnerhet Präster giöra wid sina ämbetens antagande, och ganska få eller inge hålla, eller hålla kunna. Jag har därför ment wara nog, att swärja, eller, som bättre wore, på sin ära försäkra, att wilja bewisa trohet emot Konungen och Riket, styrka det antagne Regerings [202] sättet, och beflita sig om redelighet i sitt ämbete; hwartill för domare kunde läggas, att ej taga mutor eller gåfwor, och för Präster, att intet lära emot Guds Ord och våra Symboliska Böcker: ty att förplikta någon, att tro och tänka, effter en wiss människors föreskrift, är omöjligt och orimligt. I fall nu ämbets ederna, på det här omförmälte, eller något annat lindrigt och billigt wis, inrättades; tyckes jag mig hafwa skiälig anledning att hoppas, det mycket syndigt wäsend, särdeles menederi, skulle undwikas, tjänsterna ärligar skiötas, och mer wälsignelse komma öfwer landet. Men med de grymma eder, ser det nästan så ut, som Öfwerheten wille hafwa ämbetsmännen, besynnerligen Prästerna, till helwetet effter döden, för den heder och inkomst de niuta här i lifwet.

De skriffter, som jag utgifwit af trycket, äro följande.

1. Mina äfwannämde *Akademiska disputationer*.
2. *Memoria Gymnasii Scarensis*¹⁾, trykt i Skara år 1747. på

1) Skara gymnasie minne.

256. sidor i 8. Den innefattar en *Historia* [203] *om Gymnasium och skolan; min oration, de caussis, cur Scholæ et litterarum Studia floreat*¹⁾, samt min *dissertatio epistolaris, de Scholis ordinandis et curandis*²⁾.

3. *Swänska Språkets rätta Skrif sätt*, trykt i Stockholm år 1753. 284. sidor i 8. I anledning af Kongl. Swänska Wettenskaps Akademiens begiäran, anmodade Biskop Juslenius mig, att skriffteligen författa mina tankar, om Swänska Språket och dess skrifriktighet. Det gjorde jag med berörde traktat, som af Biskopen till Kongl. Akademien afsändes. När jag hade den äran, att här af till Riksrådet Grefwe Tessin öfwerlämna ett trykt exemplar, sade han, att han redan länt sig ett, och där af genomläst hälfften, läggande till, i åtskillige förnäma mäns närvaro, att om Swänska skrif sättet skall en gång bringas till redighet och stadighet, funne han därtill ingen säkrare väg, än den jag utstakat. Däruti har jag intet anfört och påstått, utan klara bewis: och som jag, å ena sidan, wisat, på ett filosofiskt sätt, det ingen Swänsk mig witterligen i grammatikaliska saker tillförne giort, hwad skiäligt och rätt är, så har jag, å den andra, öfwerwägat, hwad bruket kan tillåta.

4. *Omständeligt Swar på Biskopens, Doctor Andr. Ol. [204] Rhyzelii i Swänska Mercurius, för år 1757. anförde kritik öfwer sistberörde afhandling, och Domprobstens Doct. C. Fr. Liungbergs Swänska Grammatika*, finnes i samma Mercurius infört.

5. *Anmärkingar öfwer twänne utgifne skriffter, angående Swänska skrif- och stafnings-sättet*, trykte i Stockholm år 1760. 77. s. i 8. En Eric Ekholm, som med sina grammatikaliska anmärkingar, några år bortåt, häklade nästan alt hwad af trycket utkom, hade i en utgifwen skriff kriticerat äfwannämde mitt Swänska skrif sätt, och Professor Laurells så kallade *Skriflag*. Men genom bemälte mina anmärkingar affärdade jag denna Criticus med wederbörligt beskiad, förmodande mig däruti hafwa tydeligen å daga lagt hans orimligheter.

6. *Utdrag af mina tämmeligen widlyffligt författade anmärkingar öfwer Domprobsten Liungbergs Swänska Grammatika*, finnes intagit i Swänska Mercurius, för Maj månad år 1753.

1) Om orsakerna till att skolorna och de litterära studierna blomstra.

2) Avhandling i brevform om skolornas organisation och vård.

p. 1349. och följande, fastän min mening ur berörde anmärkningar där icke i alla mål är rätt och tydeligen uttrykt. [205]

7. *Förklaring öfwer besynnerliga och ej allmänt bekanta ord, som finnas i Swänska Psalmboken, med dess tillhörande stycken*: trykt i Stockholm år 1765. 215. sidor i 12.

8. *Kort och Trogen Underrättelse för en ung student, som nyss ifrån gymnasium till Akademien ankommit, huru han sig i lefwerne och studier försiktigt skicka bör*: trykt i Upsala år 1766. 188. s. i 8. men, under utgifwarens Professor Evald Ziervogels sjukdom och därpå följande död, med många tryckfel.

9. *Min parentation öfwer Doctor Lars Noring*, trykt i Skara år 1758. Under kopparsticket, som finnes framför likpredikningen och berörde parentation, stå följande mine werser:

Cernitur heic placido comique Noringius ore,
Vestgotiæ cœtus portio clara Sacri.
Egregiis Sophiæ laudem virtutibus auxit,
Fortunæ locuples ingenii que bonis.
Sed decus Aonidum, peramabile nomen egenis
Funere quam rapido sustulit atra dies!¹⁾

1) Här ses de blida och älskvärda dragen av Noring, en lysande medlem av Västergötlands prästerskap. Med utmärkta lärdomslörtjänster ökade han sin berömmelse; rik var han på lyckans och snilletts gåvor. Men ack: denna sånggudinnornas ära, denne de fattigas älskansvärde vän, genom vilken hastig död ryckte ej olyckan honom bort!

[I marginalen till sidan 205 står följande:]

Til Kopparsticket, framför Domprosten D. Knoesei Theol. Practica, har jag satt dessa verser:

Knoesius heic scite rigido depictus in ære,
Scriptis se pinxit pulchrius ipse Suis.
Coelestis Sophiæ praxin bene tradit & urget,
Commonstrans veram cum pietate fidem.
Adplaudent Sviones, doctoque labore fruuntur;
Patria nam Similem vix tulit ante librum.

d. v. s. i svensk översättning:

Knös, här skickligt avbildad i den hårda bronzen, har själv i egna skrifter än skönare målat sin bild. Den himmelska visdomens praktiska övning lär och anbefaller han förträffligen läsarna, uppvisande sann tro i förening med fromhet. Må svenskarna ge sitt bifall tillkänna och draga nytta av hans lärda möda, ty näppeligen har tillföre i vårt land utgivits en bok, som är dennas like.

10. *Atskilliga programmata*, prose & ligate¹⁾ författade, [206] dem jag, under den tiden jag var Lector, låtit trycka, hwilket icke så i Skara tillförne brukeligt varit.

11. *Mitt Afskieds Tal*, hållit i Skara Domkapitel, den 15. Junii år 1757. och trykt år 1758. 12. s. i 4.

12. *En Landsmans Oförgripeliga Tankar öfwer orsakerna till den höga wäxelkursen, dyra tiden och bristen på wärkeliga pänningar, samt huru dessa swårigheter kunna afhiälpas; ytrade uti swar till en vän*: trykte i Stockholm år 1765. 51. sidor i 4. utan mitt namns tillsättiande, emedan jag såsom auktor wille alldeles wara obekant, i ett så wiktigt, benigt och omtwistat mål.

13. *Swar till aukturen af anmärkningarna, öfwer 22. §. i en Landmans Oförgripeliga Tankar om orsakerna till den höga wäxelkursen, dyra tiden &c.* trykt i Stockholm år 1765. 8. s. i 4.

14. *Twänne mina Observationer, hörande till Meteorologien*, som i Swänska Wettenskaps Socie- [207] tetens Handlingar äro intagne, för år 1734.

15. *Mina rön om lius*, som stå i Kongl. Swänska Wettenskaps Akademiens 1764. års handlingar, för hwilka rön bemälte Akademia skiänkte mig en silfwer-medaille eller jetton.

16. *Min Farbroder Johan Hof's åfwannämde Lefwernes Beskrifning*, som är trykt i Gicerwells Sw. Bibliothek.

17. *Omständeligt Swar på Kongl. Sw. Wettenskaps Akademiens fråga: Hwilka författningar äro de bästa, att underhålla tillräckelig tillgång på skog i Riket?* trykt i Stockholm år 1768. 68. s. i 8.

18. *Anmärkningar öfwer en Anonymi utgifne skriff, hwaruti han söker bewisa, att Prästerna till Kyrkotionden af Adelen's säterier och ladugårdar i Sverige, ingen rättighet äga*: tryckte i Skara år 1768. 68. s. i 4. utom förtalet. Häruti har jag med många skiäl icke allenast wederlagt Anonymi inwändningar, utan ock tydeligen bewist, att berörde gårdar äro prästtionden underkastade. Auktor till bemälte i Stockholm år 1766. tryckte skriff, förmenes varit Leonhard Bonde på Säckstad i Wadsbo.

19. *Påminnelser wid Prof-Öfwersättningen af 1. Mosis B. Matth. evang. och P. epistel til de Romare. Tr.* i Stockholm år 1776. 34. sidor i stor octav. [208]

¹⁾ i bunden och obunden form.

20. *Anmärkingar öfwer myntets föränderlighet i wärdet &c.* tryckt i Stockholm år 1769. 28. sid. i 4.

21. *Enfalldiga och Wälmenta Påminnelser wid en Adelsmans Tankar om Frälse- och Ofrälse-ståndens Rättigheter i befordringsmål.* Tr. i Stockholm 1771. 16. sidd. i 4:to.

22. *Grunderna till Swea Rikes Prästerskaps Stånds Rättighet.* Tr. i Gefle, 1771. 172. sidd. i 8:vo,

23. Härtill kunna läggas några mina anmärkingar som finnas tryckta i Kongl. Patriotiska Sällskapetets Handlingar, såsom om Tiggeri, Mullwader, &c.

De skriffter, som icke af trycket utkommit, och jag dels utarbetat, dels haft under hand, fastän därmed icke kommit till slut, äro följande.

1. *Oryctophylacium Bromelianum*, eller en *widlyfttig Förteckning och Beskrifning på alla de mineralier, som funnos i framledne Wice-Presidentens och K. Archiaterns Magni v. Bromells ansenliga samling*, hwilken Landshöfdingen Grefwe Adam O. Lagerberg nu äger på Swenby.

2. *Dialectus Vestrogothica, ad illustrationem aliquam linguæ Svecanæ veteris & hodiernæ, dissertatione philologica & vocabulorum Vestrogothicorum indice, explanata*¹⁾. Är skrifwen på några och 50. ark, med tät styl och färdig att af trycket utgifwas. Är nu tryckt i Stockholm, år 1772. 324. sidor i 8.

3. *Granskning af Herr Montesquious på Swänska öfwersatte Tankar om orsakerna till de Romares wälde och fall, anstald i trenne bref till en wän.* Den består af 12. ark, och är af Censor Regius till tryckning, med dess påskriff, gillad; men kom icke att tryckas, genom mitt ombuds förwällande. Emedan ock Håfkancellären O. Dalin, emot hwilken, ej mindre än Montesquiou, denna skrifften är stäld, strax därefter med döden afgick, höll jag betänkeligt, att låta henne af trycket utgå, ne viderer, ut ait Plinius, cum larvis pugnare²⁾.

4. *Swea Rikes Prästerskaps Stånds Rättighet, med skiäl bekräffad, och emot invändningar förswarad*, på 20. ark. Titelen är sedan sålunda ändrad: *Grunderna till Swea Rikes Prästerskaps Stånds Rättighet.* När denna afhandlingen skulle tryckas,

¹⁾ Den västgötska dialekten, till någon belysning av svenska språket nu och i forna tider, framställd i en filologisk avhandling och en västgötsk ordlista.

²⁾ ... för att icke, som Plinius säger, synas kämpa med de dödas andar.

och därom redan med förläggaren war ackorderat, kom Consistorium Urbicum i Stockholm emellan, och sökte hindra det; emedan mitt ombud Comministern wid Storkyrkan, Magr. Sven Sandmark, wisat manuscri- [209] ptet för Consistorii Præses Doctor Jøeran Schroeder. Meningen war utan twifwel, att man icke borde movere Camarinam, eller gifwa anledning till twistighet och kritiker emot Prästerskapet, hwilket ändock hwarken af frälse eller ofrälse män, i sådana och andra mål, plägar skonas. Kan hända att jag framdeles icke dess mindre låter denna skrifften utgå af trycket. Detta har redan skedt.

5. *Mina spådomar om Sweriges tillkommande öden.* Är en skriff på 30 1/2. ark, som aldrig kan komma att i liuset framgifwas eller tryckas, i anseende till de däruti befintliga rena och dristiga sanningar, hwilka, ehuru syfftande på alla Rikets inwånares gemensama wälfärd, dock det förnämsta folket i landet icke kan fördraga.

6. *Mina till Kongl. Sw. Wettenskaps Akademien afskickade Rön och Anmärkingar, om wattuminskningen i Norden*, genom hwilka den af Professor Anders Celsius och Håfkancellären Dalin antagne hypotesen öfwer ända kastas. Sekreteraren P. Wargentins swarade mig, på Akademiens wagnar, att dessa rön förtiänt hennes uppmärksamhet, och att de skulle i handlingarna inflyta, som jag dock ej ännu förnummit hafwa skiett.

7. *Tre mina Memorialer till wälbemälte Akademia afsände:* 1. *om Musiken*, att däraf bewisa, att inom våra kroppar finnes ett wäsend, som ingalunda kan wara lekamligt eller materialt, ehuru fint och eldigt [210] man wille föreställa sig det: 2. *om åskedundet*, huru det på ett nytt sätt wissare och tydligare, än hittills skiett, kan och bör förklaras: 3. *om två personer, som på Norrmalm i Stockholm blifwit, af en förgiftlig dunst eller ånga, döde i en brunn.*

8. *Mina till samma Akademia skickade Rön:* 1. *om fruktträds ympning och okulering:* 2. *om diamantens skifwiga sammansättning:* 3. *om en brun färg af stenmåsa.*

9. *På fyra Akademiens frågor*, har jag till henne afgifwit *omständeliga swar*, näml. 1. Hwad orsaken är därtill, att sådan myckenhet Swänskt folk årligen flyttar ur landet, och genom hwilka författningar det bäst kan förekommas? 2. Huru kiärror så skola göras, att en häst, på lika lång wäg, kan med lika stor lätthet dragas 70. som han med våra wanliga arbets

kiärror drager 40 lisspund? 3. Hwilka äro Swänska klimatets förmåner och olägenheter, i anseende till allmänna och enskilda hushållningen, i jämförelse emot andra länders? 4. Afwannämde fråga om skogarna. Härwid hade jag lika öde med de fleste, som beswarat dessa frågor. *Det första swaret*, som jag inlämnat, bestridde en och anna[n] mening, som Akademiens ledamöter och många andre hysa, och war widlyfftigare, än att det wäl kunde utgifwas. Dessutan hade jag satt därunder, och i den förseglade sedelen, följande werser, men icke mitt namn: [211]

Quod prosit patriæ, quæro, non præmia Specto:
Esse putem nomen fas tibi Scire meum?¹⁾

Uti *det andra* wisade jag wäl, huru kiärror kunde förbättras, till att därmed draga större last, än på wanligt sätt skier, men ock tillika, att hwad Akademien begiärt, war omöjligt och orimligt, näml. att en kiärra så skulle inrättas, att därmed, wid enehanda omständigheter, 70. lisspund just skulle kunna dragas, i stället för 40. På *den tredje frågan* märkte jag sedermera, att Akademien wille hafwa sådana swar, som kunde bäst tiäna till att öfwerskyta våra olägenheter, och skryta för utländningarna med vårt klimats stora fördelar; men icke sådana, som woro grundade i naturen, och med hwilka man uppriktigt förestälde alla de swårigheter, som vår kalla Nord är underkastad, det jag enfaldeligen gjorde. Innehållet war författat i dessa werser, som stodo dels under swaret, och dels i den förseglade sedelen:

Hic videas, quantum præstent aquilonibus austri,
Quamque ferat Boreas commoda pauca tibi.
Nec vitis patiens lentæ est, nec pinguis oliuæ
Orbis hyperboreus, nec salis ille ferax.
Candida sex menses nivibus fit terra quotannis,
Horrificoque gelu conglaciatur aqua. [212]
Nunc hortos vexat, Segetes nunc frigus adurit,
Et nos urget hyems, & pecus omne premit.
Non adeo tamen est Arctis natura noverca,
Dotes ut cunctas, quas habet illa, neget.

¹⁾ Jag frågar efter vad som gagnar landet, icke efter belöning; Varför skulle jag då anse skäligen att låta dig veta mitt namn?

Si modo prudentem terræ gnavumque laborem
Impendas, fructus non tibi parca dabit¹⁾.

Det fjärde swaret (I marg.: På en annan Akademiens fråga om skogarna, särdeles huru de böra huggas, aflämnade jag sedan ett i min tanka mycket sämre swar, än något af de förra: men Akademien gaf mig icke dess mindre, för det samma, en stor, rar och wacker silfwer-medaille. Männe sådant icke kommer an på lyckan?) menar jag [dicto absit invidia²⁾] mig så grundeligen och omständeligen hafwa författat, att hwad de, som fått belöningen, om skogarna skrifwit, därmed icke lærer kunna jämföras. Men som jag ibland de kiällor, hwarutur skogsöändet flutit, och ännu, till åtskilliga orters förestående ödelsmål, rinner, anført de många på nyare tiden anlagde bruk, jämwäl i kanterna af slättbygden; den altför stora myckenheten af boställen och krono lägenheter, med hela indelnings wärket; hemmans klyfningen i altför små delar emellan åboerna; så ock torp, backstugor, swedieland, saltpeteter-siuderer, öfwerflöd af förnämt och tärande folk, hwilket wärre, än andre, till byggnad och eldning, hanterar skogen; och mer dylikt, som många äfwen af Akademiens ledamöter, icke kunde behaga, såsom stötande det enskilda interessen: altså war helt naturligt, att bemälte mitt swar icke kunde blifwa [213] ansett för ett ibland de bästa, och jag ärhålla den utläfwade belöningen, hwilken jag ock mig wid swarets slut, hade afsagt, såsom den där skrifwit för mycken, ren och dristig sanning. Man har welat försäkra, att Akademien, förrän den något besluter om dem, som gifwit de bästa swaren, wet hwilka auktorerna till dem äro, det jag dock hwarken will eller bör tro, ehuru sådant är möjligt genom Sekreteraren, som lätt kan öppna sedlarna, och sedan försegla

¹⁾ Här kan man se, huru stort företräde sunnans länder ha framför nordens och huru få förmåner Norden skänker en. Varken den smidiga vrankan eller det feta olivträdet tål det hyperboreiska klimatet, ej heller alstrar nordens trakt salt. Jorden ligger där årligen vit av snö hela sex månader, och vattnet fryser till is på grund av ryslig köld. Frostén går än illa åt trädgårdarna, än sveder den åkrarnas säd. Oss själva pressar vinterkylan, så ock all fänad. Dock är ej nordanlandets natur en styvmoder så snål, att den förmenar invånarna alla de hävor, som söderns länder njuta: om man blott kostar på jorden ett klokt och idogt arbete, skall den ge en icke njugg avkastning.

²⁾ Må mina ord icke upptagas illa.

dem med äfwen så okiände sigill, som tillförne. Utomlands brukar man, att låta de inlämnade swarens författare skrifwa en mening på en sedel, af hwilken i tu rifwen den ena hälfften följer med swaret; och den som sedan uppwisar den andra däremot swarande hälfften, ärkiännes med säkerhet, och utan misstroende, för auktor. Detta will jag ej hafwa anfört, till att göra ett så wittert och hederligt samfund misstänkt, hwars ledamöter likwäl, såsom andra människor, kunna i sina slut ledas af fördomar och enskilda afsikter.

10. *Oförgripeliga Påminnelser wid Swänska Kyrko-Psalmbokens öfwerseende och förbättring*, på sex ark författade, och år 1764. afsände till Doct. Jæran Schræder, i anledning af de jämté honom till detta wärk deputerades, genom awisorna, kundgiorde åstundan. Härwid war en af mig öfwer *Fader Wär* giord psalm bifogad, med dess på noter satta nya melodi. [214]

11. *Påminnelser och rättelser wid Första Samlingen af den Swänska Profpsalmboken, trykt i Stockholm år 1765.* öfwersände till Herrar Committerade, ifrån hwilka jag ock ärhållit swar, med tacksägelse för min härutinnan hafde möda.

12. *Wälmente och oförgripeliga swar på de af trycket utgifne frågor, om yppighet och underwikt i handelen*, samt huru wida de äro orsaken till höga wäxelkursen och utrikes gjäld? Till dessa frågor förmentes Commerce-Rådet Norden-crants wara auktor, och mina swar därpå hade jag ämnat låta trycka, som dock intet blef af, och de framgåfwos till Landmarskalken General Major Rudbeck, wid 1765. års Riksdag, af Probsten och Riksdagsmannen, nu Biskopen And. H. Forssenius.

13. *Mitt utförliga Betänkande*, som jag, på Kongl. Wetenskaps Akademiens, genom till mig aflåten skrifwelse, yttrade åstundan, till henne afsänt, *öfwer den Swänska Ordboken*, som hon låter utarbета, och ärnar utgifwa af trycket.

14. *Memorial, angående den altför widt stråkte hemmans klyfningens skadelighet för Riket* på många orter, särdeles i anseende till skogens utödande, berättade Wälbemälte Herr Biskop sig wid 1761. års Riksdag, i Kammar- Oeconomi- och [215] Commerce-Deputationen hafwa framgifwit, men utan wärkan; emedan man där trodde, att ingen ting för det allmänna wore nyttigare, än genom berörde klyfning föröka folkhopen med tiggare och uslingar, eller förfrusne, utswultne och förtwiflade stackare,

skogen måtte ock sedan, till landets ödeläggande på många ställen, hanteras huru han kunde.

15. *Calligraphia, eller Skrifkonsten*, i sex kapitel afhandlad, är så wida färdig, att därtill allenast fattas några effter mina grundsatser inrättade ritningar och föreskriffter.

16. *Dissertatio, de natura & origine lapidum figuratorum*, med en bifogad *Lithographia Vestrogothica*¹⁾. Härpå hade jag mycket arbetat, sedan jag, af auktorerna och egen förfarenhet, därtill samlat många anmärkningar. Men som störste delen af hwad jag i detta ämnet skrifwit, förlorades wid min flyttning; mina twänne hit hörande stuckne kopparplåtar, genom branden i Stockholm år 1751. förstördes, och jag [216] dessutan försålt hela min stensamling till Landshöfdingen Grefwe Lagerberg; så har jag härmed icke vidare kunnat mig befatta. Annars war mitt förnämsta syfftemål, att däruti wisa, att den af många lärda förefigne och påståde diurs och plantors förwandling i stenar, är orimlig.

17. *Testamente till Biskopen och Consistorium i Skara*, på tretton ark författat. Det innehåller allehanda wälmenta råd och påminnelser öfwer de mål, som i Biskops ämbetets förwaltande och Domkapitlet förekomma, syfftande på detta stiftets samt wår nations nytta och heder, ehuru jag mycket twiflar, om de, såsom altför öpenhiärtigt och uppriktigt yttrade, lära af många wäl uttydas, och till rättelse antagas. [217]

18. *Fundamenta Grammaticæ Latinae philosophica*²⁾ äro ännu till utarbetande under hand, och förmodar jag, att genom dem en kortare och lättare wäg till Latinska språkets lärande, än den hittills brukelige, skall utwisas, när jag framdeles, om Gud will, kan komma att utgifwa den af trycket. De äro nu färdiga, och skrifna med tämmeligen fin stil på 13. ark, år 1774. sända till Stockholm att tryckas, om förläggare gifwes. De äro nu tryckta i Stockholm 1782, på 120 sidor i 8.

19. Till sammanskrifwande af en *Poëtica Svecana* hade jag gjort en nödig samling: men som detta arbetet syntes mig blifwa altför widlyfftigt och mödosamt, om det med wederbörlig grannlagenhet skulle wärkställas; jag icke håller är en ibland dem,

¹⁾ Avhandling om bildförsedda stenarters natur och uppkomst med en bifogad västgötsk mineralogi.

²⁾ Den latinska grammatikens filosofiska grundvalar.

som kunna tåla mycket hufwudbråk och beswär; så har jag alldeles slagit det ur tankarna.

Den Latinska Grammatiken, utförligare afhandlad, och nogare med Swänskan jämförd än &c. är under utarbetande. Är nu färdig på några och sextio ark, och afsänd til Stockholm at tryckas, om förläggare gifwes. Är nu under tryck år 1784. i Stockholm.

Den Swenska Skaldekonsten är nu mäst färdig, och i tre delar tämmeligen widlyftigt författad. Är emottagen af Herr Gørvæl at tryckas i Stockholm.

20. Ibland mina sex *offenteligen hållne orationer*, will jag här allenast nämna twänne, den ena öfwer Prins Fridric Adolphs födelse år 1750. och den andra öfwer deras Majestäters Kröning, år 1751. bägge prose på Latin. [218]

21. Den Christna Religionens Sanning, bestyrkt emot Fritänkare.

Några flere små skriffter har jag dels arbetat på, dels ock författat, hwilka jag här ej will omröra, emedan de äro af mindre eller föga värde. Sådana äro: *Rikedoms Konsten*, på 9 1/2 ark, emot girigbukar, gnidare och samwetslöst folk; samt *Ett wäl Grundat Förslag &c.* (Scriptum Satyricum in Svecos nimum germanissantes¹⁾), på 7. ark. *Wälmenta Påminnelser*, angående underwisnings wärket i Riket, på 5 ark, öfwersändes till Riksrådet Gr. Carl Rudenschöld, som lämnade dem till K. Upfostrings Commissionen. *Ett Memorial*, om åtskilliga ecklesiastiska mål, till Prästeståndet, wid 1769. års Riksdag, &c. Och ehuruwäl jag gärna widgår, att alla åfwannämde afhandlingar och skriffter äro af liten betydelighet, särdeles i den lärda världen; så förmodar jag dock, att de ojäfaktigt wittna, huru jag ombeflitat mig, att effter mitt ringa ämne, utarbета och frambringa sådant, som kunde på något sätt lända till det allmännas nytta, under det mina ämbets kamerater och i samma omständigheter warande wederlikar allenast i det stället sökt, hwad som hört till deras beqwämlighet, nöje och enskilda fördel. Jag wet intet, om det war rätt, men det skiedde dock, att jag, på de senare åren af mitt wistande i Upsala, skref tre disputationer för mina bekanter, som dem utgäfwö i sina namn, och i Akademien förswarade, som de kunde. [219]

¹⁾ Satir över svenskarnas överdrivna tyskeri.

Den tiden jag warit lärare wid skolan och gymnasium, har jag årligen haft många af gymnasiisterna, att enskilt i mitt hus underwisa i Mathematiken, Latinen, Poesien, Fransyskan och Tyskan, hwarföre jag intet begiärt, ej håller bekommit betalning, undantagandes af några få rika mäns söner, hwilkas in-seende mig i synnerhet warit anförtrött. Dem jag förnam hafwa någon naturlig qwickhet, och gifwa godt hopp om sig, nödgade jag att gå hos mig och läsa privatim, eller ock, om de härtill ej wille sig beqwäma, kallade jag dem dock till mig, och gaf dem så alfvarsama, som tiänliga råd och förmaningar, om deras lefwernes och studiers inrättande, fastän sådant ej hos många hade den påsyffade wärkan. Uti Botaniken, hwaraf ingen, för min tid, wid detta lärosätet warit kiännare, har jag handlett [220] åtskilliga, och så många, som därtill haft lust. Då Musiken tillförne war här både föraktad, och på ett dumt sätt idkad, har jag om dess upphjälpande så dragit försorg, att jag tror den wid intet gymnasium i riket, nu en tid bortåt, hafwa warit bättre öfwd. Ty ungdomen blef effter hand så wan wid noterna, att de kunde spela många wackra konserter af de musikaliska wärk, som både Italiänske och andre gode auktorer sammansatt.

Till de offentliga föreläsningar infann jag mig på kläckslaget i Gymnasium, och höll timan ut, som annars sällsamt eller icke så allmänt brukeligt är. Men sielfswäldet hade, genom preceptorernas flathet och obekymmersamhet, så tilltagit hos ungdomen, att så många, som behagade, afhöllo sig fritt ifrån både mina och de andra Lektorernas föreläsningar i gymnasium, ehuruwäl jag merendels hade de fläste åhörare. Därjämte woro öfwerläsningar af hwad som blifwit föresatt, och den så kallade utanläsningen nästan alldeles aflagde; oaktat det är oförswarligt att åt en ungdom, som är stadd i den yngsta åldern, lämna en sådan egenwillighet, hwarigenom det litet eller intet med beskied lærer. Jag klagade häröfwer offta, men kunde ensam, och utan gemensamt biträde af mina ämbets kamerater, icke därpå skaffa någon bot. Schola morum floruit, dum timorem habuit. Schola dissoluta est desolata. Maxima peccandi illecebra, est impunitatis Spes¹⁾. Ty hwarken Biskop Juslenius,

¹⁾ Skolans moraliskt fostrande uppgift fylldes väl, så länge skolan ägde respekt. En tygellös skola ödelägges. Största lockelsen att bära sig illa åt är hoppet att undgå straff.

änskiönt jag både munteligen och skriffteligen härom påminte, ej håller Lektorerna, som öfwer en rätt skoldisciplin, men icke öfwer sin hushållning och sina inkomster, woro sorglöse, läto sig om sådant wara angelägna. Den förre ursäktade sig därmed, att han bodde, afskild ifrån gymnasium, på Brunsbo; liksom hans makt [222] och myndighet icke sträkt sig till alla skolarna i stiftet, och han ej kunnat som oftast infinna sig wid gymnasium, och där tillbörligen styra underwisingns wärket. De senare woro oense, fruktade för ungdomen nästan mer än han för dem, och när någon wanartig eller liderlig dömdes till straff, wärkstaldes det intet. Biskop Halenius, begåfwad med ett förträffeligen godt munläder, wille wäl afhjälpa detta oskick med ett widlyfftigt prat i gymnasium, om de studerandes beskiedeliga uppförande; men det war vox & præterea nihil¹⁾, som ungdomens öron beqwämligen kunde tåla, när den sedan, som förr, fick giöra effter behag, hwarmed gick så långt, att ock gudstjänsten af altför många, och hwilken som wille, opåttalt försummades. Däremot war Biskop Schyllberg ganska mån om, att wid gymnasium och skolan hålla wid makt rätt skick och disciplin, samt till lärare [223] därstädes antaga de skickeligaste män, som finnas kunde. Han hade ock här långt mera godt uträttat, än af honom skiedde, om icke hans swaga krafter och siuklighet warit honom hinderliga. Annars har ingen Biskop, så wida mig bekant är med större drifft, flit och försiktighet styrt skolwäsendet i Skara, än Ärkiebiskopen H. Spegel, hwilken, med all idoghet och alfwarsamhet tillhöll både lärare och lärjungar, att i möjeligaste måtto fullgiöra sin skyldighet. Men det war för denna orten en stor skada, att den en så kort tid fick niuta denna arbetsame, waksame och berömlige mannens trogna wård. Biskop Svedberg skall, på de första åren effter sin hitkomst, dragit mycken omsorg, om ungdomens rätta handledning i bokwett och goda seder: men så långt jag kan minnas tillbaka, bestod hans förnämsta giöromål, wid vårt lärosäte, uti föran- [214] staltande om de af honom utgifne skoleböckers läsning, offentliga förmaningar till ett gudfruktigt lefwerne, hwilka litet uträttade, emedan gymnasisterna till större delen lefde den tiden rätt liderligen; samt afrådande ifrån det för saligheten farliga predikoämbetet, änskiönt han årligen wigde

¹⁾ ... ord allenast och ingenting mer.

ganska många både onödiga och odugliga Präster, ibland hwilka woro tolf af honom wid riksdagen år 1723. ordinerade stackare, som i Stockholm allmänneligen kallades Biskop Svedbergs apostlar.

Uti Stili exercitia och deras rättande, förmodar jag mig hafwa mer gjort, än någon af mina företrädare. Jag märkte, huru såsom ungdomen icke allenast illa pronuncierade¹⁾ Latinen, i anseende till qwantiteten, eller accentus in penultima Syllaba²⁾, utan ock bröt den samma effter wästgöthska dialekten, så att a lästes som ä, i som e, u som o, y som u etc. till exempel *ärma* [225] för *arma*; *seck nobes* för *sic nobis*; *nbnk ongo froktos*, för *nunc ungo fructus*; *hupostases*, för *hypostasis*; *exammen*, för *examen* &c. Både Swänskan och Latinen skrefs oordenteligen, och emot det bruk, som studerat folk aktar, hwad bokstäfwer, ord, rader, märken och skilnader beträffar. Om modersmålets orthografi, effter det mäst wedertagna sättet, hade man föga låtit sig angelägit wara, att sina lärjungar under rätta. Att ungdomen allmänt läste och skref Swänskan galit, effter sin förwända dialekt, war ej underligt, emedan läromästarna föga bättre förstodo och kunde sielfwa, och således ingen hade brytt sig därom. Alt detta sökte jag att rätta, och i giörligaste måtto hjälpa, förmenande, att en Eloquentiæ Lectors skyldighet wore, att lära sina disciplar ej allenast Latinska glosor och ordformer, samt begripa och genomtänka, hwad de läste af auctores classici, utan ock att rätt förstå, läsa och skrifwa sitt modersmål. [226]

Wid min ankomst woro räkenskaperna för Gymnasii och Scholæ medlen så oredigt, eller snarare tokigt författade, dels med flit, och dels af oförstånd, att man däraf ej kunde finna, om kassan ägde en plåt, eller tusend, hwilket, ehuru otroligt det kan synas, dock wärkeligen sig så förhöll. Ty ingen af Lektorerna wille wara ansvarig för medlen, och ingen inwentering eller aflefwerering skiedde ifrån den ena till den andra Rectoren, som hafft uppbörden om hand. När man i räkningens credit oordenteligen allenast satt, att den eller den summan afföres, skulle saken därmed wara klar, oaktat ingen wisste, hwart pänningarna tagit wägen, emedan det rätta redogiörandet där-

¹⁾ uttalade.

²⁾ accenten på näst sista stavelsen.

före skulle komma an på kassan, det är, en kista i domkyrkan, hwaruti man måste tro, att alt war inlagt, som dit hörde. Men sedan jag, särdeles genom Biskop Schyllberg, arbetat saken därhän, ej utan förtretelighet, att någorlunda ordentliga räkningar framkommo; fick man se, att kassan ägde, [227] eller borde äga öfwer fyra tusend daler kopparmynt, hwaraf man dock några hundrade daler ej kunde få rätt på. Ifrån den tiden har den ene Gymnasii Rector aflefwereerat, emot qwittobref, kassan till den andra, och räkenskaperna tämmeligen kommit i redighet.

Till Domkyrkans och Gymnasii bibliothek består och inflyta årligen wid pass tre hundrade daler kopparmynt, för hwilka man i många år inga böcker köpt; utan allenast, då någon hafft gamla luntor, som han icke wäl och till nöjes kunde få betalde, måste de handlas till bibliotheket, fastän däraf stundom förut woro dupletter. Antalet af både domkyrkans och gymnasii böcker steg förmodeligen ej öfwer några hundrade volumina, eller kanskie 1000. till det högsta. De förre woro i två skåp i domkyrkan förwarade, där de snart hade kunnat förmultna, och de senare [228] hade intet rum att sättas uti. Jag dref fördenskill därpå, att ett tiänligt hus af sten skulle uppbyggas till bibliothek, som ock skiedde, och jag måste därwid förrätta byggmästare-sysslan, det jag äfwen gjorde wid domkyrkokostenhusets uppförande, utan att för mitt omak begiära eller få någon wedergjällning, fastän mitt ämbete till sådana giöromål mig intet förpliktade. När nu således ett wackert rum till bibliothek war färdigt, hwilket dock hade skolat blifwa wackrare och större, om Consistorium låtit därom mig bestyra, som jag fann skiäligt, och gillat min första ritning; flyttades domkyrkans och Gymnasii lilla bok-förråd dit tillsamman. Jag köpte därtill böcker i åtskilliga ämnen, då jag år 1753. war i Stockholm, och skiänkte äfwen dit några af mina egna, ibland hwilka woro Kongl. Swänska Wettenskaps Akademiens Handlingar för de nio första åren, [229] till att uppmuntra wederbörande, att hädanefter mer låta sig wårda om bibliotheket, hwars Inspector jag flera gånger fåfängt tillböd mig wilja, utan någon betalning, wara, och det trogit ombestyra, emedan Gymnasii Adjunkterna, hwilka detta annars tillhör, hafwa ingen lön, offta ombytas, och kunna eller pläga det icke tillbörligen skiöta.

Alla fäm klasserna af triwial skolan äro här i ett rum till-

hopa, ej utan stor olägenhet. Jag sökte således att förmå wederbörande, till att låta uppbygga ett särskilt hus för denna skola, med afdelta rum för hwarje klass, och wisade jämwäl, att medel därtill wore att tillgå, samt huru det som fattades, kunde förskaffas. Men oaktat Kongliga Skolorningen det stadgar, bruket wid andra dylika skolar så-[230] dant gillar, och en ögonskienlig nytta, både för lärare och lärjungar det kräfwer; kunde jag likwäl med alla mina föreställningar, som jag flere gånger gjorde, intet uträtta. Mitt förslag, om en liten hortus botanicus för ungdomen, såsom mindre nödig, fastän äfwen på sitt sätt gagnelig, kan man lätt tänka, af hwad äfwanförmält är, icke hafwa wunnit framgång.

Jag gaf till Biskop Halenius ett omständeligen utfört memorial, angående en liten Societas litteraria, som jag mente, under Biskopens och Landshöfdingens styrelse, i Skara kunna och böra inrättas, till att samla och effter hand af trycket utgifwa, hwad som i synnerhet hörer till Wästergjöthlands beskrifning, nämligen: dess antiqwiteter och minnesmärken, geografi och topografi, hushållning, med hwad som kunde tiäna till dess förbättring, natural historia, latitudines [231] & longitudines locorum¹⁾ &c. Förslaget berömdes, men såsom det på intet sätt kunde bidraga till någon enskilt fördel, utan hade något besvär med sig i wärkstället; så gjordes därwid ingen vidare uppmärksamhet, eller anstalt.

Det förtröt mig, att wi på mer än 220 år, som den Lutherska läran warit här antagen, icke ännu fått någon rätteligen så kallad öfwersättning af Bibelen; emedan den wi hafwe, är giord effter D. Luthers Tyska wersion, och går på många ställen både ifrån och twärt emot grundtexten, hwaruti, särdeles hwad Hebräiskan beträffar, denna annars store läraren icke war mycket förfaren. Därföre uppsatte jag för Boktryckaren Møller i Skara en skriff till Rikens Ständer wid 1751. års riksdag, hwaruti han begiärde få effter grundspråken låta öfwersätta Biblen, genom lärde män dem han, så wäl som de tillförordnade censores, läfwade för sitt omak betala, emot priwilegium, att ensam i tio år få trycka den sålunda förswänskade Biblen, hwilken har [läs: han] försäkrade sig skola sälja till ett ganska billigt pris. Men [232] genom Prästeståndets bearbetande, afslogs denna myc-

¹⁾ Orternas latitud och longitud.

ket christeliga ansökning, med förelagt 50. dalers silfwermynts wite, att därmed ej vidare inkomma: och Biskop Iuslenius, som då war wid riksdagen, tillskref därifrån sin måg, att han skulle säga mig, det jag ej borde bry mig med sådan fåfänga. Imedlertid gaf detta Prästeståndet anledning att tänka med alfwar på anstalt till en bättre Bibel-wersion, än den wi nu hafwe.

De ellofwa år, som jag war Consistorialis, uppsatte jag dels, och dels förbättrade jag de wiktigaste och angelägnaste bref, berättelser och förklaringar, som ifrån Domkapitlet afgingo. Jag tror mig icke säga för mycket, om jag försäkrar, att jag uppskrifwit ett halfft ris papper allenast i den långsamma twistigheten, om Skara domkyrko-tunnor, hwilken Landshöfdingarna, eller rättare sagt, Landskamrerarna i Mariestad och Wennersborg, år 1738. hade uppväkt, och icke förr blef fullkomligen afsluten, någorlunda till domkyrkans förmån, [233] än år 1756. Ty de twänne orolige Landskamererarna Hedengran och Ingman, under skien af kronans rätts bewakande, angrepo, med hwarjehanda påfund och anmärkningar, så andra, som i synnerhet Präster och kyrkor, giörande dem i åtskilliga mål deras priwilegier, rättigheter och inkomster stridiga, hwilkas påstående Landshöfdingarna i alt utan betänkande, men Kammar-Kollegium och Konungen eller Rådet mästedels gillade och stadfästade. Ja, Landshöfdingen Palmfelt i Wennersborg, på Landskamereraren Ingmans tillstyrkande, trädde så långt öfwer rättwisans gränssor, att han lät kundgiöra, det inga kyrkor i Elfsborgs län skulle få niuta sin wanliga winsäd, om icke för dem uppwistes därpå originale Kongl. förlänings bref, dem han och Landskamereraren wäl wiste, att ingen landskyrka ägde. Häröfwer uppsatte och affärdade jag, ifrån Domkapitlet till bemälte [234] Landshöfding, ett så alfvarsamt bref, som ett så ochristeligt försök och påstående förtiänte: och jag tror, att hans resa till ewigheten påskyndades genom denna skrifwelsen, emedan han, straxt effter dess undfående, med döden afgick. Men sådant och annat orättmätigt förfarande och ingrepp i priwilegierna, blef änteligen effter mycket beswär, af Riksens Ständer rättwisligen till intet giort, och wederbörande wid sina lagliga förmåner och friheter bibehållne. Utom hwad äfwan nämt är, har jag af prästänkornas tillståndiga underhåll, hospitalets rättighet, samt Klericiets här i stiftet prästegårdar, stomm- och prebendehemman, kronotionde &c. hafft ett så beswärligt och widlyfftigt,

som tacklöst arbete. Jag skulle öfwerskrida den korthets skrankor, som jag mig här föresatt, om jag alt detta omständeligen skulle berätta, och därför will jag allenast något [235] litet härom anföra. Twärt emot Kongliga resolutionerna, gjorde Consistorium både rika och fattiga prästänkor delaktiga af änko-medlen, oaktat Öfwerheten förlänt till dem twänne prästgiälls kyrko- eller krono-tionde, med det uttryckeliga förbehåll, att den allenast till fattiga änkor skulle utdelas; och obilligt är, att hwad alla kyrkor i stiftet årligen ärlägga, skall äfwen gifwas åt rika och wälmående prästänkor, som antingen äga goda fastigheter och annan medel, eller ock hafwa förmögna söner och mågar, som dem kunna och böra underhålla; till förminskning af det, som de fattiga och nödlidande ganska wäl behöfwa, och med all billighet borde niuta. Härtill kom ock den oskiäligheten, att Kyrkoherdarna, i stället för en tunna strid säd, betalde årligen till änkor ej mer, än nio mark silfwermynt, efter spannemålens pris och pänning-räkningen i Drottning Christinae tid; där likwäl tunnan ofta kåstat i wår tid sex, åtta till tio och 11 daler silfwer-[236] mynt, och på de nästledne åren ungefärligen till dubbelt så mycket. Detta obilliga förhållande kunde jag änteligen med möda bringa därefter, att det blef Konungen af Domkapitlet förestält, genom underdånig skrifwelse, hwarpå dock intet swar i några år bortåt följde, till äfwentyrs därför, att brefwet warit hänskiutit till Kongl. Kammar-Kollegii utlåtande, hwarest det, effter wanligheten, länge torde få hwila. Finnes antecknadt i Kongl. Cancelliets registratur, men hwarken remitterat till Kammar-Collegium och Landshöfding-ämbetet, ej eller i Rådet föredragit, enligt H. Excellences Gref Joh. v. Wallviks til mig aflätne swar, d. 30 Januarii, 1773. Imedlertid war det Högwördiga Prästeståndet, sedan det härom wid 1751. års riksdag blifwit underrättat, så barmhärtigt och christeligen sinnat, att det till Consistorium afgaf sitt skriffteliga videtur eller yttrande, att både rika och fattiga prästänkor borde i änko-medlen deltaga.

Hospitals hemmanet Tweta, hwarifrån det har sin mästa wedbrand, hade Landshöfdingen och Biskop Iuslenius bewiljat säljas åt en wiss man till skatte, oansett hospitalet därmedelst snart skolat förstöras i brist af skog. Men jag, tillika med Lektoren, nu Biskopen Forssenius, dref [237] det, särdeles i stöd af 1723. års skattekiöps Förordning, och ett Konung Carl den XI:tes bref

till Domkapitlet, aldeles tillbaka, ej utan Biskopens och Landskamereraren Rynnings stora förbittring; ty det war i sielfwa wärket de senares, men icke Landshöfdingen Falkenbergs sak. Man hade liderligen försålt några hospitalets bästa hemman, i Biskop Svedbergs tid, hwilket då warande Landskamereraren Palm och Häradshöfdingen Lundin i synnerhet hade stämplat, sig till enskilt nytta, och hospitalet till stor skada, emot sistberörde Kongl. Förordnings innehåll, som jag af handlingarna inhämtat. Öfwer detta och mer dylikt, rörande hospitalet, uppsatte jag för Domkapitlet en utförlig berättelse, som till Konungen afgick, men utan någon besynnerlig och förmodad wärkan; emedan en wiss stor Herre af ett sådant hemman sedermera blifwit ägare, för hwilket betalades i skatt 100 daler, fastän det wäl kunnat ränta 2. till 3. hundra, och mången [238] gärna för gårdens blotta fiske hade gifwit i årligt arrende 100. daler silfwermynt. Den sluge Landskamereraren, som war förste köparen, torde likwäl så hafwa inrättat de till Kammar-Kollegium härom öfwersände skriffter, att däraf ej annat än lagligt förfarande kunnat märkas. Dock som af ett originalet och ibland hospitalets handlingar befintligt protokoll liusligen ses, att wid detta hemmans föryttrande ingen ränta blifwit utsatt, mindre förhöjd, och däraf ej heller minsta anledning gifwes att tro, att det på auktion warit försålt, då wäl en annan snarare, än Landskamereraren, som bordt wårda hospitalets rättigheter, blifwit däraf ägare; så är den härwid förelupne stridigheten emot merberörde Förordning handgripelig.

En Ryttmästare, wid namn Georg Lindgren, hade emot Gymnasii och Scholæ staten uppwäkt en twistighet, angående sädes slagen af tionden, föregif-[239] wande, att de gamla och någon tid effterföljde tionde-längder, som funnos hos kronobetiänterna och på Lands kontoret, och hade ganska litet råg emot korn för hwart hemman utsatt, borde såsom en wiss faststald tiondesättning, och grund till tionde-afgifften anses, hwarigenom tiondetagarna mycket hade skolat komma att lida, emedan rågen gemenligen är långt dyrare, än wårsäden eller kornet. Detta bifölls af Landshöfdingen, eller, som mer hade att betyda, af Landskamereraren, Hedengran, ehuru jag fäktade däremot: ty mine ämbets kamerater, obeswårade med detta och annat dylikt, lade hela tyngden däraf på min rygg. Men jag hade det nöjet, att ej allenast Häradshöfdingen, sedan Lagmannen Braunerhielm, en

förständig, hederlig och rättwis domare, tillika med Tings rätten i Gudhems härad, där jag, wid den anbefalde undersökningen härom, war Consistorii fullmäktig; utan jämwäl Kongl. Kammar-Kollegium gillade hwad jag påstått [240] och förswarat. Ty hwarken Häradskistorna, ej heller wid Lands kontoret, funnos några tionde-kontrakter om wiss årlig tionde, af Kronans fullmäktige och dess rätts innehafware, å den ena, och å den andra sidan, af tionde-gifworna underskrifne och bekräftade, som effter Kongl. Förordningarna wara bör. Däremot utmärkte de gamla och tid effter annan förändrade tionde-längder, som årligen effter årswäxten, räkning och proftröskning, af kronobetiänterna och dem, som hafwa kyrkohärbärgen sig till underhåll förlänte, böra författas, nog tydeligen, att här i länet icke något kontrakt, om en wiss och ständig tionde-avgifft för hwart hemman warit gjort, och än mindre wederbörligen stadfäst. Men alldenstund det har mycket beswär med sig, att årligen räkna, uppteckna och i kyrkohärbärgen låta införa säden; antogo kronobetiänterna och Gymnasii staten, med flere, wissa års [241] tionde-längder, att en rund tid bortåt i uppbörden effterfölja; hälst som de såmedelst undsluppo dryg möda, och tykte att man å ingendera sidan skulle härigenom komma att lida.

Kongliga bref, resolutioner och förordningar, som till Domkapitlet ankommit, jämwäl andra nödiga handlingar och skriffter, som lågo kringströdde, och på många år ej warit samlade, hämtade jag tillhoppa, och lät dem i några band inbindas, fortsättandes registraturen till slutet af mitt notariats år 1742. Sedermera skiedde intet wid det sistnämde, så länge jag war i Skara, änskiönt jag flere gånger därom i Domkapitlet påminte. Uti sådana och andra mål, har jag måst gripa mig an, af kiärlek till denna ortens och statens heder och förmån; alldenstund andre merendels nyttjade beqwämligheten, och läto allmänne angelägenheter komma sig hwarken till hand, eller hiärta. Och emedan jag icke allenast i Upsala och Stockholm, då jag ämnade mig till [242] det politiska ståndet, förskaffat mig någon kundskap i Lagen, Kongliga Förordningarna och sammanhanget af rikets ciwila saker; utan jämwäl här nedre med flit genomgått Domkapitlets handlingar, samt Kongliga bref och resolutioner, som ecklesiastika staten angå; tiänte sådant mig i konsistorial ämbetet till god handledning. Dessutan, som jag alfwarligen

föresatt mig, att hafwa rena händer, så att jag af Prästerskapet och de sökande inga gåfwor emottog, icke ens för fullmakter och examina, oansett de mig öfwerflödigt tillbödos, särdeles de första åren, innan folket lärde kiänna mig; trodde jag, att jag både kunde tydeligare förstå, och bättre wilja det, som rätt wore, och lände till Guds hel. Namns ära, Konungens tjänst och fäderneslandets fromma. Ibland de många för mig beqwämliga tillfällen, att utöfwa egennyttighet, will jag här allenast omröra, huru såsom, wid en besynnerlig omständighet, mig ett tusend plåtar tillbödos, och i bref till mig öfwersändes 300. daler kopparmynt, [243] hwilka jag dels wägrade mig emottaga, dels återskickade med påsten. När ock något annat, under min frånwara, blifwit lämnat i mitt hus, återsände jag det, eller dess fulla värde i pänningar. Ehuruwäl afwund, hat och försmädelser icke dess mindre emot mig nogsamt sig infunnit, har jag dock haft att fagna mig af mångas, så inom, som utom stiftet, benägna omdömen, och därtillmed niutit den hugnaden, som långt högre bör värderas, att då underdåniga beswär blifwit emot Domkapitlets giöromål andragne, hafwa mina till protokollet yttrade meningar alltid af Kongl. Majestät i nåder blifwit gillade.

Ifrån långliga tider tillbaka, hade egennyttan brakt Lektorerna därhän, att när de blefwo Rectores Gymnasii, tillwällade de sig äfwen Rektors sysslan öfwer triwial skolan, så att de hade intet betänkande wid att i Akademiska testimonier och trykte sockenbref kalla sig Rectores Gymnasii Scholæque Scarsensis, fastän [244] det stridde både emot Kongl. Scholordningen, och bruket wid alla andra gymnasier i riket. Ty genom introductions pänningar och en så kallad exter, eller några styfwers afgifft hwarje termin af skolgässarna, hade gymnasii Rector en inkomst ungefärligen till fyra eller fem hundra daler kopparmynt, effter som större eller mindre myckenhet af piltar triwial skolan freqwenterade, och där intogs. Men då jag förra gången, år 1749. blef Rector Gymnasii, afskaffade jag detta missbruket, genom ett till Domkapitlet ingifwet memorial, hwilket Biskop Iuslenius, såsom Ephorus, biföll och stadfästade. Härige[nom] tillskyndade jag den fattiga Rector Scholæ, Magister Paul Rhyzelius, en wacker årlig inkomst, med förlust af det jag sielf effter wanligheten, kunnat hafwa, ehuruwäl jag därför fick liten tack.

Huru Lektorerna warit obekymrade om de allmänna angelägenheter, kan äfwen däraf dömas, att de wårdslösade sina egna

fördelar, wid den [245] till lön dem af Öfwerheten anslagne kronotionden. Ty de hade med allmogen i åtskilliga församlingar ackorderat om fem daler silfwermynt, att i god och ond tid på wissa år betala för tunnan af strid säd, änskiönt den, effter länets markgång, kåstade 6. 7. 8. till 10. daler silfwermynt; och de effter detta priset, i några år, måste till Kronan ärlägga bewillning med sex för hundra. Tionde-fogden, som de antagit här i länet, plögade årligen giöra en fördelning af deras tionde, och sedan lämna däraf åt hwar och en af staten sin lott på utskrifne listor. Men huru spannemålen effter dem skulle till wederbörande antingen lefwereras in natura, eller med pänningar betalas; det kom an på Lektorernas och skolebetjänternas egen försorg, och deras okunnighet trodde, att fogden giort sin skyldighet tillfyllest, då han, hwad som kunde wara förackorderat i några församlingar, uppburit, och det, jämte berörde listor, aflefwererat. [246] För att så litet omak, som utgiorde två eller tre weckors arbete, hade han af Gymnasii och Scholæ staten fyratio åtta tunnor kronotionde i årlig lön. Icke dess mindre brukade han otrohet i sin förwaltning, och Lektorerna samt skolebetjänterna togo emot med tacksägelse så mycket han behagade dem gifwa och anordna, utan att någon af dem brydde sitt lärda hufwud med räkningarnas bepröfning, eller efftersinnande, huru deras kronotionde uppbörd wore och borde wara beskaffad. Men när jag blifwit Rector Gymnasii, uträttade jag så mycket, att de skadeliga tionde-kontrakten effter hand afskaffades, öfwersåg räkningarna, bewiste fogden att hafwa försnillat, för flere år tillbaka, statens lönings spannemål, förmodde honom att återbetala en ansenlig summa pänningar, och förelade honom ett formular till räkningen, med skyldighet att årligen draga försorg, effter undfången befallning, [247] om hela uppbörden, inkasseringen och aflefwereringen till alla wederbörande, emot lön af 32. tunnor allenast, som dock sedan föröktes till 40. tunnor kronotionde. På detta sättet förmerades bemälte stats årliga inkomst, och den fick större både beqwämighet och säkerhet uti sin löns ärhållande.

Angående underwisingns wärket i riket wid gymnasier och skolar, huru det bäst syntes kunna inrättas och skiötas, uppsatte jag, på Riksrådets Grefwe Claes Ekeblads befallning, ett omständeligt memorial, som till Kongl. Uppfostrings Commissionen ingafs. Det har utan twifwel illa warit betänkt, att så wäl

till utarbetande af den år 1724. utkomne Kongl. Skolornningen, som ock den nu under händer warande, sådana män blifwit antagne och brukade, som wid något Gymnasium och annan offentlig skola, warit hwarken lärare, eller lärjungar. Härigenom har skiett, och lærer äfwen [248] hända, att mycket nyttigt warit och blifwer förbi gått, och däremot åtskilligt stadgat, som ej kan, åtminstone icke med ärforderlig förmån, wärkställas.

Sedan till Domkapitlet ett tryckt förslag ankommit om rättgångens förkortning, ifrån den däröfwer förordnade Kongl. Commissionen, författade jag, dock såsom anonymus, ett utförligt betänkande, om vår widlyfftiga rättgång, med hwad mig syntes nödigt, till att göra honom kortare och wigare. Detta inlämnades till Domkapitlet, som det till Stockholm afsände.

Genom Probsten Doctor I. Wahlborg, androg jag, wid 1756. års riksdag, i den öfwer handelen förordnade Deputationen, att den blå färgen borde förbudas, emedan för indigo ärligen går ur riket åtminstone åtta tunnor gull, utan att göra annan nytta, än den, som genom våra inhemska färgmaterialier ärhållas kunde. Men det wann in- [249] tet bifall, och Officerarna swärmade häfftigt däremot, hwilka allena, med förbud för alla utom Krigs staten, man änteligen kunnat lämna den blå klädes hedren, sedan den ära vårt krigsfolk i sina grå wallmars jackor och skinntröjor ärhållit, längesedan förswunnit.

När Biskop Iuslenius, år 1752. blifwit död, halp jag, genom mina wänner och bekanter i stiftet, att så styra Biskops walet, att min gamle bekant Professor Engelb. Halenius fick de flästes kallelse. Om jag warit Präst, och icke afrätt åtskilliga ifrån att kalla mig, hade jag förmodeligen af många blifwit utnämnd. Dock kunde någre få icke hålla sig, med mindre de, till det lediga Biskops ämbetet, skulle gifwa mig sina röster, hwilket och skiedde år 1767 *).

Mitt öde tycktes däruti warit besynnerligt, att jag ej fått hwad jag högeligen åstundat, och det mig merendels tillfallit,

*) Wid 1769 års Riksdag ingaf jag til Prästeståndet et memorial, angående Religionen, hwad som bör aktas wid Bibelns öfwersättning effter grundspråken, theologiska och andra studier, det öfwerflödiga Magistermakeriet, Presterskapets uppförande och bibehållande wid tilständig heder och mera dylikt. Men när det skulle föredragas, ropade Biskoparne och Presterna: lägg bort det, ty wi hafwe angelägnare mål at afgöra; näml. parti-wäsend, pänning-saker, befordringar &c.

som jag icke begiärt, eller welat hafwa. Att jag förgäfwes sökt [250] Stipendia magnatum, samt blifwa Magister Docens och Professor, med mera, har jag äfwen före berättat. Ehuru stor lust jag hade, att få resa utomlands war dock alt mitt bemödande därom fåfängt. Biskoparnas Iuslenii och Halenii förtroende war jag angelägen om, att mig förwärfwa, och tänkte därigenom, tillika med min egen flit och sorgfällighet, mycket bidrağa till vårt landskaps heder och fördel. Men lyckan wille hwarken stå bi uti det ena, eller andra; emedan desse gode herrar hade helt andra afsikter, än jag. Med tjänstaktighet och frikåstighet efter min förmåga, war jag så enfaldig, att jag wille förbinda mig många, och skaffa mig wänner, hwilket ej skiedde, utan när man blifwit betiänt och undfägnad, samt ärhållit det påsyfftade och begiärta, kiände man mig intet vidare. [251] En hederlig, wacker och skickelig flicka höll jag hiärteligen af, och hon mig lika så, hwilket dock ej kunde stadna i något äktenskaps slut; att jag mer dylikt må förtiga.

Ehuruwäl jag föresatt mig, att icke fästa mina bopålar i Wästegiöthland, och aldraminst i Skara, måste jag likwäl därän. Sysslomans tjänsten, som jag nödigt wille hafwa, skrufwades på mig med Konst. Rectors och Lectors beställningarna, jämwäl wice-notariatet fick jag, fastän jag dem ej begiärt, och jag wart så godt som twungen att blifwa consistorialis, enligt hwad äfwanförmält är. Namn utan gagn höll jag för en fåfänga och narraktighet, men måste dock emottaga en tom Professors titel, hwarwid min tröst blef, att det icke skiett af blott Konglig nåd, som för många andra; utan effter förtiänst, och enligt med Regerings Formen. Noga sökte [252] jag akta mig för stickande ord, och winnlade mig om, att bruka höflighet i mitt tal och uppförande emot alla, undantagandes då jag blef retad till wrede; hwarigenom jag hoppades, att tillbaka med höflighet bemötas, som dock offta hade en slät wärkan. Till det äktenskap, hwaruti jag, Gudi låf, förnöjd lefwat med min froma, dygdiga och kiära hustru, braktes jag på wisst sätt emot min wilja, och hade i förstone till henne ringa kiärlek, som war ett ej litet oförstånd, det jag ock snart besinnade; emedan ingen annan kunnat gå mig bättre till handa, än hon, och mer passa sig effter mitt hufwud. Sådana händelser äro wäl icke i det människlige lefwernet owanliga, dock twiflar jag mycket, om mångas öden med mitt warit i de flästa omständigheter lika; ty att de

skola wara enahanda och träffa in för flere, är [253] en omöjlig-
lighet.

Så när i trettio år, har jag hållit på att samla allehanda ting till ett kabinet eller museum, hwilket bestod af följande saker. 1.) *Mineralier*, särdeles ut- och in-ländska malmer, gemena och ädla stenar, koraller, petrifikater etc. till en anseelig myckenhet. 2.) *Inlagde örter*, wid pass till åtta hundra, med mer, som hör till *plantriket*. 3.) *Muslor, snäckor* och åtskilligt annat af *diur-riket*. 4.) *Swänska mynt och medaljer*, jämwäl några gamla Romerska, samt nyare utländska, hwilka alla, till blotta wärdet af deras metaller, kunde skattas omträngt till fyra eller fäm hundra daler silfwermynt effter gångbara silfwerpänningar och kopparplåtar, men öfwer dubbelt högre, effter de nu löpande bankosedlar. 5.) *Antiqwits- och Konst-saker &c.* Hela denna samlingen ärnade jag testamentera till gymnasii biblioteket i Skara: men som jag med grämlse såg, huru litet man aktade [254] det, som kunde lända till detta lärosätets prydnad, heder och nytta; ändrade jag mitt uppsåt, och satte mig för, att gifwa bemälte samling till Kongl. Swänska Wettenskaps Akademien. Det hade sina skiäl, att jag äfwen lämnade denna tankan, och sålde kabinetet till Landshöfdingen, grefwe Adam Otho Lagerberg, effter en ackorderad summa af sex tusend daler kopparmynt; och har bemälte Grefwe det nu i sitt wackra bibliotek på Swenby.

Det är nu alt, med hwad dit hörde, förskingradt, effter den swåra concurs, som ägaren måst undergå. Af Plinii *Historia Naturalis* finner man, att de gamle Romare giort samlingar af åtskilliga rara ting, hwilka dock bestodo föga af annat, än målningar, bilder, juweler, ringar med utstuckna ädla stenar, och dylika Konst-saker. Men wid pass för ett par hundra år sedan, har man begynt med flit samla, och i så kallade museer förwara icke allenast hwad man besynnerligt af konst-styc- [255] ken och märkwärdigt af allehanda förarbetade saker, särdeles ifrån fordna tider, kunnat öfverkomma; utan jämwäl naturalier ur alla tre naturens riken. Härmed lærer början wara giord af Italiänarna, hwilka Tyskarna, Danskarna och flere effterföljt. Omsider har, så härutinnan, som annat, kuriositeten kommit till de Swänska, ibland hwilka nu gifwas många samlare, och kostbara kabinetters ägare. Ja, smaken för dylika samlingar har så tillagit, att jag ock i Stockholm, hos en hant-

wärkare, sett ett wackert naturalie- och konst-kabinet, samt ett annat mer sällsynt af allehanda knifwar, några hundra till antalet, hos en hederlig ämbetsman. Ibland Wästgiötharna, som ännu ej fått tycke för kuriositeten, utan låta sin omtanka stadna wid det nödwändigga, lærer jag wara den förste, som af sådana saker, som äfwannämde äro, giort samling, hwilken, [256] hwad myckenheten af hwarjehanda mineralier angår, jag menar af få i riket wara öfwerträffad.

Till prästämbetet har jag aldrig haft någon rätt lust, och änskiönt jag ofta predikat, har det skiett, mer till att försöka min styrka, än att uppöfwa mig till prästsyslan. Därwid fann jag ock i så måtto stor swårighet, att jag en predikan, som knapt warade tre fiärdedels tima, måste öfwerläsa hela weckan, sedan jag henne sammanskrifwit, ehuru jag annars tykte mig ej hafwa mycket swagt minne. Jag har trott, att man icke borde blifwa Präst, förrän man wore kallad till en ordentelig prästlägenhet, samt att en ren och laglig kallelse, utan någon ansökning och stämpling, wore den tryggaste vägen till prediko-ämbetet, hwars dyra answer jag ofta och med fasa betraktat. Men [257] sådana kallelser äro nu så sällsynta, som de äro med Guds Ord enliga. Huru många ser man icke nu med pänningar, konster och illgrep söka att ärhålla läro-ämbeten i församlingarna, ej utan rättsinligt folks häpenhet och förargelse? Sådant har i synnerhet tagit öfwerhanden, sedan domkapitlen, under den nya regeringen, förlorat sin förra myndighet wid prästlägenheters besättning, och Öfwerheten utfärdat åtskilliga förordningar om prästwal, hwilka därigenom blifwit alt mer och mer satte i widlyftighet, och gifwit anledning till många stämplingar, samt därpå följande förbittringar och rättegångar. Nog kunna ock Biskoparna och Domkapitlen giöra orätt; men så länge man fick lefwa effter Konung Carl den XI:tes Kyrkoordning, gick aldrig så illa till, som nu, med Kyrkoherdars och Kapellaners tillsättande. Hwad mig beträffar, tror jag, att icke så mycket af swårigheten att få en ren och laglig [258] kallelse, som fast mer af min otjänlighet till det dyra ämbetet, har hänt, att det mig icke tillfallit. Dock medgifwer jag gärna, att jag har stor orsak wara nöjd därmed, att en så tung börda mig icke blifwit pålagd, som likwäl förmodeligen hade bordt skie, om Öfwerhetens lag och Naturliga Billigheten, i anseende till mig, haft sin wärkan. Ty sedan många af Stiftets Prästerskap och

någre Consistoriales uppmuntrat mig att söka det förra theologiska Lektoratet, som war ledigt; anmälte jag mig änteligen, effter mycket betänkande, därtill på det sättet, att jag allenast gaf till kiänna, det jag wore sinnad, effter mina gymnases och wänners tillstyrkande, som jag för ett slags kallelse ansåg, att emottaga berörda Lektorat, i fall Consistorium funne mig skickelig, och wille mig därtill förordna. Men genom votum eller Suffragium decisivum af den, som hade uti mycket [259] att tacka mig för sin ärnådde heder och befordran här i stiftet, blef, effter någon twistighet i domkapitlet, Doctor Lars Noring, i Februari månad år 1755. till merbemälte Lektorat utnämnd. Härwid är till märkandes, att hans i Göttingen förwärfwade titel icke i Sverige effter lag borde giälla till någon befordran framför andra; han icke längre, än halftredie år warit i publik beställning, den han ock nog försummelingen förestått; ej heller genom disputation, likmätigt Kongl. Skolordningen, sig till någondera tjänsten legitimerat. Däremot hade jag, såsom Rector, fyra år publice läst Theologien, flere gånger, än han, predikat, mig aldrig försummat, utan giort långt mer, än mig effter världslig lag ålegat, och kunde, enligt berörde Skolordning, för honom räkna tiugu års förtjänster, mer dylikt att här ej omröra. Icke dess mindre war ingen, [260] som undrade, att en man af två eller tre tunnor gulls egendom, mig föredrogs: och jag klagade så litet öfwer förfång, att jag ock tackade Gud, som ifrån det tillämnade answaret af en prästsyssla mig nådeligen befriat. Alt hwad man för Doctor Noring, med något skienbart skiäl, kunde anföra, kom därpå an, att han war Secundus Theologiae Lector, och således wore närmast berättigad att blifwa primarius; hwilket jag lämnar i sitt värde. Man wille säga, att en wiss Consistorialis, för sin röst i denna saken, fått 300. daler silfwermynt, hwarom dock ingen säker underrättelse kunnat af mig bekommas, ehuru det af omständigheterna synes nog troligt. Consistorium tillböd mig wäl sedermera det andra theologiska lektoratet, effter merberörde Doctor; men jag betackade mig för den äran, med förmälände, att som man en gång hade gått mig förbi, wille jag därwid låta förblifwa, utan att åstunda någon vidare befordran. [261] År 1757 den 10 Maj, ärhöll jag Kongl. Majestäts nådigste afskied ifrån Lektors beställningen, med de fördelaktigaste wilkår, som jag någonsin kunde begiära; emedan jag fick behålla tre fiärde delar eller nittio tunnor af

spannemåls lönen, jämte mitt prebende-hemman, i min lifstid, och för min hustru under nådåret, om hon mig skulle öfwerlefwa. Konungen behagade i nåder därtill lägga Professors namn och heder, hwarom jag mig icke i underdånighet anmält, utan snarare, genom mina gymnase och wänner i Stockholm hade sökt det förekomma. Kongl. resolutionen kåstade mig så när tre hundra daler kopparmynt, men jag hade gärna därtill gifwit 600. daler, om jag kunnat undwika den däruti mig gifne karakteren. Ty att få ett blott namn af Professor, sedan jag för tiugu år tillbaka warit på förslag att blifwa wärkelig Professor, och [262] beklätt fäm publika tjänster, den ena effter den andra; tycktes mig wara en ringa och mig mindre anständig Konglig nåd: och min Lektors titel, för hwilken jag giort skiäl, behagade mig långt mer. Fördenskull hade jag, till att på tjänligt sätt afbedia mig denna karakteren, ärnat uppsätta och ingifwa en underdånig böneskrifft, om ej mina wänner afrätt mig, och jag fruktat, att sådant torde onådigt upptagas, och anses såsom en brist uti undersätelig wördnad emot Kongl. Majestäts nådigste godtfinnande, ifrån hwilken förseelse jag så wille synas, som jag war och bör wara wida söndrad. Dock om man får afdraga sina tankar ifrån den wärkan, som Öfwerhetens beslut och wälbehag böra äga i alla undersåtarnas hiärtan, till högaktning och underdånig effterrättelse, så i annat, som hwad karakterer beträffar, och skiär-[263] skåda saken för sig sielf; torde sådana titlar och namn icke orätt kunna betraktas, som krafftsoppor för äregirigheten, samt läckerbitar för unga, kitsliga och narraktiga sinnen; men i anseende till dem, som genom studier, förnufftig efftertanka och förfarenhet, lärt kiänna och rätt värdera världens fåfånga och flyktighet, hållas för snömos, hwaruti de kunna finna hwarken smak eller styrka. Man lærer ej utan förundran, om man därpå will gifwa nogare aktning, kunna förmärka, att fåfångan, yppigheten och galenskapen hos det Swänska folket, på vår tid, i samma mån sig utbrett och förökt, som slögder, konster och wettenskaper tilltagit. En hantwärfkare efftersträfwar att kallas Fabrikör eller Direktör, en handelsman Borgmästare, en skrifware Sekreterare eller Kamererare, [264] och så vidare. För detta tyckte en bruksägare, att det war nog wackert att heta Herr Patron: men nu måste han förskaffa sig titel af Assessor, eller Bärgråd, det må kåsta hwad det will, fastän hans enda förtjänst består i supa,

traktera, lefwa yppigt, och plåga sitt bruksfolk, för hwilket allt han omsider bekommer adelskap. Huru många adelsmän, som aldrig haft något wärkeligt ämbete, eller äga den minsta förtjänst hos det allmänna, swärma icke omkring i landet med Håfmarskalks, Kammarherres och Håfjunkares titlar, och inbillas sig därmed mycket? Jag wille ogjärna, ibland sådana fåfänga och narraktiga människor, omröra dem, som äro af läroståndet, och borde förnuftigare tänka, än andra: men det är bekant, att altför många af dem finna smak i Doktorers, Håfpredikanter, Professorers och Probstars blotta namn. Om [265] sådana karakterer och titlar endast gåfwos åt dem, som på något utmärkt sätt gjort sig af fäderneslandet wäl förtjänste, kunde det hafwa någon skiälilig grund, så wida andre därigenom måtte uppmuntras till flit och berömliga gärningar, och man bör betiäna sig af folkets swaghet, till ett nyttigt ändamål. Men alldenstund sådant ingalunda står att ärhålla, på det nu en lång tid bortåt mäst brukliga sättet, då offta alldeles owärdige personer få höga titlar, och en wärkelig förtjänst sällan därwid kommer i öfwerwägande; så tyckes Öfwerhetens afsikt, med karakterers öfwerflödiga utdelande, endast eller förnämligast hafwa warit, att föröka kronans inkomster, och Kancelli betjänarnas sportlar, af samma skiäl, som Konungen i Preussen berättas haft, då han afråddes, att bifalla en ringa karls ansökning om Håfrådstitel, och swarade: *låt honom betala pänningar, och löpa sedan därmed en narr.*

Det torde någon underligt synas, att jag tagit afskied ifrån min beställning, på mitt fämtionde [266] fämte ålders år, och då jag kunnat tyckas ännu warit i stånd och bordt tiäna det allmänna. Jag will därför korteligen anföra de skiäl, som härtill föranlåt mig. Mitt ifriga bemödande, under hela min tjänstetid på tiugonde året, gick därpå förnämligast ut, att rättwisan i domkapitlet, af andeliga och lärda män, borde owäldigt, samt utan ensidiga och egennyttiga afsikter, handhafwas: att inge andre skulle gillas till Präster och Kyrkoherdar, än de som ägde tillräckelig kundskap effter Kyrkolagen, på det att nationen måtte hållas till idoghet: att de oordningar, som sig i domkapitlet, stiftet och ungdomens undervisning, kunde hafwa inritat, måtte afskaffas: att de lärdaste och skickeligaste män af nationen borde, wid Gymnasium och triwial skolan, till lärare antagas; och änteligen, att den i berörde lärohus, på någon tid

tillbaka, [267] förfallna disciplinen, och det rätta handlednings sättet måtte wederbörligen, och effter Kongl. Skolordningen, återställas, så att skick och flit, både af lärare och lärjungar, blefwo i akt tagne. När jag nu härtill får berätta, hwad sant är, att i dessa mål, ehuru christeliga, lagliga och billiga, jag dels litet, dels intet kunnat, med all min möda och mina alfwarsama föreställningar, hufvudsakeligen i wärket ställa, till den så troget af mig påsyffade nationens och stiftets både heder och nytta; men twärtom offta fått förfara starka gensägelser, arghet och owett, för min wälmening och redeliga uppsåt: manne det då kan tyckas sällsamt eller oskiäligt, att jag tagit afskied? Jag har fördenskull, liksom ifrån ett brusande haf, hwaräst jag ej sett mig något betydligt, till mitt fäderneslands tjänst, vidare kunna uträtta, sökt draga min lilla och wankelaktiga lyckas farkäst i lugn, och nu, fastän ej ansenlig, dock, som jag hoppas, under Guds nådiga beskydd, säker och [268] rolig hamn. Med försiktigheten har jag ock hållit enligt, att låta sakerna gå, som de kunna, när man ej kan bringa dem att gå, som de böra. Men, torde någon säga, hwem förmår göra alt krokot rätt? Och att föreställa sig en Platonisk republik, där allt skall gå ordenteligen till, är ju en fåfänga, eller dåraktighet. Sådant widgår jag gärna, hållst som jag intet annat påyrkat och sökt, än det, som ej allenast bordt, effter christendom, lag och billighet skie, utan ock wärkeligen har skiätt, och nästan sielfwa nödwändigheten fordrat, och beqwämligen kunnat låta sig göra, Si mens non læva fuisse¹⁾.

Att begiära, det alt i det människeliga lefwernet och ämbetens förvaltning, skall gå snörrätt till, är för mycket af den fördärfwade naturen begiärt: men att ej röras af alla grofheter, är en dum kiänslolöshet; och att ursäkta dem, en mer än otidig misskundsamhet. När andre, obekymrade om det allmännare, skiött sin hushållning, öpnat sina händer och kiök för Prästernas gifmildhet, förnött tiden med spel, ägt nöje i sällskap [269] och besök, men för öfrigt warit i all den inaktiwitet, som behållandet af deras löner och inkomster kunnat tillåta; har jag sysselsatt min lilla förmåga uti de saker, och haft därför den belöning, som åfwanförmälte äro. Hwad skulle jag wäl, i så beskaffade omständigheter, till slut annat göra, än gjort är?

¹⁾ Om ej sinnet varit förvänt = om allt gått rätt till.

Epictetus har gifwit denna bekanta hufwud-reglen för det människeliga lefwernet: Sustine & abstine¹⁾; men Gracian har rätteligen lagt till: S'il faut tolerer toutes les sottises, il faut Sans doute une extreme patience²⁾, hwilken jag ejnekar hos mig hafwa saknats. Af förfarenheten har jag lärt, att en människas lefwerne, som genom skolor, Akademier och tjänster, samt ibland åtskilligt slags folk, särdeles en hop ämbets kamerater, frambringas måste, är likt en smal och med törnen bewuxen wäg, hwilka nu sticka, nu rifwa, nu hindra den, som där will sträfwa fram. Ty människorna, till största delen, äro ej bättre och förnuffigare, än att de giöra sig ett syndigt nöje däraf, att de kunna, hälst när det må skie utan något synbart äfwentyr, förtreta, oroa, förolämpa, försmäda och oförrätta andra utan åtskilnad, men i synnerhet dem, som de se med någon flit och skickelighet framför andra sig uppföra. [270] Lyckelig är den, som kan i tysthet och stillhet gå sin wärld igenom, utan att mycket inlåta sig med andra, än dem som äro af en bepröfwad dygd; har ett stadigt sinne, och är emot sådana ledsamheter bewäpnad med tillräckeligt tålmod, eller äger nog qwickhet och styrka, att argheten wederbörligen bemöta, af hwilka förmåner jag ej hafft mycket att fagna mig.

Under mitt wistande i Upsala och Stockholm, har jag hafft den hedren, att i synnerhet blifwa bekant, utom de äfwannämde med Riksråden Grefwe Anders Høepken, Grefwe Claes Ekeblad, och Grefwe Henning Adolph Gyllenborg; jämwäl med mitt syskonbarn Riksrådet Baron Carl Rudenschøeld och Commerce-Rådet Julius Silfwerschøeld, hwilke twänne sistnämde ynnest, som jag särdeles har orsak berömma och wörda, hade wisserligen tillskyndat mig all den lycka, som på min ringhet kunnat falla, om förmågan och omständigheterna swarat emot deras [271] mer än goda wilja. Dock bidrogo de det mästa till den fördel, som jag wid mitt afskieds tagande ärhöll, hwarifrån likwäl Riksrådets och Presidentens, Grefwe Carl Gust. Løwenhielms besynnerliga nåd för mig ingalunda bör uteslutas.

Det torde tiäna till någon upplysning för framtiden, om våra nu warande politiska ställningar, att jag här korteligen anförer

¹⁾ Håll ut och avhåll dig ifrån.

²⁾ Om man måste uthärda alla dumheter, behövs utan tvivel ett enastående tålmod.

Riksrådets, Baron — nu Grefwe — Carl Rudenschøelds öden, särdeles det han nyligen helt oförskyldt måst undergå. Effter inhämtad grundelig insikt i de lärda wettenskaper, som hörde till hans ändamål, reste han utomlands, besåg de förnämsta orter i Europa, och gjorde sig i synnerhet underrättad, om utrikes Maktens stats författningar, interessen och maximer, med hwad mera, som kunde för en statsman wara nödigt att weta. I Kongliga Kancelliet tiänte han sig upp nästan alla grader igenom, till dess han blef Häfkcancellär. Swänsk Sändningbud war han wid det Pålska och Berlinska Häfwet, och wid det senare slöt han äktenskapet [272] emellan vår Konung och Drottning. Konungen i Preussen älskade honom så högt, att han ogiärna wille släppa honom ifrån sig. Sedan han några år warit President i Kongl. Commerce-Collegium blef han år 1761. Riksråd. Lyckan tycktes hittills hafwa gynnad honom, men hon lämnade honom snart, och öfwerlefwererade honom till arghetens, afundens och parti-andans egenwillighet. Senaten hade år 1764. om hösten, några månader förrän riksdagen börjades, slutit ett fördelaktigt förbund med Frankrike. Detta togs år 1765. ganska illa upp af Ständerna, eller rättare sagt, af Sekreta Utskåttet, hwaruti det så kallade nattmöss-partiet hade öfwerhanden. Någre af Riksråden, som antingen visste något ondt med sig, eller fruktade för att afsättas, funno sig föranlätne att begiära afskied, hwilket dem så mycket häldre bewiljades, som man giärna wille hafwa lediga rum i Senaten, till andras befordran. Men Riksråden Liwen, Hiærne och Rudenschøeld, som trodde sig icke hafwa förtiänt någon hård medfart, kunde icke beqwä-[273] ma sig till att, genom anhållande om afskied, ärkiänna sig wara brottslige. Deras sak utställes till det nästföljande året, då de två förre blefwo af Ständerna frie förklarade, men den tredie, eller Rudenschøeld sitt Riksråds ämbete beröfwad. Imedlertid hade Riksråden, genom en till Sekreta Utskåttet afgifwen skriff, nog tydeligen å daga lagt sin oskuld, angående det Fransyska förbundet. De bewiste däruti, att dem af Sekreta Utskåttet, wid 1762. års riksdag, war anförtrott, att med Frankrike, på det bästa sätt de kunde, afgiöra twistigheten, om de för Preusiska kriget återstående hiälpmedel, hwilka bestego sig till många tunnor gull. Härmed hade dem icke möjligt warit, att annorledes komma till slut, än genom förbundets förlängande till och med år 1772. Hwarmedelst de skaffat det gäldbundna riket en

tillgång på 145. tunnor gull, att för Rikens Ständer, wid deras sammankomst, framwisas, det man trott ej annars [274] kunna, än wara behageligt. Likwäl hade Riksråden såmedelst icke ålagt riket någon förbindelse till krigswidlyftigheter, så att af det ingångne förbundet wore ingen ting att frukta. Om de längre härmed hade dragit ut på tiden, torde Fransyska Ministären hafwa ändrat sina tankar, återtagit sitt yttersta anbud, och afbrutit all underhandling; då en därigenom förorsakad Rikets förlust af så många tunnor gull, hade kunnat uttydas dem långt wärre. För öfrigt wore med det af dem tagne steget, icke mer tillgiort, än att det lätt af Rikens Ständer kunde upphäfwas. Dessa och dylika flere skiäl, ehuru krafftiga de woro, wille dock icke hiälpa, åtminstone icke för Rudenschæld, hwars wälfärd någre föresatt sig att uppoffra, det måtte kåsta hwad det wille. När framlidne Biskop Halenius fick höra, att man wid riksdagen ärnade stöta honom ifrån råds ämbetet, sade han: *så till helwites! wilja de hafwa Rudenschæld ur Rådet, wet jag intet, hwilken förständig och ärlig man de då wilja där behålla qwar.* De åfwannämde [275] tre Riksråden, och således ibland dem äfwen Rudenschæld, woro redan frikiände i Sekreta Utskåttet, hwilket rätteligen tillhör att döma öfwer sådana mål, och sedan gifwa sina utslag Stånden till kiänna, blott, som man säger, *ad notitiam*¹⁾; då hans illwiljare och förföljare sammansatte sig, tillika med några andra, som de kunnat bringa på sin sida, att bittida om en morgon infinna sig i Sekreta Utskåttet, förrän större delen af ledamöterna woro samlade. Ett beslut giordes då, och Sub- & obreptie²⁾ framkom, att saken skulle underställas Ståndens plena; på det man ännu måtte försöka, om Rudenschæld icke kunde störtas, hwilket jämwäl lyckades. Man afpassade härtill ett tjänligt tillfälle, då de andre Stånden woro, genom en wiss stridighet, uppretade emot Adelen: och pluraliteten i Präste- Borgare- och Bonde-Ståndet förklarade således wår Rudenschæld owärdig Råds ämbetet, särdeles under föregifwande, att han, såsom Häfkancellär, mycket bidragit [276] därtill, att Swerige begynt krig emot konungen i Preussen, hwaruti han dock ingen del hade, som af det jag vidare skall anföra, nogsamt kan intagas. De som, emot våra

1) till kännedom [ej för besluts fattande].

2) ... i smyg eller antydningvis...

grundlagar, beslutit och låtit wärkställa detta krig, satt riket i några hundrade tunnor gulls skuld, förspillt i fåfånga wid pass 20,000. människors lif, och tillika det lilla, som de Swänke ännu hade öfrigt af tapperhets beröm; de, säger jag, sluppo, wid 1761. års riksdag, ganska lindrigt för sitt riksfördärfweliga giöromål, emedan de hade pänningar att gifwa: men en oskyldig Rudenschæld måste nu lida, för andras fel, hwartill jag de sannskyldiga orsaker här will upptäcka. Hans Excellence Rudenschæld war den förständigaste, rättwisaste och owäldigaste i Rådet, och således utsatt för mångas hat och afwund, enligt det gamla: *invidia virtutis comes*¹⁾. Utom det, som jag äfwantill omrört, att man wille hafwa lediga rum i Senaten, och ju flere dess bättre, wäntade man pänningar (dem Rudenschæld icke ägde, och om han ägt, ej welat bruka till [277] sitt beskydd) för att befria, eller fälla dem, som woro utmärkte, eller redan ansedde såsom skyldige, i hopp hwarom deras saks afgjörande utdrogs långt öfwer ett år. Härtill kom, som war nästan det förnämsta, att Rudenschæld råkat i någon ledsamhet och twist med Riksrådet Kalling, som förskaffat sig det Ryska Sankt Andreæ ordens bandet, hwilket han, emot Konungens och Kapitlets wilja, andra länders lofliga sedwana och Rudenschæld påstående, brukade, till förakt af det Swänke Kongliga Swärds ordens tecknet, som han bekommit; ehuru wäl, att uppriktigt säga min tanka, jag håller bäggedera för spelwärc och barnlek, syfftande allenast på några hantwärcares, i synnerhet gullsmeders och bandwärcwares förmån, wid det sätt, som dessa hederstecken nu utdelas. Den i så måtto af Rudenschæld wisade sidwördnad emot den Helige Anders, och tillika emot det Petersburgiska Häfwet, kunde icke länge blifwa den i Stockholm warande [278] Ryske Ministern obekant, hwilken så wäl därför, som ock att Rudenschæld war den betydligaste och farligaste i Rådet, satte honom i främsta rummet på sin lista ibland dem, som han wille hafwa ifrån Riksstyrelsen söndrade, i hwilken tanka äfwen någre myndige män på Riddarhuset med honom instämde. Men han kunde icke ärnå sitt ändamål, utan att öppna pungen: och fastän, då han såg förföljelsen gå för långt, han därför tyktes hafwa afsky, wart han dock så godt som drifwen, att till sin plans fullföljande, utdela pänningar,

1) Avunden är förtjänstens följeslagare.

icke allenast till åtskilliga i Sekreta Utskättet, utan ock till de tre Stånden, hwilket änteligen hade den påsyffade wärkan. Hvem skulle wäl kunnat tro, att så liten andelighet hade skolat finnas i det Andeliga Ståndet, att när där omröstades, woro två flere, som fördömde wår wälförstående Rudenschæld, än de som frisade honom? Jag kan i sanning betyga, att af alla de Riksråder, som tid effter annan dels warit nödsakade taga [279] afskied, dels blifwit af Ständerna ifrån sina tjänster skilde, har ingen allmänligare och mer warit beklagad än Rudenschæld; så att ock Ridderskapet och Adelen, på några få när, som i Ridarhuset woro hans owänner, sörgde öfwer en så hederlig, klok och ärlig Rådsherres och kiär människo-wäns oförtiänta fall, hwilket de icke förmådde afwända, emot de tre andra Ståndens beslut. Detta lidande kunde ingen annorledes anse, än såsom för honom, till hans wälmåga och hushållning, med Fru och fyra barn, ganska kiänbart; alldenstund han befann sig i fattigt tillstånd, hwilket merendels åtföljer rättrådige ämbetsmän, som hafwa rena händer. Hans stadiga sinne, förnufftiga tänksätt, och den förnjöjelse han hade däruti, att han visste sig redeligen hafwa tiänt sitt fädernesland, och lidit en nästan af hela riket ärkiänd oförrätt, öfwerwurmo dock denna swårigheten: och hans owänner hade icke den glädien, att se hans sinneslugn, genom deras utöfwade arghet, wara förstört. Hans [280] Fru, Grefwinnan Christina Sophia Bielke war härwid mäst wärd medömkan, emedan hon nödgades giöra swårmodiga betraktelser; icke allenast öfwer den släta belägenhet, som hon nu med de sina iråkat, utan jämwäl däröfwer, att hennes Man, Fader och Farfader haft den olyckan, att ifrån sina Råds ämbeten blifwa afsatte. Dock sedan första stormens anfall på hennes sinne gått förbi, fattde hon mod, med långt större ståndaktighet och sorglöshet, än eljest i motgången med hennes kiön mäst wanligt är: och hennes Mans effterdöme uppmuntrade henne, att wara till frids med det, som Försynen behagat tillåta. Hwad mig i synnerhet angår, bör jag bekiänna, att hans olycka gick mig så mycket mer till hjärtat, som jag nogare hade mig hans personliga och berömliga egenskaper bekanta, och visste hans knappa wilkår, jämte det att ingen af alla mina släktingar betygat emot mig så stor ynnest, och warit så angelägen om min wälfärd, som han, hwilket i samma mån bör hållas beprisligt, som det är sällsynt, att förnäma [281] per-

soner, särdeles af så hög rang, wilja kiännas wid sina ringa anhörige, och icke tro sin höghet förminskas eller föraktas uti deras nedriga tillstånd, med hwilka de genom släktskap nära äro förbundne. Innan riksdagen slöts, gjorde en skrikare af Borgare-Ståndet, understödd af en wiss Adelsman, som war det hemliga, dock egenteliga wärktyget till Rudenschældes förföljelse, men nu wille på något sätt försona, eller liksom öfwerstryka sin ondska, föreställning i Sekreta Utskättet för honom, om något underhålls bekommande. Detta bifölls änteligen så wida, att han däraf, wid sig yppande ledighet, kunde blifwa delaktig, dock med så lösa, twetydiga och honom oanständiga ordsätt, att han icke fann det för sig antageligt, hwarföre han ock, genom en till Kongl. Majestät ingifwen skriff, sig det afsade. Så snart afwanbemälte Ständernas beslut wart kunnigt, utgafs en skriff, och i Stockholm genom afskriffter gick händer emellan, hwilken Rudenschæld, till sin oskuld å daga läggande, förmodeligen sielf hade författat, och jag här in extenso will införa.

Det öde, som Riksrådet Rudenschæld öfwergått, har så [282] mycket mer oförmodat bordt förekomma, som Sekreta Utskättets första extractum protocoll, angående de trenne Herrar Riksens Råd, med det senare på intet sätt förenas kan, nämligen i det förra blefwo de på lika sätt ansedde, och till lika benägenhet anmälte, och i det senare har Riksrådet Rudenschæld allenast blifwit såsom straffbar utmärkt. Det som emot honom anmärkt blifwit, har sitt ursprung ifrån längre tid tillbaka, och således ifrån en epoque, som Riksens Ständers granskning redan undergått, ehuru Riksdags Ordningen ej biuder annan tillsyn öfwer Riksens Råds förhållande, än ifrån senaste riksdag. Det är således ett nytt tillmäle, hwarwid han likwäl ej fått till godo niuta det beneficium, som den ringaste undersåte wedersjares, nämligen att blifwa hörd och få förklara sig. Det härrörer ifrån förvaltandet af Håf cancellärs ämbetet, som han då beklädde, där han likwäl sedan den tiden, hade det mäst lysande prof af Riksens Ständers förtroende, som war, att honom blef tilldelat ett rum i Kongl. Majestäts rådkammare. Han beskölles, att såsom ledamot Kongl. Cancelli-Collegio [283] hafwa år 1757, styrkt till kriget, och att således honom äfwen tillskrifwas böra de olyckor, som det fattade beslutet åtföljt: där likwäl Cancelli-Collegium så mycket mindre kan hafwa däri haft någon

del, som handlingarna intyga, det genom en ordentelig omröstning i Rådet blef beslutit, att samma Collegium däröfwer ej höras skulle; jämwäl wid sistledne Riksdag, detta såsom en underlåtenhet blifwit emot Herrar Riksens Råd anmärkt. Dock som ett Cancelli-Collegii betänkande, af d. 22. junii 1757. hwilket Riksrådet Rudenschæld, tillika med de öfrige ledamöterna, undertecknat, förmodeligen är det, som till bestyrkande af detta tillmäle blifwit nyttjat, så är sammanhanget däraf detta. Näml. det har detta så kallade betänkande så mycket mindre kunnat till det fattade beslutet bidraga, som det ej blifwit på någon i Collegio förut anställd deliberation författat, utan att, för wissa orsaker, som hit ej höra, Collegium blifwit befalt, att till sig taga de protokoller, som öfwer detta ämne i Rådet hade hållne blifwit, och på de där anförde considerationer och skiäl, uppsätta en deduction i form af [284] betänkande, hwilket sedermera blifwit för Hans Kongl. Majestät uppwist. Råds protokollerna intyga jämwäl, att redan d. 20. Junii kriget blef genom ordentelig votering i Rådet per pluralitatem beslutit, d. 22. Junii det så kallade betänkande infordrat, och att detsamma först d. 27. i Rådet blef uppläst: hwartill kommer den ganska betydliga omständighet, att i Cancelli-Collegii protokoll finnes Riksrådet Rudenschæld wäl hafwa samma betänkande tecknat, såsom på befallning, den han åtlyda borde, men ock tillika protesterat emot den owanlighet, att teckna ett betänkande, där ingen deliberation föregått, och öfwer ett mål, som i Rådet redan war slutat och afgjort, hwilket hosgående extract af samma protokoll utwisar. Riksrådet Rudenschæld har genomgått alla de grader, som uti hans ämne kunnat förekomma, ifrån det nedersta till det högsta, och aldrig förtyänt, mindre undfått annat witnessbörd, än som en redelig, trogen, nitfull och desinteresserad ämbetsman. Han har både inomlands och utrikes blifwit, med både Konungs och Ständers [285] fullkomliga nöje, brukad i angelägnaste wärf, och däribland det, som genom dess wälsignade utgång, med Guds hiälp befäster Konunga thronen till ewärdeliga tider, näml. deras Kongl. Majestäters höga giftermål: och effter en 46. års trogen och nitfull tjänst, är nu hans enda belöning, under dess oförmodade hwila, den sinnes ro, som ett fredligt samwet och rena händer åtföljer.

Extract af protocollet d. 22. Junii 1757. i K. Cancellio-Collegio. Herr Håfcancellären Baron Rudenschæld, anmärkte, att som

detta ärende, effter så många däröfwer i Rådet förefallne öfwerläggningar, nu lærer wara så wida afgjort, att samtelige deras Excellencer, så närwarande, som frånwarande, sig däröfwer finaliter yttrat; så såge han ej, det någon deliberation däröfwer i Kongl. Collegio kunde hafwa rum, utan att detta wore att anse, såsom en befallning, att ett sammandrag i form af Collegii betänkande, skulle författas, och innehålla de skiäl, hwilka härwid förekommit. Man ser häraf, huru oordenteligen och förwändt [286] Riksråden förhållit sig, wid det Preusiska Krigets antagande; samt huru de fruktat, att i fall de inhämtat Cancelli-Collegii betänkande, innan något wisst slut blifwit fattat, som effter rätt skick och ordning hade bordt skie, de då skolat förnimma de skiäl, som alldeles kunnat afstyrka dem ifrån sitt onda uppsåt. Dock lærer man icke heller kunna ursäkta Kongl. Cancelli-Collegium, hwilket, om det warit nitiskt om grundlagarna och Rikets wälfärd, icke bordt underlåta, att göra, om icke en alfwarsam och efftertryckelig, dock någon föreställning öfwer de betänkeligheter, som i ett så betydligt mål förtyänte komma hos Rådet i nogare öfwerwägande. När R. Rudenschæld fick weta, hwad som i Sekreta Utskättet, om hans underhåll förhandlat war, ingaf han till Konungen följande underdåniga memorial.

Stormäktigste &c.

Hos Ed. Kongl. Majestät har Riksens Ständers Sekreta Utskätt i underdånighet anmält, sig icke för sin del finna något hinder wara, med mindre, [287] då någon öfning på Riksråds pensions staten sig tilldrager, jag därpå må blifwa delaktig, emedan mina wilkår, sedan jag ifrån Råds ämbetet blifwit dimitterad, skola wetterligen wara knappa, och det allmännas ömmande fordra. Härwid täktes Ed. Kongl. M. i nåder tillåta mig, att få i underdånighet andraga följande. På Eders Kongl. Majestäts nådiga ompröfwande skulle synas ankomma, huru detta Sekreta Utskättets yttrande, i anseende till dess tillämpning, må böra förstås, emedan det mera skulle tyckas likna ett om-döme allena, än ett wärkeligit tillstyrkande, och således ej utsluter andra, som kunna finna sig med mig i lika belägenhet. Det är mig likwäl en hugnad att kunna tro, det Riksens Ständers Sekreta Utskätt med någon ömhet ansett de i mer än en afsikt tryckande omständigheter, hwaruti mitt owäntade entle-

digande ifrån Råds ämbetet mig försatt, ehuru det i närvarande stund länder mig till ingen lisa och mina tilltagande är äfwen för framtiden göra åtniutandet af en sådan förmån ganska twifwelaktig. Men ehuru bekymmersama [288] mina wilkår och månede wara, så ömar mig ändock mer att se deras förbättrande bero på en wäns och medbroders dödsfall, eller ock, wid förr eller senare timmande öppning, kunna råka med äldre och bättre förtiänte i competence. Fördenskull torde med Ed. K. Majestäts nådiga wälbehag, jag, så wida min återstående lifstid det medgifwer, häldne få i underdånighet afbida den tid, då Rikets tillgångar måtte wara ymningare, och jag af Eders K. Majts nåd och Riksens Ständers ädelmod torde kunna hoppas en wissare och med mitt tänkesätt enligare hjälp &c. Härtill bör läggas, att då Konungen i Preusen fick weta Rudenschœlds olycka, lät han genom Grefwe Hård tillskrifwa honom, med anbud at komma til Berlin, och där njuta samma förmån, som han haft i Stockholm, hwarifrån han sig dock ursäktade.

Uti sin motgång tröstade sig H. Excellence med en wisa, som han sielf gjort, och hwaraf jag här första strofen will meddela.

*Fast mod och lycka wåldsamt qwäfwes,
Så stadnar hoppet dock ej af;
Fastän mitt skiepp af böljan häfwes,
Och hotas att bli sänkt i qwaf;
Wid slikt owäder,
Mitt hopp sig gläder,
Och ändock qwäder:
Fast mod och lycka wåldsamt &c. [289]*

Då hans olycka blef kunnig, utgåfwos i Stockholm följande werser:

Den 13. Maji, 1766.

*Kom Sverige! sörg en man, ditt Råd i dag har mist,
Hwars ärlighet och wett du intet torde sakna,
Förrn från din twedwäkts sömn du en gång hunnit wakna,
Och med bekymmer sett det nya folkets brist.*

*Du Heders man, som ej på rikets kåstnad lyst,
För wänskap, hat och gull, ej offrat rikets bästa;
Ditt namn med wördnad och med ömhet sku wi fästa
I alla deras bröst, som Swänska hiärtan hyst.*

*Din ära blifwe störst, som längst det prof stått ut,
Att kiämpa mot ett ok, som Ryssen oss bereder,
Så wisst, som det dig gjort en oförgiänglig heder,
Att sexton månars tid trygt wänta detta slut.*

Men Riddersmänner I, som prof af adel giett,)
Bryt strängt, försiktigt, snart det wåld, som hotar flera,
Och lät ej bönder mer få öfwer oss regera,**)
Som nu, men aldrig förr, i Swea Rike skiett.***)*

Wid merberörde olycks händelse, tillsändes H. Exc. Rudenschœld desse werser ifrån Riksrådet Hiærne.

*Gack, Wårde Rudenschœld, till ro,
Jag i ditt lugn dig wille följa,
Att där ett blöddand' hiärta dölja,
Som swider mer, än du kan tro.*

*När du i lugn till hwila går,
Så påminn dig en wän, som kiänner
Rätt wårde sätta uppå wänner,
Och som din like aldrig får.*

Uti dessa, och de näst föregående werser, utmärker [291] sig en ömhet och uppriktighet, som Rudenschœld i högsta måttan förtiänt, jämte det tänksätt, som de fläste af Ridderskapet och Adelen hyst, ehuru Poesien just icke är af det bästa slaget. Wid 1769. års riksdag återställes han till sitt förra Råds ämbete, men afsattes å nyo wid 1772. års riksdag, då nattmöss-partiet fick öfwerhanden, af de tre ofrälse stånden. Effter den skiedda revolutionen i Augusti månad samma

*) Så passligen, hwad större delen eller många beträffar, särdeles i krigs saker, på hwilka adelens wärkeliga ädelhet förnämligast ankommer. [290]

***) Bönderna utgiöra dock det fiärde rikets Stånd, äro basis reipublicæ [=samhällets grundval], bidraga mäst till det allmännas upprätthållande, och böra således deltaga, wid riksdagarna, i alla beslut, ehuru de äro (med hwad rätt lämnar jag därhän) utestängde ifrån Sekreta Utskättet.

***) Det är bekant, att i fordna tider berodde wid riksdagarna, alla beslut på hwad bönderna, med sina Lagmän, som borde wara bondesöner, för godt funno.

år, kallades han åter till Rådsämbetet af Konungen, hwilket han dock undanbad sig, men, på Konungens befallning, behöll Cancellers ämbetet wid Akademien i Upsala. Död år 1783, fyra och åttio år gammal.

Men att åter träda till mina enskilda saker, hade jag med Riksrådet Grefwe Tessin ett, om jag så må kallat, commercium lapideum¹⁾. Ty sedan Hans Excellence gjort mig ett nådigt besök, och welat tillhandla sig åtminstone någon del af mitt mineral kabinet; gaf jag honom en och annan sten, i synnerhet att nämna, en af de raraste, som någonsin varit träffade i Swerige, hwilken finnes afritad, och under mitt namn anteknad i det af trycket utgifne Museum Tessinianum, hwaräst han pag. 98. af Archiatern Linnæus kallas Lapis sine pari²⁾. Däremot skiänkte Hans Excellence mig ett exemplar af berörde Museum, jämte en stor hop wackra stenar, särdeles [292] petrifikater.

Här i orten har jag varit wäl inskrifwen i Landshöfdingens Baron Gabriel Falkenberg den yngres, General Majorens, nu Presidentens, Grefwe A. Wrede Sparres, Commerce-Rådets Jonas Alströmers och Majorens sedan Öfwerstens Baron E. M. Ulfsparrs ynnest. Aldraminste heder, benägenhet och tacksamhet har jag, i allmänhet att tala, haft af Prästerna här i stiftet, hwilka jag skulle tycka därtill haft någon förbindelse, helst som jag, utom åtskilliga andra dem giorda tjänster, bidrog det mästa därtill, att de fingo behålla sina stommar [stommar?] fria ifrån åboernas skatte-lösen, hwilket utan min [293] tillhiälp aldrig hade skiet. När jag mycket, eller det mästa hade bidragit till åtskilligas befordran, och således hulptit dem till goda lägenheter, ansågo de mig med förakt. Ja, en för hwilkens wälfärd jag mycket arbetat, war icke allenast owettig, utan lät ock leda sig, till att emot mig handla orättrådigt. Jag war nästan för ifrig, att lägga mig ut för wäl förtiänte och skickeliga män, utan att sådant sedan ärkiändes: och när jag privatim underwist många hederligas och rikas söner, hade jag af föräldrarna stundom icke ens tacksägelse med blotta orden; ty wedergällning i siälfwa wärket fordrade jag icke, och ifrån gäfwor [294] och mutor war mitt sinne afwändt. Bägge mina swågrar, Laurén och Lundgren, halp jag till goda lägenheter, fastän de icke

¹⁾ stenaffär.

²⁾ en makalös sten.

därtill varit på förslag, eller fått någon endas kallelse: näml. den förre till Hällstads consistoriale, och den senare till Rångdals regale pastorat, hwilket ärhölls med min både konst och kåstnad. På sådant och annat sätt, har jag kunnat befrämja åtskilligas lycka, men föga min egen. Dock ware Den Nådiga Guden ewig tack och pris, för min del, hwarmed jag är och bör wara förnöjd. Ifrån de otacksamas, wårdslösas och obekymrades antal, måste jag likwäl billigt taga undan några af Consistoriales [295] och klericiet i stiftet, och ibland dem förnämligast Biskop Schyllberg, som, fastän på sin ålderdom, siuklig och swag, war dock ganska sorgfällig, om det han förnam tiäna till ordnings bibehållande, lärda och wäl förtiänte mäns nöje och befordran, stiftets förmån, nationens anseende, samt gymnasia och skolans rätta skiötsel. Till hans beröm synes det ej heller böra förbi gås, att af honom i hela stiftet icke giordes flere, än twänne Præpositi honorarii, där likwäl Biskop Halenius, på några få år, förordnat sex sådana onödiga och mästedels oförtiänte Probstar allena i Wadsbo härad. Effter Biskop Schyllbergs tid, hafwa Consistoriales, eller domprobstarna och Lektorerna, merendels oklandrat, antingen sökt skydda, eller ock uppfinna oordningar wid domkyrkan, Consistorium och lärosätet, hwilket likwäl icke om alla bör förstås. [296] Änteligen har Landshöfdingen, Grefwe Lagerberg blifwit min gynnare, af hwilken jag, med hiälpeligen fördelaktiga wilkår, tillhandlat, eller tillackorderat mig, för min och min hustrus lifstid, sätesgården Ulfängen i Wadsbo härad och Låcketorps socken, hwaräst jag ärnar min öfriga tid frambringa. Jag hade wäl här tänkt blifwa ledig ifrån all vidare underwisingens syssla, men så har jag dock ej kunnat undgå, att därmed wara några mina gamla wänner till willjes, och därföre emottagit i mitt hus, till handledning i studier, Probsten Axel Luths, Kyrkoherdens i Fredsberg, Eric Afzelii, och Kyrkoherdens i Bitterna, Lars Kinbergs söner, såsom då warande ynglingar och gymnasister emellan 16. och 19. års ålder, dem jag nästan i två års tid, utan wedergäll- [297] ning informerat. Detta behagade Grefwe Lagerberg så wäl, att han, genom bref till Consistorium, låfwade att årligen gifwa ett Stipendium af tre hundrade daler kpp:nt, först till en af dem, som jag här på landet underwiste, och sedan till någon af de wid Skara gymnasium studerande, som genom flit och qwickhet kunde wara en sådan gäfwä wärd. Men genom hans sällsamma hushållning och lefnads

sätt, samt iråkade onaturligen stora skuld, som steg öfwer tio tunnor gull, blef detta hans löffte om intet.

År 1740. den 11. Novemb. ingick jag äktenskap med Sara Forslind, Rådmannens och Bäragsmannens i Falun, Olof Pærsson Forslinds, och Brigitta Dalstedts dotter. Bägge woro, på min moders sida, med mig i släktskap, och Swärfadren min syssling. På Stråtenbo, i Asbo eller Aspeboda socken, ej långt ifrån Stora Kopparbärgen, war min Morfader född, och hade i samma socken bott på sin bäragsfrälse gård Wilkesbacka, som min Swärfader sedan ägde, och hwaruti min hustru hade ärfvet en del. Detta mitt äktenskap har, Gudi låf, varit lyckeligt, men är utan barn. Med berörde min kiära [298] hustru bekom jag ungefärligen aderton tusend daler kopparmynt, och fyra grufdelar, eller så kallade fiärdeparter i Faluns koppargrufwa.

Till hushållning har jag hwarken haft lust, eller varit fallen, utan lämnat den nästan hel och hållen till min hustru, hwars huldhet, trohet och kärlek emot mig jag är skyldig berömma och ärkiänna. Landshöfdingen Falkenberg förordnade mig wäl, wid den af honom i länet giorda inrättning, till öfwerlandhushållare, först i Skånings, och sedan i Wadsbo-härad; men han misstog sig däruti ej litet. Dock har jag med tjänliga föreställningar sökt hos allmogen uträtta, hwad därigenom skie kan, som är ej mycket. För trädgårds skiötsel har jag likwäl haft stort tycke, och därför sysselsatt mig med, att icke allenast ständigt underhålla ett wackert blomster-qwarter, utan ock att plantera, så [299] wilda, som i synnerhet fruktbarande träd, samt dem ympa och okulera. Mina håfwor har jag haft sparde för mina släktingar och wänner, effter min lägenhet: och genom min godhiärtighet har jag mycket af mina medel förlorat, som jag dock, hwad största delen angår, intet ångrar. När bekanter och främmande af hederligt folk ankommit till staden, särdeles wid några högtideligheter, såsom kröningen, Kronprinsens födelse, prästmöten och dylika flere tillfällen, har jag haft dem i mitt hus, fägnat dem med middags måltider, och sökt roa dem så godt jag kunnat. En eller annan gång om året, brukade jag att kalla stadsens ungdom af bägge kiönen till mig, att, jämte någon annan undfägnad, hafwa nöje af musikalisk concert och dans, då jag ock sielf stundom spelade, tillika med de andra musikanter af gymnasisterna. Men jag tillstår willigt, att sådant, [300] hwarmed jag påsyfftat giöra orten och gymnasii staten he-

der, varit en fåfånga, för hwilken jag haftt allenast några lösa ord till tack, och några tusend dalers förlust i min egendom, som långt bättre kunnat och bordt användas.

Mina små förtjänster, med hwad mera, som kan synas hafwa något afseende på mitt beröm, har jag här afwanföre nog widlyfftigt berättat, och kanskie utförligare, än jag bordt. Jag har ock förmått något litet om mina fel och swagheter, dem jag nu vidare och owäldigt will andraga, så att på denna min lefwerne beskrifning icke skall sannas, hwad Cicero säger, nämligen: *Hæc Sunt in hoc genere vitia, et ut verecundius ipsi de Se Scribant, quam necesse est, Si quid est laudandum; et prætereant, Si quid forte reprehendendum est*¹⁾. [301] Af naturen war jag mycket hastig till sinnes, obetänksam, wredsam, och följakteligen hämdgirig. Jag ombeflitade mig wäl att dämpa mina retelser, styra mitt sinne, och smörja mig med tålmodssolja; men det gick, Gud bättre, så med mig offta, som wersen lyder:

*Naturam expellas furca, tamen usque recurrit*²⁾. Underligt war det, att nästan alle, som mig på något wis oförrättat, angripit och försmädat, blefwo för omaket illa belönte; och ganska syndigt, att jag däraf hade nöje. När jag war pennal eller novitius, slog en af landsmännerna mig, emedan ännu några grofwa öfwerlefwor i Upsala woro qwar af den gemena och så kallade pennalismus: han blef en stackare, och lefde i elände. En annan, som mig öfwerfallit, fick litet däreffter så stryk, att [302] han blef wanskapelig och dog i uselhet. Den som förkleneligen och enskilt hade förolämpat mig, wart offentligeligen, wid ett wisst tillfälle, wanhedrad och jag honom föredragen. Wårt landskaps uppsyningsman Theologiæ Professoren, Doct. Palmrot, hwilken jag giort åtskilliga små tjänster, twingade af mig med fullkomlig orätt, några plåtar i hushyra för en kammare, som jag i hans gård ej tagit af honom, utan af landskaps kuratorerna; oansett jag i laga tid mig därifrån afsagt, och wille sätta en annan beskiedelig student i mitt ställe, hwarmed gubben ej war nöjd, emedan han, på min kånad, brukade kammaren till ett magasin för sina trädgårdssaker. Därföre anställde jag en

1) Till den kategorien höra de felen att dels i egen sak yttra sig onödigt anspråkslöst, när man förtjänar beröm, dels förbigå det, som möjligen förtjänar klander.

2) Om man tvingar naturen med wäld, tager den i alla fall ut sin rätt.

sammangaddning i nationen, som gjorde honom mycken förtret, till att sätta honom, såsom en oduglig Inspector, af med fögderiet, hwarwid han änteligen med möda blef bibehållen, och dog icke långt därefter. På Baron [303] Claes Lilje hämnades jag så, genom Riksrådet Grefwe Carl Gyllenborg och flere mina gynnare, att han måste förfoga sig från Stockholm, och med kammarherres blotta namn blifwa en landjunker, fastän han, för sin släkt, lärdom och skickelighet, annars war ett ämne till en stor man i riket. Med Baron Johan Gyllenstierna hade jag, i flere år bortåt, haft wänskap och förtroende: men då han började stiga upp till heder, föraktade han mig och hans olycka är nog bekant¹⁾. Biskop Iuslenius, en eljest artig och braf man, som ingalunda war att räkna ibland vår tids sämsta Biskopar, förtörnade jag så, uti en omröstning i domkapitlet, som ej rörde honom, utan allenast en förfäktad orättwis sak; att han fattade till mig ett nästan outsläckeligt hat, det han då och då yttrade. Men genom ett ganska hårt Kongligt bref, hwilket min afgifne röst, [304] dock i ett annat mål, gillade, sattes förmodeligen, så till sägandes, en spik i hans lik-kista: och jag nödgade gubben, wid en wiss omständighet, hos mig falla till böneboken. En consistorialis lät obetänksamt föra emot mig owett till protokolls, för hwilket beswär jag så klippte honom, att han ej glömde det i sin lifstid; emedan jag stötte honom, dock icke utan wiktiga skiäl, ifrån det theologiska Lektoratet, hwilket han effter ordningen annars bordt hafwa. En af skolebetjänarna ingaf till Consistorium emot mig en skriff, och måste därföre mista sin sökta och wäntade befordran. Flere dylika exempel kunde jag anföra, men dessa lära giöra till fyllest, att dels wisa det människeliga hiärtats arghet, obändighet och hämdgirighet, när det ej styres af Guds nåd; dels å daga lägga, huru farligt det är, att någon med ord eller giärning oförrätta och angripa; dels ock lära, huru angelägit wara må, att [305] söka bibehålla enighet, och bruka all möjelig höflighet emot hwar och en, som man har på något sätt att giöra med, alldenstund ingen, ehuru ringa, kan med fullkomlig säkerhet föraktas.

¹⁾ Gustaf Johan G-a, f. 1709, sekreterare i sekreta utskottet wid 1741 års riksdag, upptäckte för penningar statshemligheter för ryska ministern, m. vilken han om nätterna hade sammankomster, och dömdes därför 21/8 s. å. ifrån gods, ära och adelsskap samt att schavottera. Begav sig 1756 till Ryssland, död 1764 i Livland. Sv. Adelsn ättartavlor III, sid. 363.

Då jag såg, att det gick orättrådigt och partiskt till i domkapitlet, förifrade jag mig däröfwer häfftigt, och skiämde så medelst sakerna offta mer, än jag halp dem, i hwilket afseende jag war föga tianlig till Consistorialis. Underligt förekom mig, att andelige män och gode theologer syntes hafwa så liten förtröstan till Gud, att de trodde sig, med sina hustrur och barn, ej skola kunna wäl försörjas, och i framtiden hafwa sin utkomst, om de ej togo mutor, och gjorde orätt. Häröfwer förargade jag mig så, att jag stundom utbrast i otidiga utlätelser, hwilket äfwen skiedde, då jag förnam, huru benägne Biskoparna och Consistoriales woro, att gilla och wiga odugliga personer till Präster, hwilket ock alldeles olagligen af de förra [306] giordes wid riksdagarna i Stockholm, att därigenom förwärfwa sig några plåtar, en skamlig och eländig winst. Man har föregifwit, att brist af nödiga lärare i församlingarna med tiden skulle wara att befrukta, om man med prästförhören strängt wille förfara, och fordra af dem, som skola gillas, alt hwad de borde weta, sedan de freqwenterat skolan och gymnasium wid pass tio, samt Akademien i tre, fyra eller flere år; alldenstund större delen af de studerande torde då, till att slippa bry sina hufwud med flitig läsning, utwälja ett annat lefnads sätt. Men som jag, å ena sidan, icke påstår, att man med bemalte förhör skall spanna bågen altför högt, utan därwid, som i annat, bruka en skiälig och effter omständigheterna lämpad urskilning; så förmodar jag, å den andra, att genom något större alfwarsamhet de studerande skulle bewekas, att ej allenast wid Akademien, utan ock wid Gymnasium, med all giörlig åhåga och driff, [307] winnlägga sig om de insikter, som till en predikants syssla äskas; hwaremot flathet wid förhören styrker de fläste i sin lättia. För min del kan jag ej heller finna, att man haft orsak att rädas, det Präster skulle framdeles tryta, så länge som 50. 60. till 70. adjunkter finnas i stiftet, af hwilka knapt 10. eller 12. warit nödwändige; samt en myckenhet ungdom studerar, hwaraf den aldraminsta delen, effter rikets nu warande beskaffenhet, kan komma fort i annat stånd; och att många studenter skola gifwa sig till att blifwa bönder, hantwärdare, handelsdrängar, fiskare, båtsmän och gemene soldater, behöfwer man intet frukta. Således är för de fläste ej annat öfrigt, än söka blifwa Präster: och om de förmärka, att man därtill kräfwer någon besynnerlig lärdom, äro de nödsakade, att inskränka

sin wanliga och kiära lättja, samt med flitighet idka sina studier. Härwid ärindrar [308] jag mig, att då Biskop Schyllberg en gång ärnade wiga till Präster några oskickeliga studenter (detta felet hade han gemensamt med andra Biskopar), lade Domproben Rudberg sig däremot och sade: *när jag, för några och trettio år sedan, war Consistorii Notarius, funnos i stiftet ej flere, än tre eller fyra adjunkter, och de lämnades åt inga andra än dem, som woro utgamle och årklöse, att de ej vidare sielfwe kunde förestå sina ämbeten: men wid åkommen siukdom måste de nästboende Präster göra biträde.* På Biskopens häremot giorda inwändning: *Det lærer då hafwa gått till därefter; swarade Domproben: Högwördige Fader, det gick då bättre till, än nu.* Jag och Domproben Brodd yrkade ofta därpå i Domkapitlet, att icke så många hjälpepräster borde wigas och bewiljas, ej allenast i anseende till hwad Kyrkolagen, samt åtskilliga Kongliga bref och resolutioner förmå, utan jämwäl därföre, att Kyrkoherdarna såmedelst föranlätas till lättja, fylleri och andra odygder, hwarpå man [309] nog haft exempel. Men en sådan föreställning hade ingen wärkan, och den inkomst man försäkrade sig om, dels af Kyrkoherdarna, som till sin beqvämlighet wille hafwa och behålla sina adjunkter, och dels af dem, som kommo att prästwigas, war i de wördige fäders sinnen af långt större betydighet. Ja, Biskoparna och Domkapitlet hafwa härmed gått så långt, att de icke allenast prästwigt dem, som warit dömda och straffade för skiälmstycken, utan jämwäl dem, som icke warit rätt wid naturligt wett, hwilket skiet i Wästerås. Af ett Konung Carl den XI:tes bref till Consistorium i Skara, finner man, att en Petrus Ahasveri, som ej förstod enfaldigt sina christendoms stycken, blifwit prästwigd: och ett alldeles dylikt exempel, som tillförne i Wästerås sig tilldragit, påminner jag mig hafwa läst i Bazii Kyrkohistoria. Reg(e)ringen hade, genom bref till samtliga Domka-[310]pitlen förordnat, huru man med förhören och prästwigningarna skulle alfwarsamare och ordenteligare, än förut skiet, gå till wäga, på det försummelighet hos dem, som ämnade sig till prästämbetet, samt egenwillighet hos Biskoparna och Domkapitlet måtte härwid förekommas. Men ehuru hälsosamt detta förordnandet war, wille det dock ej anstå Biskoparna, som tillika med Prästeståndet, på nästföljande riksdag år 1756. gjorde det mestadels om intet, att de sedan, som förut, måtte handla med förhören effter behag,

och prästwiga så många oskickeliga personer, som de wilja. Såsom grunden är mycket slipprig och wankelaktig, hwarpå profwen i förhören ställas, hwilka kunna effter godtycke lätt sträckas nu längre, nu kortare; föreslog jag, att man i domkapitlet borde komma öfwerens om något wisst, det hwar och en, som wille söka prästämbetet, borde nödwändigt och till det ringaste weta, af de stycken, som Kyrkolagen föreskrifwer; på det de studerande, när [311] sådant blifwit dem kunnigt, måtte tidigt rätta därefter sina studier. Detta syntes mig wara så mycket angelägnare, som de studerande icke hade sig bekant, huru mycket, och hwilka styckens kundskap egenteligen och nödwändigt af dem fordras, till att i prästförhören blifwa gillade, för hwilken orsak de fläste dels förstrött sin läsning ibland mångehanda saker, och dels wägat på lyckan, förwärfwade gynnare i Domkapitlet, och det som deras läromästare, wid gymnasium och trivial skolan, kunnat inpräglade i deras hufwud. Särdeles mente jag, att ingen borde till Präst godkiännas, som icke kunde utantill och wäl förstode Benzeli *Repet. Theol.* eller ock dess *Epitome*¹⁾, wisste redigt tyda och resolvera 4. *capp. Genes.* och 20. k. *Dawids Psalmer* af Hebräiskan, samt af Grekiskan *Matthæi Evang. Pauli Epp. ad Rom. Hebræos, Timothæum och Titum*; hade wäl inne Hybners *Korta Utdrag af Univ. Hist. Plennings större Logica, Vossii Elem. Rhet*²⁾; Pufendorfs bok, *de officiis hominis & civis*³⁾; [312] af *Arithmetiken* quatuor Species⁴⁾ i hela och brutna tal, samt reg. de tribus⁵⁾, i *Kyrkohistorien*, det som hör till concilia oecumenica och Seculum reformationis⁶⁾, och så vidare. Men huru kunde detta förslag wara smakeligt, när friheten därigenom på wisst sätt skulle inskränkas, att förfara så sielfswäldigt som man behagade, med förhören? Det wärsta war, att när Consistoriales wille hjälpa någre nöthufwud, att wäl gå igenom skiärselden i domkapitlet, hade de tillförne i sina hus dem hos sig,

1) Benzeli repetitorium i teologi eller ock dess sammandrag.

2) Vossii grunddrag av retoriken.

3) Pufendorfs bok om människans plikter som individ och samhällsmedborgare.

4) de fyra räknesätten.

5) reguladetri.

6) det som hör till de ekumeniska kyrkomötena och reformationstidevarvet.

och repeterade i några dagar med dem flitigt alla de stycken och frågor, i hvilka de sedan skulle dem examinera, som war att skamligen drifwa giäckeri med Kyrkolagen och sin ämbets skyldighet. Jag medgifwer likwäl gärna, att man icke bör så strängt handla med studenters examinerande till att blifwa Präster, som med Prästers, att blifwa Kyrkoherdar; emedan af de senare, som haft längre tid, att enligt sin prästed, vidare förkåfra sig in studio theologico, och [313] skola, såsom hufwudmän, styra hela församlingar, utan twifwel fordras större kundskap, än af de förre, som komma att stå under sina Kyrkoherdars inseende och styrelse; ehuruwäl Biskoparna och Domkapitlen bruka lindriheten häruti öffta twärtom. Då jag hörde en eller annan Consistorialis säga, att hos en Präst icke just någon stor lärdom wore nödig, samt att en litet lärd kunde göra större uppbyggelse, än en höglärd; swarade jag, att ett sådant tal är ett ewangelium för lathundar. Hwarföre skulle Öfwerheten göra så stor kåstnad på Akademier, Gymnasier och skolar, om icke wäl lärde Präster därigenom skulle beredas? Det wore ock på vår tid, då studier annars drifwas tämmeligen högt, en ej ringa skam för hela ståndet, om Präster icke ägde bättre insikt i Theologien, än skrifware, borgare och bönder, som i sin christendom wäl underrättade äro. [314] Så ser jag ej heller, huru en Präst, utan en fast och någorlunda wäl grundad lärdom, kan rätt dela sanningens ord (ὁρθοτομεῖν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, 2. Timoth. 2:15.), öfwerwinna them, som theremot säga (τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν Tit. 1:9.), och sitt ämbete med wederbörlig styrka och frukt wid alla tillfällen förestå, särdeles i dessa upplysta, men ock tillika förwirrade, naturalistiska och indifferentistiska tider. Att göra wackra predikningar, är han wäl i stånd, om han har starkt minne, behagligt uttal, samt betiänar sig af goda postillor; men därmed är det minsta till ändmålet utträttat: ty man har i vår tid haft exempel därpå, att kringstrykande och ostuderade soldater, som gifwit sig ut för Präster, kunnat för den gemena folkhopen bewekeligen predika. [315] Jag har wäl icke warit någon drinkare, som jag ock sällan supit brännwin, emot den nu antagne seden, äfwen nyligen i förnäma hus, att med en sup för hwarje måltid, skiämma sin mage; dock kan jag ej neka, att jag några gånger, särdeles i mina unga år, warit drucken, men gaska (läs: ganska) sällan öfwerlastad, och hwad jag tagit för mycket till lifs, har bestått

mer i win, än öl, då jag någon gång råkat i lustigt sällskap, och warit utsatt för starka och enwisa trakterare, fastän mine såmedelst begångne fel, hwarföre jag nu blyges, därigenom icke kunna ursäktas. Af några wanartiga ynglingars kameratskap, både wid Gymnasium och Akademien, hade jag så när blifwit förförd till liderlighet, hwarmed början war giord: men jag besinnade mig dock i tid, och ändrade mitt lefwerne, särdeles i betraktan- [316] de af min moders alfwarsamma förmaningar.

Ärelystnaden hade i mitt sinne mer att säga, än girigheten, af hvilka likwäl ingendera war hos mig en herrskande passion, och sådan, som kunde förleda mig till stora, och för människor märkeliga oordentligheter. Dock måste jag widgå, att begiärelsen till beröm warit hos mig altför stor och fåfång: och fastän jag kunde ursäkta mig med dessa Ciceros ord: Trahimus omnes laudis studio, & optimus quisque maxime gloria ducitur¹⁾; wet jag likwäl, att wi skole beflita oss om goda giärningar, utan att därmed söka människors pris; samt att en sådan enskyllan för Gud intet giäller. Men det högmödiga hiärtat, som, då det icke regeras af den Högstes nåd, aldrig får nog af heder, [317] tack och belöning, besynnerligen när det tror sig hafwa några förtjänster i det allmänna, och giort något godt, war hos mig, som hos många andra, en kiälla, hwarutur flöto många syndiga tankar och giärningar, samt fåfängt och narraktigt företagande, som till någon del äfwanföre anmärkte äro. I anseende härtill, torde man med skiäl kunna säga, att jag ur denna beskrifningen hade bordt utesluta det, som angående åtskilligas otacksamhet och obeskiadeliga förhållande emot mig, är antecknat, och jag både will och bör, såsom en christen, gärna förlåta. Men alldenstund jag tykt, att det i någon måtta, till beskrifningens fullständighet, warit nödigt att införa, på det mitt lefwernes lopp, med alla sina omständigheter, däraf så mycket tydeligare, [318] till andras rättelse, måtte inhämtas; hoppas jag, att mitt företagande därutinnan icke till det värsta uttydes, äfwen som jag, för hwad således kan till äfwentyras wara felat, beder både Gud och människor om förlåtelse.

Af enwished, som är ett styggt fel, besynnerligen hos stude-

¹⁾ Hos oss alla är traktan efter beröm en drivkraft, och just de allra bästa ledas starkast av ärelystnadens motiv.

rat folk, regerades jag i samtal och diskurser mycket, så att jag med halsstarrighet och häftighet, i oträngt mål, ofta försvarade mina meningar, tillskyndandes mig och andra därigenom oro. Jag sökte wäl ändra detta oskick, men när jag kom något diupare in i prat, fördes jag därpå, liksom med strömen, nästan emot min wilja, ehuru det är långt wackrare, att synas mindre lärd och klok, än höflig, foglig och beskiadelig.

Ibland mina swagheter må jag ej neka, att ett oordentligt tycke för det andra kiönet har [319] varit: kan likwäl icke säga, om jag därpå hafft en lika stark sats med de flästa, eller ock en starkare. Men det kan jag bedyra, att jag i kiärleks saker alltid aktat mig för grofheter, änskiönt jag eljest, och i många andra mål, hafft stora synder och felaktigheter. Ty *han märka, huru ofta han bryter?* Ps. 19: 13. Ja, hwem är i stånd, att förnimma, räkna och uppteckna alla de swagheter, fel, oordentligheter och galenskaper, som wårt lefwerne beswära, förwirra och ofta uselhet föra?

Till Kroppen har jag varit af klena krafter, men, Gudi låf, af tämmeligen god hälsa. Jag menar, att det förra, oaktat bägge mina föräldrar woro starkt folk, har kommit därpå, att jag åt litet och eländigt nog på Skara-wis, wid gymnasium och skolan; och öfwades ganska sällan med något kropps arbete, under den tiden jag upp- [320] wäxte; och det senare, näst Guds milda wälsignelse, af en någorlunda ordentlig diet, och måttelighet i mat och dricka, hwaremot jag sällan försett mig med öfwerflöd. Allenast tre gånger har jag legat siuk till sängs, först i Upsala af kolik, förorsakad af mycket stillasittande, och sedan två gånger i Stockholm af frässan. Den sista gången kurerade jag mig sielf, emot Läkarnas råd, med åderlåtning, uppkastning af Ipecacuana, och Prinsens gula dråppar. Jag fick på handen en ful Knyl eller stor wäxt, som kallas ganglion: och sedan jag länge och fåfängt brukat, hwad Läkarna ordinerat, kråssade jag honom sönder emot kanten af ett bord, och slapp honom därmed. Många och stora wårter hade satt sig öfwer händerna och handlederna, hwilka, sedan jag förgiäfwes [321] sökt blifwa dem qwitt, genom de medel, som Akademi-fältskiärn Mallhem mig föreskrifwit, jag bortskaffade på det sättet, att jag stack igenom hwar och en af dem i kors med en knappnål, hwilken jag, under det hon satt qwar nära intill huden, gjorde het i liuset, hwarpå jag den ena effter den andra helt lätt afplåckade.

Någon wärk förorsakades fuller härpå, som dock inom ett par weckor botades. En liktorn gjorde mig länge stor olägenhet, oaktat jag däremot använde åtskilliga föreskrifne medel. Men sedan jag några gånger, ristat honom med en uddhwass pännknif, och swett honom med en glöd, så mycket jag kunde tåla; gick han inom en kort tid så bort, att jag ej vidare hafft af honom nå- [322] gon swårighet. Rosen och, några år däreffter ett sendrag, eller en förtretelig Spasmus, i det högre benet, blefwo snart afhulpne: den förra genom koppning samt pålagd hampa och Wenedisk twål; och den senare, förmedelst påstruken och ingniden Spiritus lumbricorum terrestrium¹⁾. Alla dess kurer hafwa skiett, effter mitt lilla medicinska begrep, dels emot, och dels utan Läkarnas råd. Men en ögonfluss, dock ej särdeles beswärlig, med hwilken jag i flere år bortåt måst dragas, har genom inga läkemedel kunnat häfwas, ehuru jag därpå många försökt. Tandwärk nödsakade mig, wid några och trettio års ålder, att röka tobak, hwaruti jag sedermera öfwerflö- [323] dat. The-watten har jag i många år dageligen druckit, men sällan kaffe, som hos mig förtog sömnen, fastän det icke, för den orsaken, spardes i mitt hus, förrän Öfwerhetens förbud däremot utkom, hwilket dock hos ganska få hafft sin lagliga wärkan; ty man ser kaffe nästan öfwer alt brukas, lika som tillförne: så litet samwete giöra sig altför många, att syndigt öfwerträda en hälsosam förordning. Af en wiss sjuklighet föranlåten, har jag ifrån år 1775, druckit mera kaffe, än tillförne dock med mycken grädda. Det är underligt, huru dessa onödiga dryckers bruk, med mycket annat öfwerflöd, kunnat alt mer och mer, på de nästförledne fämtio åren, så tilltaga, att nu knapt gifwes någon Präst, Officerare, skrifware, student, borgare och hantwärfare, som icke dricker både the och kaffe, merendels dageligen och omåtteligen, ej mer till skada för hwars och ens besynnerliga hushållning, än för riket [324] i gemen, som därigenom årligen förlorar, i utländska handelen, många tunnor gull alldeles i fåfånga. Till min hälsas bewarande, wisste jag inga bättre medel att som oftast bruka, än niuponsoppa, enbärs mos, honing och ärenpris eller veronica, nyttjad på samma sätt, som Theblad i uppkokat och hett watten. Min bästa spis war miölkmat, ärter, kål, trädgårds saker, bakelser och fisk. Kiött läm-

¹⁾ daggmasksprit.

nade jag gärna åt andra, när jag hade tillfälle att wälja, och i möjligaste måtto undflydde jag hetsiga kryddor, dem jag trodde wara ohälsosama. Frukåst har jag på många år tillbaka icke ätit, om ej någon gång, då jag skolat resa bort ett långt stycke wäg. Min dryck [325] har, alt sedan jag blef gifft, mäst bestått i spisöl, jämte The-watten, dock så, att jag merendels en eller annan gång i weckan druckit ett halfft stop öl, eller något mer, då jag kunnat få det, som warit godt och klart. Min wanliga tid att äta, har warit klåckan ett om middagen, och om aftonen klåckan nio, hwarpå jag emellan klåckan 10. och 11. gått till sängs. Middags måltid, som jag nästan hade kunnat wara förutan, åt jag, mäst för en gammal wana, helt måtteligen, undantagandes i giästbud: men afftonmåltider, effter de gamle Romares maner, gjorde jag starka, och så goda jag kunde bekomma, hwaraf jag haft en rolig sömn, och hittills mått wäl, [326] hwilket hos andra, i synnerhet något ålderstigna, icke så plägar skie. På de näst förflutne åren, har jag likwäl märkt, att då jag om afftnarna ätit mycket af grof och hård mat, har sömnen därigenom blifwit mig oroligare. Det är wid pass 40. år, sedan jag låtit blifwa att äta mat giord af blod, hwartill jag ment mig hafwa goda skiäl. Ty när i den första Christna församlingens tid en twistighet uppkommit, om man så i annat, som särdeles hwad maten angår, borde rätta sig effter den Mosaiska Lagen; beslöto Apostlarna (Act. 15:29.), att man borde *afhålla sig ifrån det afgudarna offrat war, blod och förqwaft*, hwilket sistnämde hade [327] blodet i sig; men fritt äta alt annat, som wore tjänligt och brukeligt till mat. Därföre mente många af de gamla kyrkofäder, tillika med den äldsta församlingen (ecclesia primitiva), att blodätande äfwen i Nya Testamentet war förbudit. I denna tankan har jag ock blifwit styrkt, icke allenast däraf, att ett sådant förbud är af Gud giort (Genes. 9:4.), långt förrän Judiska republiken och församlingen inrättades, och således icke kunnat höra blott till dem och deras cerimonialiska lag; utan ock af berömde Läkares intygande i sina skriffter, att mat af blod är osund, hwilken att lämna jag fördenskull hållit säkrast, både för samwetet och hälsan, då ingen [328] nöd mig twungit att honom bruka. När jag först kom till Upsala, hade jag stark syn, så att jag kunde wäl se på ganska långt håll: men genom trägen läsning wid lius, blef jag, effter ett eller annat år, närsynt, dock icke så

mycket, som många andre, ej heller att jag, intill denna stund, haft någon särdeles stor olägenhet.

Jag lyktar härmed beskrifningen af mitt lefwerne, hwilkets widare fortgång och slut jag, med ett wördnadsfullt och undergifwit sinne, anförtror den Milde Gudens wård och nådiga skickelse. Mitt uppsåt och nöje har warit, fastän under [329] mycken brist och swaghet, att, effter min ringa förmåga, tiäna min nästa och fäderneslandet, öfwerlåtande åt andra, som lyckan och naturen unt större förmåner och bättre lägenhet, att mer lysande saker uträtta.

Jag kan intet förstå, att jag änteligen må få låf tillägga denna anmärkning, huru de Kronans ämbetsmän, som icke giort mer, än deras ämbets plikt tillhör, och därför fått den lön, som de, wid tjänsternas sökande och antagande, wetat för deras därwid hafda möda bestås, kunna hos det allmänna tillskrifwa sig eller påcka på några egenteligen så kallade förtjänster. Twärtom tyckes samhället, wid öfwerflöd af tjänst-sökande personer, hafwa större förtjänster hos dem, som det lönar och underhåller, för beqwämlig möda, och wid större tilldelt heder, än [330] andre medborgare niuta; emedan de eljest skulle försörja sig sielfwa, med beswärligare och mästedels mindre både lönande och hedrande arbete, eller ock af sin egen- dom. Men de, som, till fäderneslandets tjänst, giort långt mer, än hwartill deras beställningar dem lagligen förbinda, eller med utmärkt flit och trohet sig däruti så förhållit, att de öfvergått sina ämbets kammerater och wederlikar; de allena, säger jag, kunna skiäligen åberopa sig förtjänster hos det allmänna. Därföre, och då man behagar öfwerwäga, hwad om mina gör(o)mål åfwantill är sannfärdeligen berättat, förmodar jag, att man lär medgifwa mig, det jag kunnat tillägna mig några rätteligen nämde förtjänster, [331] hwilka wäl icke med den befordran, jag skulle tyckas haft orsak wänta, dock genom den förmån, som jag wid mitt afskieds tagande bekommit, i nåder af Kongl. Majestät rikeligen äro belönte, det jag med underdånigst tack-samhet bör och alltid skall ärkiänna.

Det kan wäl wara, som Tacitus säger, att *Suum cuique decus posteritas rependit*¹⁾; men jag, sorglös därom, will med Guds

¹⁾ Eftervärlden ger var och en den ära, varav han gjort sig förtjänt.

nådiga bistånd, hwilket jag mig i hiärtelig ödmiukhet utbeder, för all ting ombeflita mig, att kunna lefwa och dö, som en rätt christen, denna och den effterkommande tidens folk må sedan antingen förgiäta mig alldeles, eller ock döma om mig, hwad det behagar, ehuruwäl jag, under min korta återstående lefnad, intet- [332] deras omdöme will förakta.

Om jag ej af egenkiärleken bedrager mig för mycket, som ganska lätt och offta skier, har jag haft några egenskaper och borgeliga dygder, som förträna mine landsmäns låford, det jag hwarken åstundar eller behöfwer; och deras effterföljande, som är äfwen mitt syfttemål med denna afhandlingen. Men mina swagheter, förseelser och synder hafwa warit långt större och flera, ja, oräkneliga, dem jag af ett ångerfullt hiärta ärkiänner, bediande, att den Barmhärtige Guden, för sin nåd och Christi förtränt, [333] wille mig dem förlåta, och i en rätt tro, till min lefnads slut, mig uppehålla och bewara!

Härtill fogar jag sluteligen ett distichon, som jag med bättre mening, än vena poetica ¹⁾, gjort, och skall wara mitt walspråk:

Sicut avis sum, quæ palans in tesqua recessit:

Me Servum quæras, Iova benigne, tuum. Ps. 119: 176 ²⁾.

P. S. Om jag i mycket här förspilt
Bläck, papper och min möda,
Jag hoppas dock, du dömer mildt,
Om mig ibland de döda.
Gör bättre, om du det förmår,
Men eljest tig man stilla,
Hälst när hos dig ej mera står,
Än tyda alt ut illa.
Man i ett ordspråk säga plär:
Wi wore på ett byte,
Med alla gick det så, att där
Slapp ingen utan lyte. [334]

¹⁾ med bättre reson än poetisk åder (ingivelse)...

²⁾ Jag är som en fågel, som irrande drar sig tillbaka till ödemarken: Sök mig, milde Gud, till att vara Din tjänare.

På min grafsten på Låcketorps Kyrkogård,
har jag ämnat följande werser at sättas.
Hoc bustum vetuli Lectoris despice, lector,
Postremæ legis, cum legis hæcce, memor ¹⁾.

* * *

Artes ingenuas docui non segniter annos
Multos, dum vires evaluere meæ.
Tandem defesso reqviem mihi gratia Regis,
Atqve Professoris nomen inane dedit.
Lockia me tenuit, Scara sic nempe relicta,
Exceptitqve lubens Ulfia pulchra senem.
Rusticus hanc colui, mentem sed ad astra levavi,
Respiciens Christum Speqve Fideqve mea.
In lucem misi quæ Scripta minuscula, testes
Qvalescunqve meæ sedulitatis erunt.
Hinc me nosse potes, sed ego te noscere, lector,
Non qveo: Sis recte cognitus ipse tibi.
Vitam Si quæris placidam mortemqve beatam,
Vivere disce Deo, quotidieqve mori ²⁾. [335]

På Sal. Probsten Zettervalls grafsten, på Wärings kyrkogård.

Heic corpus Sveno Zettervall mortale (exsangve) reliquit,
Parte data cælo vividiore Sui.
Eloqvio præstans, et docto pectore clarus,
Væringæ Pastor Præpositusqve fuit.

¹⁾ Skåda här, o läsare, den gamle lektorns grav, och kom vid läsningen härav ihåg den bestämmelse, som till sist gäller för oss alla!

²⁾ I ädla vetenskapliga idrotter undervisade jag med all flit i många år, så länge krafterna förslogo. Slutligen, när jag var utsliten förunnade mig Konungens nåd vila och det tomma namnet av professor. Sedan jag lämnat Skara, hamnade jag i Låcketorp, och det fagra Ulfängen mottog beredvilligt åldringen. Som lantman har jag odlat dess jord men samtidigt höjt min blick till himmeln med Kristus för ögonen i hopp och tro. De anspråkslösa skrifter, som jag utgivit, skola vara vittnen — sådana de nu äro — om min idoga flit. Av dem kan du känna mig, men själv kan jag ej känna dig, o läsare. Må du rätt känna dig själv! Om du vill få ett fridfullt liv och en salig död, lär dig då att leva för Gud och att dagligen dö!

Octo lustra fere solerter Mysta fidelis
Exposuit Christi jura sacrata gregi.
Nil alios quidquam docuit, quin jugiter ejus
Semet in exemplum sedulus ipse daret.
Æquanimus, simplex et comis cum sale, magnas
Gessit in exiguo corpore mentis opes.
Vincula sed tandem vitæ gravis hernia rupit,
Et carum nobis abstulit atra senem. A. 1772.
Illius ut nomen peramabile nosse minores
Possint, hos elegos panxit amica manus¹⁾.

Sv. H.

Jag har haft en afhandling, til utarbetande, under händer, åt hwilken jag ärnat gifwa namn af Hermathena Scholastica, eller *Handledning för Skolungdom, at kunna blifwa wäl öfwad i Latinska språket, och tillika tidigt erhålla någon nödig insigt i hwarjehanda philosophiska, besynnerligen moraliska ämnen.* Men huru wida jag må hinna, [336] effter min föresats, fullborda denna afhandling wid min nu warande ålder; det står til Gud och tiden. Ulfängen, d. 25. Februarii, 1784.

Sv. H.*

* [Av annan hand:] Professor Hof, dödde den 25. Augusti 1786. sedan hans K. maka förrut aflidit den 18. Martii samma År.

¹⁾ Här har Sven Zettervall lämnat sin dödliga kropp, himmeln gav han den mera livfyllda delen av sin varelse. Framstående var han i värtalighet och berömd genom lärdom; i Våring var han kyrkoherde och prost. I nära nog 40 år utlade han som en trogen själasörjare Guds helga lag för Kristi hjord. Intet lärde han andra, vari han ej själv oavlåtligen med all flit var ett föredöme. Självbehärskad, rättfram och vänlig men med sälla, bar han i en oansenlig kropp stora själsgåvor. Men till sist avslet ett svårartat bräck den sköra livstråden och berövade oss olycksbringande den älskade gamle, år 1772. För att kommande slakten må kunna känna hans älskansvärda namn, skrev en väns hand dessa elegiska verser.

Sven Hofs Testamente till Biskopen och Domkapitlet i Skara.

Quæcunque Sunt vera, quæcunque veneranda, quæcunque justa, quæcunque pura, quæcunque amabilia, quæcunque boni nominis, Si qua virtus, et Si qua laus est, hæc reputate: hæc facite, et Deus pacis vobiscum. Philipp. 4:8, 9¹⁾.

[2] Innehåll:

§ 1. Om Gudsfruktan. § 2. — Domkapitlets giöromål i gemen. § 3. — Präst- och Kyrkoherde-förhören. § 4. — Missiver. § 5. — Uppsikten öfwer stiftets Prästerskap. § 6. — Gåfwor och mutor. § 7. — Consistorii Notarien. § 8. — Domkyrkan. § 9. — Gymnasii och Scholæ huset. § 10. — Gymnasii bibliotheket. § 11. — Underwisningen wid gymnasium och trivial scholan. § 12. — Scholedisciplinen. § 13. Plägning, om hwarjehanda.

[3] Högwördige Herr Biskop, samt Högärewördige och Höglärde Herrar Consistoriales, som nu i Skara äro och framdeles blifwa.

Det är bekant, att åtskillige lärde män, såsom Melchior von Osse hos Tyskarna, Cardinalen Richelieu hos Fransoserna, och hos oss Sal. Biskopen A. Rydelius, skriftteligen författat och framgifwit, under namn af *Testamenten*, sina tankar, dels om det som hörer till ett borgerligt samhälles styrelse, säkerhet och wälmåga; Sådant är ock Cardinalen Alberonis Testament Politique; dels ock om det människliga lefwernet i gemen, huru det wisligen bör inrättas och anställas. Dessas och andras effterdöme har jag här welat följa, då jag, af wälmening för vårt landskap och stift, meddelar Eder de oförgripeliga och testamentariska påminnelser, öfwer hwarjehanda i Biskops äm-

¹⁾ Allt vad sant är, vad värdigt, vad rätt, vad rent är, vad som är älskligt och värt att akta; allt vad dygd heter, och allt som förtjänar att prisas — tänken därpå!... gören detta, och Guds frid skall vara med eder.

betets förvaltning och domkapitlet förekomman- [4] de mål, som jag trott förtiäna någon eder uppmärksamhet. Jag har wäl ingen orsak att twifla, att I ju ären om edra plikter wederbörligen underrättade: dock som förnufftiga råd äfwen kunna och böra, wid många tillfällen, wara rättesnören för våra giärningar, och de således icke böra föraktas, besynnerligen när man där- om kan göra sig försäkrad, att de härflyta af ett uppriktigt sinne; altså förmodar jag, att hwad jag här tagit mig frihet att råda och ärindra, blifwer af Eder benägit uttytt. Mången ämbetsman wet nog sin skyldighet, effter Guds Ord, samt borgerlig och naturlig lag; men drages dock af oordenteliga sinnes rörelser, särdeles egennyttiga afsikter, till orättrådighet, eller wanskiöter och försummar det honom åligger, behöfwande för- denskull warning, råd och ärindring. Så förefalla ock, i ämbetens utöfning, ofta de händelser, hwilka, effter skiljaktiga begrep, olika kunna anses; hälst när i Lagarna icke något tydeligare om dem är utstakat, och hwaröfwer, till nogare upp- lys-[5]nings ärhållande, man fördenskull kan hafwa af nöden att inhämta andras tankar, med de skiäl, hwarpå de stödja sig. Dessutan kan ju icke skada, men snarare gagna, att trogit och wänligen påminnas om sina plikter, ehuru de förut kunna wara bekanta, samt genom råd och uppmuntringar styrkas till det, som godt, lagligt och nyttigt är, på det man må blifwa så mycket stadigare och wissare uti ett ömsinnigt och flitigt sin anförtrödda beställnings utförande. Den som nu alt sådant med förakt wille anse, eller hålla det för onödigt och fåfängt; skulle därmed utmärka, att han föga kiänner den fördärfwade naturens benägenhet till falska begrep, willfarande omdömen, och onda giärningar; att han är altför inbillsk om sin stora Klökhet, eller att han litet bryr sig om, antingen han för Gud och alt rättsin- nigt folk kan förswara sina förrättningar, eller icke, allenast han undflyr Öfwerhetens näpst, samt om han förhåller sig såsom en christelig och samwetsöm ämbetsman, eller som en Machia- wellisk statsman, hwilken förer alla sina handlingar till enskild fördel, och undflyr allenast det, som kan hafwa med sig någon timelig olägenhet. [6] Att sådana tankar äro fiärran ifrån Eder, därom tyckes jag mig kunna wara förwissad, och således har jag all anledning att hoppas, det I hållen mina här afgifne råd och påminnelser till godo. Den Aldrahögste förläne Eder sin nåd, att, effter deras uppmärksama genomläsning och grannlaga

öfwerwägende, kunna, i det, som rätt och skiäligt pröfwat, ställa edra giöromål däreffter, samt för hwad som däruti må wara felat, eller mindre grundeligen föredragit, träffa och eff- terfölja det, som bättre är, och kan lända till Guds heliga Namns ära, och wårt fäderneslands fromma.

För öfrigt om jag skulle synas här i några mål hafwa bru- kat för hårda omdömen och utlätelser, beder jag, att de, i hwad ifweren kan till äfwentyrs hafwa gått för wida, gunstigt måge ursäktas, och icke anses såsom de där röra nu warande Biskop och Consistoriales, om hwilka jag hyser goda tankar, och hop- pas det bästa; fast mindre såsom wille jag skiära alla [7] öfwer en kamm. Jag har därmed allenast haft afseende på hwad i förra tider stundom eller öfta skiett, och framdeles lätt kan hända, om man icke genom Guds nåd söker med all makt strida emot den onda naturens retelser, göra sin ämbets plikt till- fyllest, och *fullborda helgelsen i Guds räddhåga*. Att jag skulle skrifwa effter allas smak, samt hwar och en till behag, har jag ingalunda kunnat inbilla mig: och att jag icke skulle winna någras bifall, bör jag ej heller tro. Det måste wäl härmed gå, som med andra testamenten, så att hwad den ene göres till nöje, blifwer den andre till missnöje. Ingen har jag welat för- treta och förolämpa, undantagandes egennyttan, orättwisan och försummeheten, hwilka måge giärna röja sig, med förargelse häröfwer, så mycket de wilja; under det en rättsinning Biskop och Consistorialis icke lärer förkasta hwad [8] som syfftar på förbättring, eller förtryta att om sin skyldighet wälment på- minnas; utan *pröfwa* owäldigt *all ting, och behålla det godt är*.

Wid detta mitt testamente har jag bifogat *min lefwernes be- skrifning*, hwilken, ehuru den icke kunnat wara af mycken be- tydighet, dock torde finnas innehålla några för framtiden nyt- tige underrättelser, så om annat, som i synnerhet angående wårt domkapitel och lärosäte, med mitt och andras därwid hafde tänksätt och uppförande.

§. 1. Om Gudsfruktan.

[9] *Att frukta Gud, och ära Konungen; lägga sig winn om, hafwa ett obesmittat samwet, in för Gud och in för människor alltid; samt lefwa tukteliga, rättfärdeliga och gudeliga, hörer*

så alla människor till i gemen, som i synnerhet andeliga män och lärare, hwilka skola föreläsa sina åhörare med goda exempel. Men framför andra lära de likwäl på det högsta böra beflita sig om sådana christeliga dygder, som äro förordnade, till att icke allenast handleda en myckenhet ungdom i bokeliga konster och goda seder, utan jämwäl att hafwa inseende öfwer ett helt stifts Prästers lära och lefwerne. Om de söla, supä, träta, lefwa i oenighet, utöfwa en skamlig egennyttighet, och altjämt spela om pänningar, både sig emellan, och med en hop borgare, som för detta icke warit owanligt; huru kunna de tilltala och wara andra för slika laster? De förlora härigenom den heder, myndighet och anseende, som [10] dem hos den studerande ungdomen och Prästerskapet annars tillkommer, helst som det ganska illa skickar sig, att den som *predikar*, eller lärar *andra, warder sielf straffelig*. Den tiden, jag wistades i Stockholm, hörde jag med förargelse gemena historier om våra Lectors liderliga uppförande, hwilket jag ock sedermera förnam icke wara utan grund. Nu ehuruwäl ingalunda är till förmodandes, att slika grofheter hädanefter skola föröfwas af dem, som äro lärare wid Gymnasium och Scholan; så kan likwäl hända, att en eller annan framdeles får smak för något af åfwanberörde oskickeliga wäsend, och fördenskull behöfwer att af Biskopen tidigt och alfvarsameligen därifrån afrådas. Det märkeligaste fel, som wisade sig hos docentes¹⁾, då jag hade mina beställningar i Skara, bestod uti lättja, och en onaturligen efterst[r]äfwad beqwämlighet, att gripa sig an med ingen ting, så att ock Consistorii Notarien för åtskilliga måste skrifwa och uppteckna det, som icke honom, utan dem tillhörde. Särdeles woro [11] någre helt försummelige och effterlätne wid sina underwisingssysslor, och få sökte att med någon flit föröka sina insikter i lärda saker, emedan de trodde, att de redan ägde nog stor lärdom, och ej hade af nöden mer läsa, än hwad de skulle ungdomen föredraga. Det ena war så wäl syndigt, som det andra, men det senare förmodeligen mer skamligt. Ty förutan det, att de som göra profession af studier, böra drifwa dem så högt de kunna, och uppbruka i giörligaste måtto sina af Gud förlänte snilles gåfwor; så kunde det ej annars än af förståndigt folk illa uttydas, att offentelige lärare, wid ett he-

1) lärarna.

derligt Gymnasium, icke fullgjorde det, hwartill de genom sin prästed, angående förkäfring i studier, sig förpliktat; samt att de, som borde med lärdom, flit och lärgirighet öfwergå andra, eller åtminstone däruti ingen af stiftets Prästerskap efftergifwa, så af lättjan skulle wara intagne, att de icke mer läste, än till hwad de, för att behålla sina löner, af Kongl. Scholordningen woro twungne, oaktat de hade den bästa lägenhet i världen, särdeles emellan termi-[12]nerna, att idka sina studier.

Öfwer alt sådant, som nu anført är, måste Biskopen, som bör wara sina Consistoriales, skolebetjänter och öfriga Präster till efftersyn med hälsosam lärdom och ett ostraffeligt lefwerne, hafwa ett wakande öga: och då han förmärker någon wara på afwäg till ett oskickeligt förhållande, eller försumma sina studier och ämbets plikter, bör han först enskilt förmana honom, och sedan, när det icke will hiälpa, tilltala och wara honom inför protocollet i Domkapitlet. I synnerhet måste han söka hålla enighet emellan Lectorerna, så att den ene icke förolämpar den andra, utan hwar med annan, i endräktighet och förtrolighet, därom är sorgfällig, huru undervisnings wärket wederbörligen må skiötas och befrämjas. Om Biskopen härwid effterlåter sin skyldighet, deltagar han i andras synder, och bidrager icke litet till wårt lärosätes, och följakteligen hela wår nations skada och wanheder, hwarföre han hos Gud har ett drygt ansvar att giöra. Jag har förnummit, att få af Lectorerna och skolebetjänterna på en tid bortåt, brukat gå i kyrkan och biwista Gudstjänsten, samt att det sällan skiett af de flästa. Siälff har jag ock sett att deras twänne bänkar under högmässan warit tome; hwilket i [13] förra tider aldrig så hände, skickar sig ganska illa för offentliga lärare, och gifwer mycken förargelse, den Biskopen, med alfvarsama förmaningar och tilltal, borde söka förekomma.

Under Biskopens ålderdoms svaghet eller siukdom, samt då Biskops ämbetet är ledigt, bör Domprosten förrätta det, som till bemälte ämbete hörer, undantagandes hwad prästwigning angår. Således åligger honom, att, i Ephori ställe, äfwen låta sig wårda om Gymnasium och skolan, samt alfvarsamligen tillse, att både lärare och lärjungar, så wida möjeligt är, fullgiöra sin skyldighet. Ty att han, utom sitt pastorat, probsteri och wederlag, skall hafwa en ansenlig domprobstlön, om jag mins rätt, till 150. tunnor kronotionde, blott för att wara Vice-Præ-

ses i Consistorio, hwilket en Theologiæ Lector kan, och stundom plägar wara, äfwen så wäl, som han; det kan icke med något skiäl påstås.

§ 2. Om Domkapitlets giöromål i gemen.

Det händer i Domkapitlet stundom, och kanskje icke så mycket sällan, att Consistoriales¹⁾, wid sina meningars yttrande, ledas af egenlyttighet, hat, kärlek, wänskap och okunnighet i lagar och förordningar, till att påstå [14] det som orätt är. Då Biskopen sådant förnimmer, äger han, efter min tanka, makt och bör jämwäl, till hwad christeligt, lagligt och billigt är, förmana sina Consistoriales, hwilket de, när det skier med försiktighet, samt anständig foglighet och alfvarsamhet, så mycket mindre kunna med skiäl tycka illa wara, som det syfftar på ett ganska hälsosamt ändamål, och de af sin Förman böra tåla, hwad han grundeligen och med beskiedelighet kan hafwa dem att föreställa. Härigenom torde mycken orättvisa kunna på godt maner förekommas, och Domkapitlet bibehållas icke allenast wid sitt tillståndiga anseende i stiftet, utan ock i Öfwerhetens höga ynnest och nådiga förtroende.

När några saker i Domkapitlet skolat afgiöras, särdeles angående missiver och skoletjänsters besättjande, har brukeligt warit, att utan öfwerläggning straxt skruda till omröstning, hwilket jag håller för helt oskiäligt. Ty om ordenteligen härmed skall tillgå, böra först de sökandes inlagor uppläsas, sedan [15] deras rationes petendi, förtjänster och skickelighet tagas i öfwerwägende, samt med lagar och förordningar jämföras, och änteligen Biskopen med Consistoriales raisonnera öfwer saken, till att utröna, hwarthän de bästa skiälen länka sig. Men om man, utan slika praeliminariet, griper till omröstning, will det säga så mycket som: *hwar och en af oss frågar intet efter, att om saken nogare underrättas, utan blifwer wid sin förut fattade mening, den må wara wäl grundad eller icke*: där man likwäl, om man älskar sanning, och rättwisa, genom föregångit samtal, och alla omständigheters granskande, kan bringas på helt andra och bättre tankar, än man tillförne hafft.

Wid sådana tillfällen kommer det mycket an på Biskopens mogna föreställning och skickeliga uppförande, till att hålla Consistoriales wid rätta wägen. Men så framt han i dylika mål skall något med wederbörlig frukt, uträtta, måste han [16] sielf icke allenast wara wäl kunnig i alla de lagar och Kongliga stadgar, som på något sätt angå Domkapitlets giöromål; utan ock med fullt alfwar winnlägga sig om owäldighet och rättrådighet, samt att hafwa obesmittade händer, som många tro hos Biskoparna, besynnerligen när deras barn blifwit adlade, wara en sällsynt egenskap, fastän det om alla icke sägas kan.

§ 3. Om Präst- och Kyrkoherde-förhör.

Öfwer de förhör, som i Domkapitlet hållas med dem, som wilja blifwa Präster och Kyrkoherdar, har jag, i min bifogade lefwernes beskrifning, utförligen yttrat mina tankar, och kanskje omständeligare, ifrigare och öpenhjärtigare, än jag hade bordt. Dock som det härflutit af ett wälment nit för vårt Domkapitels, stiffts och landskaps förmån och heder, will jag förmoda, att icke någon, som owäldigt och rättsinnigt behagar öfwer- [17] wäga saken, lærer mig det illa uttyda. Jag har där sagt, säger ock här min uppriktiga och rena mening, utan skrymtan: men om Biskopen och Domkapitlets ledamöter finna det som skiäligare och rättwisare är, samt länder mer till Guds Namns ära, och församlingens uppbyggelse; ligga ju mina upptecknade tankar icke någon i wägen, med mindre han må följa sin öfwertygelse, den jag likwäl önskar icke må wara dragen på sned af egenlyttiga, ensidiga och nepotismiska afsikter. Wisst nog är det, att om man icke är alfvarsam med förhören, wiger många, onödiga och odugliga Präster, samt lämnar Adjunkt till hwar och en, som det begiär; kommer däraf icke något godt. Dessutan beskyller man då Domkapitlet, i synnerhet Biskopen, att sådant giöra, blott för att öka sina inkomster, hwilket för andeliga och i Guds Ord wäl upplyste män, låter ganska illa. En wiss Kyrkoherde här i stiftet, flera dylika exempel att förbigå, betiente sig af adjunkter i några och trettio år, fastän hans pastorat icke war stort eller widsträckt, och han, såsom den där hade god hälsa och starka krafter, kun- [18] nat sielf, utan sådan hjälp

¹⁾ ledamöterna av konsistoriet.

förestå sitt ämbete, intill de trenne eller twänne sista åren. Men han war rik: cetera per Se intelliguntur¹⁾.

I Probstens Wilskmans *Ecclesiastik Wärb* ser man många Kongl. Förordningar och Resolutioner, hwarigenom strängeligen är förbudt, att promiscue och utan trängande orsaker, låta Prästerna få adjunkter. Sådant har dock, om jag ej bedrager mig, af Biskoparna och Consistorierna föga blifwit aktat, som är syndigt och förargeligt. Huru kommer det till, att Kapellerna ganska sällan begiära hiälppräster, förrän på deras höga ålderdom? Swaret härpå är lätt att finna. Hwad åter åfwanämde förhör beträffar, så i fall genom någon stränghet wid dem, och de däröfwer fälde utslag i Domkapitlet, hwarigenom den studerade ungdomen måste twingas till större flit, många skulle afskräckas ifrån prästämbetet och således efter hand brist på Präster blifwa i stiftet, som dock, i Rikets nu varande belägenhet, ingalunda är att frukta; skulle jag, för min del, häldre wilja [19] kalla några ifrån andra stift, än prästwiga våra dumhufwud. Sådant, ehuru i början swårt att pågå, måste dock med tiden hafwa en god wärkan, och nödsaka våra studerande ynglingar, att framdeles med wederbörlig åhåga winnlägga sig, både wid Gymnasium och Akademien, om grundelig insikt i Theologien och andra wettenskaper. Blefwo ock dålige magistrar, som nu årligen till en stor myckenhet framkomma, i förhören ogillade, och i deras ställe andre skickelige och lärde personer godkiände och antagne; kunde man wänta, att det onaturliga Magistermakeris hantwärbet skulle Akademierna till en god del betagas, och våra studenter bättre anlägga sin tid, än att, som nu mäst skier, ohyfsade, i fläng och liksom med stöflar och sporrar, dock ej utan en stor och onödig kåstnad, som långt bättre kunde användas, fara upp på Parnassen. Då ingen uppmuntran och heder, eller annan belöning gifwes för idoghet wid studier, och grundelig lärdom, ej heller twång och wanära för lättja och dumhet; måste studierna förfalla, nationen till skam, och stiftet till skada. O att man dock änteligen [20] wille mer älska sitt fädernesland, än sina enskilda fördelar, och med alfwar söka bringa vår föraktade nation till det anseende, hwarmed den kunde öfwerträffa andra, eller åtminstone ingen eftergifwa!

¹⁾ Resten förstås av sig själv.

I Biskop Schyllbergs tid, släptes ingen till examen pastorale, som Consistorium icke ärkiände wärdig och förtiänt, att blifwa Kyrkoherde, hwilket hade sin goda grund. Ty Prästerna wilja gärna, ju förr dess häldre, afbörda sig detta beswäret, medan de ännu minnas något af hwad de lärt wid Akademien och Gymnasium, på det de sedan fritt måge kasta boken, dock icke den postillantiska, under bänken, och slippa att vidare bry sina lata hufwud med någon alfwarlig studering, emot det som deras prästed förbinder dem till. Consistorium har äfwen den olägenhet härwid, att det af dem, som undergått förhören, däruti blifwit gillade, och sålunda tro sig wara berättigade till Kyrkoherde-lägenheter, altjämt beswäras med en ansökning om missive till pasto- [21] rater, ehuru oförtiänte de därtill äro: ja, de töras ock stundom, när de icke få hwad de begiära, oroa Consistorium med klagomål hos Öfwerheten. Därtillmed styrkes allmänheten i den tron, att när Consistorium låter hwar och en, som det ästundar, komma till bemälte examen, sådant blott skier för att af Prästerna tillskrapa sig några pänningar, särdeles då man förnimmer, att de som äro kiände för att äga swaga studier, icke dess mindre af Consistorio gillas. Således är rådeligt, i mer än en afsikt, att härmed dröja i det längsta, och imedlertid hålla Prästerna i fruktan för en alfvarsam pröfning, på det de med så mycket större flit ständigt måge söka förkåfning i studierna, särdeles de theologiska. Dock skulle jag tilstyrka, at bruka någon större lindrighet wid förhören med dem, som skola blifwa Prester, än wid examina pastoralia. Ty det fordras utan twifwel grundeligare insigter af dem, hwilka såsom hufwudmän skola skiöta hela församlingar, än af dem som komma att stå under andras uppsigt och styrelse. Den som wil hafwa större befordran wid et wigtigare ämbete, bör ock hafwa skäl därtill af större lärdom och förtjänst, än andre.

Det har warit brukeligt, att en examiner swäfwar omkring med benigna frågor i ett wisst theologiskt ämne, som han till äfwentyrns sielf förut noga öfwerläst, och hwaruti wäl ej är möjligt, att examinandus skall, till alla eller de flesta delar, i hastighet finna sig, änskiönt han eljest tämmeligen kan wara hemma i sin Theologi. Jag skulle fördenskull hålla före wara tjänligast, att en examiner, i synnerhet Biskopen, först äskar definitioner i åtskilliga artiklar, sedan framsätter wik-[22] tiga frågor här och där ur Theologien; vidare fordrar dicta S. S.

probantia¹⁾ till det, som swarat är, därpå omrörer något, som angår controversierna, och änteligen söker inhämta, huru examinandus will förklara wissa ställen i Skrifften, och utlåta sig öfwer förefallande casus conscientiae²⁾. Om man på detta sättet förfar med examina, lærer aldrabäst och snarast förmärkas, huru fast theologisk kunskap den äger, som är stäld under förhöret; samt om han, som stundom plägat skie, blifwit af några Consistoriales hemma i deras hus förut underrättad, genom flitig repetition, uti alla frågor, som de sedan i Domkapitlet skolat för honom framställa, till att giäckas med ämbete, lag och ordning.

Man brukade i Biskop Svedbergs tid, att låta hwar och en ordinandus, eller den som skulle blifwa Präst, för Consistoriales i domkyrkan på en eftermiddag, giöra prof icke allenast med en förklaring eller predikan, som varade knapt en fiärdedels tima, öfwer ett Bibliskt språk; utan ock med sång och mässande. Det senare har på nyare tider warit aflagt, ehuru det ock är nödigt. Mig tyckes, att den som härmed icke wäl kunde komma fort, borde hänwisas till Director cantus, eller den af Collegis [23] Scholæ, som efter Scholordningen besörger hwad till sången hörer, att däruti underrättas och öfwas, förrän han prästwiges. Till äfwentyrs wore icke otänligt, att tidigt tillsäga den studerande ungdomen, att de som hafwa en altför eländig eller oduglig röst att siunga och mässa, borde wända sina tankar ifrån präst-ämbetet, eller lägga sig på Musiken, till att någorlunda därmed underhiälpa naturen, och förbättra dess fel, som Demosthenes berättas hafwa giort med sin sträfwa och skårrande talemått. Härtill må jag få låf att ännu lägga en anmärkning, näml. att ibland de förmaningar, som Biskopen gifwer dem han prästwiger, synes äfwen den böra wara, att de icke otidigt och obetänksamt fara åstad att giffta sig, och sedan komma till Consistorium, som ofta har skiett, med en jämmerlig klagan öfwer den nöd, de sielfwe oförståndigt hafwa satt sig uti. Jag har sett ett Biskop Swedbergs cirkulär bref, däri han efftertryckeligen afråder unga Präster ett förhastat gifftermål. Äktenskapet är wäl allom ärligt och godt (τίμιος ὁ γάμος ἐν πασι)³⁾, men det bör in-

1) bevis för hans åsikt.

2) förefallande samvetssaker (= samvetsskonflikter).

3) Ärat vare äktenskapet i allt.

gåås på förnuftigt wis, [24] ordenteligen, och då en man är i stånd att wederbörligen föda hustru och barn. Icke dessmindre händer ofta, att en Adjunkt lägger sig in med sin kyrkoherdes dotter, och måste således taga henne till äkta, som är syndigt och förargeligt.

§. 4. Om missiver¹⁾.

I Kongl. Kyrko-ordningen är stadgat, att då något pastorat blifwer ledigt, skall Consistorium taga för sig en förteckning på de Skolebetiänter, Krigspräster och Kapellaner, som mäst behöfwa och bäst förtjäna befordran. Men det har, mig witterligen, aldrig i min tid skiett, fastän det är både lagligt och billigt. Mången Kapellan söker icke missiv, alldenstund han, såsom fattig, menar sig icke kunna ärhålla befordrare i Domkapitlet, församlingen eller i Stockholm. Han wille dock gärna hafwat, förtjänat det äfwen, i anseende till sin torffthet, lärdom, beskiedelighet och långliga tjänst. Men om Consistorium gåfwe honom missiv, utan hans ansökning, toge han det gärna emot, och tröstade sig med en ren kallelse, åtminstone till att giöra profpredikning. Däremot [25] öfwerligges Consistorium ofta med ansökningar, om missiver till Kyrkoherde-beställningar, af dristiga och tilltagsna Präster, änskiönt de därtill äro nog oförtjänade, åtminstone icke så mycket, som många andre, hwilke ej äro sökande. När nu Consistorium utväljer missivister till ett pastorat allenast af dem, som det begiärt, blifwer mången braf man, då han intet söker, förbigången, och sittande i fattigdom wid sin swaga lägenhet, oaktat han wäl kunde wara wärd en bättre, och borde komma i åtanka hos Consistorium till befordran. I förra tider plögade Consistorium icke, så framt ej wid besynnerliga omständigheter, hafwa något afseende på Kyrkoherdar, som anhöllo om transport eller missiv till andra pastorater. Det är skiäligt, att bewilja dem sådant, som wisat utmärkta prof af lärdom, och därjämte sittja wid små lägenheter, hafwa många barn, och äro stadda i knappa wilkår. Men eljest, och då de äga sin rikeliga utkomst, kan man finna, att de söka vidare befordran, antingen af pänning-girighet, eller

1) Missiv = förordnande.

ärgirighet, att komma till större, indräktigare och hederligare pastorater: och bägge äro mer lastbara hos en Präst [26] än hos andra. Men i fall man änteligen will gifwa slika sökande Kyrkoherdar missiver, är wäl billigt, att de mäst förtiänte därmed ihåg kommas; ehuru jag är af den tanken, att ingen, utan åfwanberörde wiktiga skiäl, borde föreslås till annan lägenhet. Huru wida hjälpepräster böra få missiver till lediga pastorater, är en fråga, hwaröfwer med noggrann åtskilnad måste swaras. Funnos Magistrar i ett lagom stort antal, och ägde sitt förra anseende, kunde icke vara oskiäligt att gifwa dem sådana missiver, sedan de några år bortåt warit adjunkter. Men när de å daga lagt prof af grundelig lärdom, framför många andra, och därhos en god tid med beröm warit Vice-pastorer; tyckes icke vara betänkeligt, att till pastorater dem föreslå. Däremot böra de hjälpepräster, som hwarken äro Magistrar, ej heller med någon besynnerlig lärdom sig utmärkt ifrån den öfriga myckenheten, icke ärhålla andra missiver, än till Kapellans lägenheter; emedan eljest ett partiskt, egennyttigt och följakteligen ett orätt-rådigt uppförande af Domkapitlet sig för allas ögon tyde- [27] ligen utwisar.

Hwad de så kallade conservationer angår, igenom hwilka ofta mycken förargelse skier, och orättwisligen handlas, till wälförtiänte mäns förfång; will jag i bästa måttan hafwa anmält Årkebiskopens Eric Benzeli utlåtelse, den ock Biskop Schyllberg plägade i Consistorio betiäna sig af: *Wi förse församlingarna med skickeliga lärare, och prästhusen måge sedan förse sig med giftermål, bäst de gitta.* I synnerhet har det synts förargeligt, och ej utan orsak ådragit Consistorium mycken försmädelse, att stundom med missiverna den tillställning warit giord, att de rikaste prästhus blifwit conserverade, men däremot de fattiga icke hugnade med en sådan förmån. Jag will dock förmoda, att Consistorium framdeles öwäldigare besinnar, hwad christendom, laglydnad och billighet, särdeles af andeliga män, i sådana och andra mål, fordra.

§. 5. Om uppsikten öfwer stiftets Prästeskap.

Den frågan har några gånger warit före i Consistorio, [28] om man äger makt att inkalla och förmana de Präster, som man

af någorlunda säkra berättelser hört lefwa i fylleri, trätor, swordom och andra laster, särdeles wara försummeliga i sitt ämbete, fastän ingen dem anklagat, eller hos Domkapitlet för sådant angifwit?

Jag kan, för min del, icke annat finna, än att Consistorium härtill har fullkomlig rättighet, dock med den försiktighet, att Consistorium icke tillägger de inkallade sådana fel, för hwilka de hwarken lagligen äro tilltalade eller öfwerlygde, utan allenast wänligen frågar dem härom, såsom wälmenande fäder påminner dem om sin plikt, samt förmanar dem, att om de äro oskyldige, akta sig noga, att icke gifwa lastarenom rum. Detta alt bör skie inom lykta dörrar, och i förtrolighet, så att därom ingenting föres till protokoll; emedan ett dylikt förhör icke bör anses såsom en bestraffning eller tilltal, utan såsom ett wälwilligt samtal och förmäns uppriktiga råd och ärindring. På sådant sätt skulle mycket förargeligt och syndigt wäsend ibland Prästerskapet kunna förekommas, och många, som börjat träda på en galen wäg, bringas till rätta. Det wore ock helt obilligt, att Consistorium, som bör hafwa inseende öfwer sitt Prästerskaps [29] lära och lefwerne, icke skulle få tala med sina Präster, i dylika och andra mål, när det nödigt pröfwat. Men om Consistorium för wissa omständigheter, icke wille sig härmed befatta, borde dock icke Biskopen underlåta, att kalla Prästerna till sig, då han så finner skiäligt, och emellan fyra ögon göra dem tiänliga föreställningar. Annars wore lämpeligt, att hålla visitationer hos de Präster, om hwilka något ondt höres, och då undersöka, förmana och warna, alt som omständigheterna kräfja.

§. 6. Om gåfwor och mutor.

Det skulle wäl kunna tyckas icke wara orätt, att Biskopen och Consistoriales bekomma något af dem, för hwilka de hafft beswär wid förhören i domkapitlet och prästwigningen: men som ingen lag därtill gifwer anledning, och desse herrar, för sådana och andra ämbets förrättningar, niuta löner af öfwerheten; ser jag intet, huru de kunna fordra och taga med godt samwet någon annan betalning för det de äro skyldige [30] göra. Prästerna wilja gemenligen wid sådana tillfällen, hedra sig och söka winna sina förmäns gunst. Därför gifwa de offta, sig till kiännbar

skada, hwad de annars gärna wille spara, och förwandla således, genom det därmed på syftade ändamålet, sina gåfwor, under namn af ärkiändsla för hafd möda, till tydeliga mutor. Ganska få ibland dem, som undergå bemälte förhör, äro någorlunda wälmående, och många hafwa, i sin fattigdom, lånt de pänningar, som de med mindre synd gifwa sina förmögne förmän, än desse emottaga dem. Ty de förra weta, att, som Ovidius sagt,

Qui dabit, ille tibi magno sit major Homero:

Crede mihi, res est ingeniosa dare.

Munera, crede mihi, placant hominesque &c.¹⁾

Men de senare besinna intet, hwad Guds Ord säger om *gåfwor* eller *mutor*, nämligen att de *förblinda de seende och wisa, och förwända de rättfärdigas saker*. Imedlertid är Terentii utlåtelse, ty wärr, altför sann: *Quam inique comparatum est, qui minus habent, ut semper aliquid addant divitioribus*²⁾. I hwad annan afsikt kan wäl en Präst komma fram med sina gåfwor till Biskopen och Consistoriales, än att de antingen skola wara lindrige [31] mot honom i förhören, eller öfwerse med honom hans felaktigheter, eller att de måge wara beforderlige i dess ansökning, som han nu eller framdeles kan hafwa, hwartill de ändå böra finnas benägne, effter hwad lagligt och billigt pröfwat?

Biskop Svedberg mente, som en och annan dess Consistorialis mig berättat, sig utan synd kunna emottaga Prästerskapets skiänker, när han icke höll dem hemliga. Därföre plögade han i domkapitlet omtala, hwad han fått, såsom af den ena ett par oxar, af den andra en silfwerkanna, och så vidare. Till sin ursäkt åberopade han sig Samuels ord: *om jag af någons mans hand tagit gåfwor, och hållit thet hemliga, så will jag gifwa eder thet igen*. Men detta war en uttydning och tillämpning af Skrifften, så mycket oanständigare för en Biskop, som den strider emot meningen och sammanhanget i original språket, och kunde allenast brukas till att därmed smörja det sårade samvetet, eller söka för människor på något sätt beskiönja sin egennyttighet.

¹⁾ Den som ger dig en gåwa, må i dina ögon vara för mer än Homerus; tro mig: att giva gåvor är en snillrik metod — gåvor, tro mig, stämma både människor och gudar till mildhet.

²⁾ Huru orättvist är det ej ställt: att de, som äga mindre, alltid skola nödgas giva ett tillskott till dem, som äro rikare!

Att anamma gåfwor, rätteligen mutor kallade, af dem som stå [32] under ens lagliga inseende och domsaga, och ändock göra rätt, låter wäl säga, men näppligen göra sig; emedan sinnet, äfwen oförmärkt, drages gemenligen, af kiärlek för gifwaren, på en orätt wäg. Sportlar och accidentier hafwa rum hos Notarien, såsom en laglig förbättring på hans ringa lön, emot hans trägna arbete; men icke hos Biskopen och Consistoriales.

Hwad Prästerskapet gifwer och borde gifwa dem, och de med skiäl kunde emottaga, för den tjänst de gjort, och den möda de haft utom sin ämbets skyldighet, är, som jag wet af förfarenheten ganska knapt tillskurit, och stundom allsintet. Men när Consistorium skall ledas till gunst wid ansökningarna, andras förfång, mildhet i förhören och öfwerseende med felen; är man rätt frikåstigt. Ibland många andra utmärkte sig, för en god tid sedan, twänne Präster med sina gåfwor, och satte Consistorium i mycket förtal. Den ene fick namn af *Wintapparen*, och den andre af *Fiskmåsen*, för de winankare och stora fiskknippor, som de med åstundad wärkan utdelt. En wiss Präst, flera att ej omröra, som brukat pänningar, då han icke kunde [33] hiälpas till det han sökt, gick omkring i staden, och med wäl förtiänt owett återfordrade det han gifwit. Sådant är skamligt. Men huru godt är icke, att hafwa rena händer, och kunna se folk, wid alla tillfällen, utan blygd i synen? Det är mig bekant, att några Consistoriales, som låtit sig wäl behaga alt hwad Prästerna welat skiänka dem, hafwa lämnat sina hus effter sig i uselhet. Ty med sådant är ingen wälsignelse, och, som ordspråket lyder, drager en orättrådigt förwärfwad pänning tio andra med sig. Wid alla Consistorier lærer wara brukeligt, att Biskopen eller Superintendenten får betalning för utfärdade fullmakter eller collations bref; men wid somliga eller de flästa, icke Consistoriales. Om han af rika och dem, som ärhållit skiöna pastorater, eller andra fördelaktiga lägenheter, må taga pänningar med rätta och godt samwet; lämnar jag därhän: men af andra, tror jag icke att det kan skie, utan att öfwerskrida gudaktighetens gränstor. Jag afwundar ingen sina wanliga inkomster, dock menar [34] jag, att säkrast är afhålla sig ifrån det, hwartill man har ingen laglig eller skiälig anledning, och som kan tiäna till corruption.

Det endaste, som jag wet lagen i sådana mål tillstädja, är, att Biskopen wid visitationer kan af Kyrkoherdarna låta gifwa

sig något, hwarmed han dock, effter min tanka, borde skona de fattigare, och de rikare icke så beswära, då han emottager hwad de tillbiuda honom, att det må hafwa skien af mutor, skiänkte till att slippa ansvar för efterlåtenhet i ämbetets wederbörliga skiötsel. Hwad som bör aktas wid församlingarnas visitation, är nog tydeligen i Kyrkolagen utsatt. Det förnämsta kommer därpå an, att Biskopen, utan afseende på de gåfwor, han wäntar af Kyrkoherdarna, håller strängt effter de uti sin tjänst försummeliga, särdeles wid catechisation och gudsfruktans inskiärpande hos åhörarna; söker med all flit utrota den widskiepelse, swordom, dryckenskap och wårdslöshet i barnens upptuktelse, som här i orten [35] hos gemena man, förmodeligen mer än annorstädes, sig inritat; och änteligen tillser, att man allestädes må hafwa skickeliga kläckare, som kunna läsa, skrifwa, siunga och underwisa församlingarnas ungdom.

§. 7. Om Consistorii Notarien.

Till Consistorii Notarier hafwa de stundom blifwit antagne, som till praktiska saker warit oskickelige, i synnerhet att ordenteligen hålla protokoll, samt författa och expediera allehanda skrifter; utom det, att de warit försummelige och wårdslöse. För Biskop Schyllbergs tid justerades inga protokoller, och Consistorium skref merendels oförsett under, hwad Notarien offta nog enfaldigt uppsatt, hwarmedelst det tillskyndade sig mycken förtretelighet, då stundom därpå följde hårda eller owettiga swar, besynnerligen ifrån Landshöfdinge-ämbetet i Mariestad. Uti en till detta ämbete afgifwen berättelse öfwer en wiss Collegæ skrifteliga ansökning, med ett bilagt utdrag af Consistorii protokoll, yttrade sig Consistorium, att Protokollisten däruti [36] icke rätt fattat Consistorii mening, hwaröfwer giordes af åtskilliga en försmädelig uttydning, och det icke utan skiäl, emedan Consistorium betog sielft sitt protokoll dess witsord. Detta war dumt, men kom däraf, att protokollerna aldrig blefwo justerade, ehuru nödwändigt det ock vara månde. Men när sådant ordenteligen, antingen straxt, eller wid nästa session, är giort, äger sedan ingen Consistorii ledamot rätt att det klandra, hwilket jag dock wet af några oförståndigt hafwa skiätt. Därföre är angelägit, att Consistorii ledamöter, under justeringen eller upp-

läsningen, gifwa noga akt på, om deras enskilda meningar och de gemensama besluten äro af Notarien, med sina skiäl och omständigheter, riktigt förde till protokoll, samt då rätta och tillägga hwad som kan behöfwas, men sedermera icke tala därpå ett ord. Concepterna till alla förklaringar, berättelser och bref, som äro af någon wikt, böra äfwen i sittjande Consistorio justeras: men med dem, som korteligen och stricte följa protokollerna effter, eller brukeliga och för goda ärkiända formularer, är sådant [37] onödigt. Som det kan hända, att Notarien är litet eller intet kunnig i de mål, som komma till Hans Majestät, Kongliga Kollegierna, Landshöfdingarna och andra ämbetsmän, ifrån Domkapitlet att expedieras; gör Biskopen wäl, om han förmår någon af Consistoriales, som mer är wan och förfaren i sådana ärender, att wara Notarien häruti behjälpeilig, emedan eljest mycket kan blifwa stympat, samt oredigt och otiänligen författat, som wid concepternas justering näppligen står att rätta, om icke altsammans skall omskrifwas, hwilket förorsakar både onödigt bryderi, och tidens utdräkt. Alla bref och andra skrifter, som ifrån Consistorium afgå, böra med den dag dateras, på hwilken om dem i protokollet är resolverat, de måge sedan expedieras när de kunna, likmätigt det bruk, som annorstädes wedertagit är. På concepterna, som komma noga att förwaras, bör äfwen samma datum sättjas, så ock deras namn, som brefwen underskrifwit; hwilket framdeles kan tjäna till underrättelse, särdeles då man sedermera behöfwer åberopa sig, hwad ifrån Consistorium är skrifwit och [38] afgångit.

För alla protokoller och expeditioner bör Notarien wara ansvarig, och contrasignera det som skall utfärdas, innan Biskopen och Consistoriales det underskrifwa; men icke Amanuensen, som är allenast Notariens cancellist, och således icke bör swara för protokollet, eller contrasignera något annorledes, än med öfwertecknat *loco Notarii*¹⁾, när i dennes bortowara honom det af Consistorio är anförtrott, såsom i Kongliga Kollegier och andra Domkapitel jämwäl brukas. Detta tjänar till rätt skick och ordning, samt förekommande af den oreda, som tillförne icke sällan yppat sig, då Notarien sagt, att hwad skrifwas och afgå skolat, hört till Amanuensens, och denne, att det ankommit på Notariens expedition, hwarigenom Consistorii för-

¹⁾ I notariens ställe.

fattningar och beslut stadnat i inactivitet. Jag håller Amanuens-tjänsten nästan för alldeles öfwerflödig, och allenast ländande till att beswära stiftet med en onödig collect. Ty af förfarenheten wet jag nog, hwad en flitig Notarius kan ensam uträtta. Därföre sade framledne Lector [39] Odhelius: *när wi hade, en Notarius, blef alt i sin tid och ordning expedierat, men nu intet, sedan wi fått twänne.*

Om titulaturer, som skola brukas inuti bref och på utanskriffter, bör Notarien göra sig noga underrättad, så att han må weta, hwilka skola kallas Tro Män, Högwälborne, Högwördige, Wälädle, Grefwar, Baroner, Doctorer, Riddare, Commendeurer, och så vidare, särdeles huru man skall titulera Kongliga Kollegier, med deras ledamöter. Härom kan wäl ärhållas god kundskap ur Biurmans *Brefställare*, som dock ej gör tillfyllest, i anseende till brukets ombytthet, och de förändringar, som sig sedermera, i en och annan omständighet, tilldragit. Så står där, för exempel, en widlyftig utanskrifft till Konungen, som dock nu är obrukelig, då man allenast skrifwer: *Till Hans Kongl. Majestät, wår Allernådigste Konung, (nederst) underdånigst.* Felar man i sådant och andra skrifware-curialier, blifwer Consistorium af en hoper kritiska [40] Politici begabbat, såsom dumt och oförfarit i det, som hos hederligt och förståndigt folk wedertagit är; kan ock dymedelst skaffa sig obehagliga swar. Därjämte måste Notarien ombeflita sig, att följa det nu mäst antagna skrifsättet, och bruka god Swänska, så att han icke betiänar sig af ord och ord-brytningar, som allenast komma öfwerens med wår dialekt, till exempel: *inlägg*, för inlaga, memorial, böneskrifft; *låsar* in plur. för lås, seræ; *wersar* för werser; *tiden hon*, för tiden han; *sacellaniet* för sacellanien; *spannemålet* för spannemålen; *jag har west*, för jag har wetat; *las, slutade* in imperf. för läste, slöt &c. Förrän fullmakter och prästbref utgifwas, skola wederbörande till Notarien betala de publika afgiffter, och därpå för Biskopen uppvisa qwittobref, innan han sådana bref och fullmakter underskrifwer. Med dessa utskylders ärläggande pläga Prästerna gemenligen af Notarien anhålla om skonsmål, till dess de framdeles bättre kunna blifwa försedde med pänningar. I fall nu det af Notarien bewiljas dem, och fullmakterna icke dess mindre riktigt expedieras; kan Consistorium sedan hafwa mycken ledsamhet af sådana medels [41] inkassering, särdeles

då de resterande imedlertid med döden afgått, som stundom hänt.

Alla Kongliga Förordningar och bref, Hofrättens universalier, samt Kongl. Kollegiernas och Landshöfdingarnas skrifwelser, med flera handlingar, som till Consistorium ankommit, och tiäna för framtiden till någon rättelse, böra af Notarien samlas och wäl förwaras. När de blifwit så många, att de kunna utgiöra en tom, bör han låta dem inbindas, med en framför satt förteckning, och de Kongliga brefwen i en därtill särskilt inrättad bok registrera, hwilket under mitt Lectorats tid alldeles försumrades. Många Kongliga bref och handskrifne Resolutioner, som för stiftet äro ganska angelägna, finnas ifrån äldre tider i Consistorii archivo; men äro nu så illa hanterade, att de snart icke vidare kunna läsas. Alla dessa wille jag, att man på fast och tiocckt papper skulle låta avskrifwas, af twänne trowärdige män (nämligen hwart och ett för sig) widimeras och bestyrkas, samt i ett eller annat band sedan inbindas. Skier detta [42] icke, dröjer ej mycket länge, förrän de blifwa alldeles oläseliga och fördärfwade, som wore en obotelig skada, hälst som knapt något Consistorium i Riket har så många, härliga och originala Kongliga diplomata, som wårt.

De som af stiftet här eller annorstädes prästwigas och ärhålla prästlägenheter och skolebeställningar, böra i en särskilt bok antecknas, med år och dag när det skiet, att Consistorium däraf må framdeles se deras tjänstår, och inhämta huru wida avancements pänningarna för alla äro riktigt betalde. Som Notarien gemenligen uppbär berörde afgifter, nämligen till krigsmanshuset, chartæ sigillatæ recognitionem¹⁾, Kancelli-gebühren²⁾ och gymnasii bibliotheket, jämwäl en myckenhet af collecter; så är nödigt, att han för Consistorium därföre årligen gör redo och räkning, att icke, då han råkar i skuld för sådana medel, Consistorium däraf må hafwa ledsamhet, hwarpå man nog för detta haft exempel.

Att protokollerna för hwart år böra med register förses, och af Notarien in fidem underskrifwas; är af Kongl. Majestät befalt, och får därföre icke försummas. [43] Hwad här förmält är, tyckes så mycket lättare låta sig göra, som Notarii sysslan,

1) Stämpelmedel.

2) Kansliavgifter.

hwilken af en enda flitig man fullkomligen kan bestridas, nu är emellan twänne fördelad. Men Biskopens alfvarsama tillsyn och pådrifwande måste sätta sådant och alt annat, som på Notarien och Amanuensen ankommer, i wederbörlig wärkställighet; emedan desse personer, som gemenligen älska sin beqwämlichkeit, annars mycket torde försumma och i oredighet lämna. Jag har förnummit, att Notarierna, nu en tid bortåt, taxerat sina utfärdade skrifter till 6. 8. å 10. plåtar och däröfwer, hwilken snällhet och af många lastade egennyttas Biskopen bör hindra, och moderera effter Kongl. Förordningen, till hwad lagligt och skiäligt wara må. Hwarken begärde eller fick jag betalning för missiver, då jag war Notarius; höll mig, som skie bör, wid taxan för Lagmans Rätterna, och bekom mästedels tre daler silfwermynt, ganska sällan en dukat, för fullmakter, för hwilka Notarierna nu berättas fordra 30. 40. å 50. daler samt, hwartill de hafwa så mycket mindre någon skiälig anledning, som, effter min tid, deras ordinarie underhåll ansenligen är förbättrat, och deras möda genom Amanuensen mycket är lindrad.

§. 8. Om domkyrkan.

Jag skulle önska, att framdeles inge sådane domkyrko-Sysslomän förordnades, som till Consistorii bekymmer, förtret och [44] olägenhet, ådraga sig, genom sitt oförstånd och sin wårdslöshet, dryga balancer, hwilket åtskillige tillförne gjort. Detta synes kunna förebyggas, om man icke allenast till Sysslomän utväljer dem, som till tjänsten äro fallne och skickelige, utan ock tillses, att de ärligen, för sin förvaltning, göra wederbörlig räkning, samt låta inventera kassan och behållningen. Nog kunde räkningen göras lättare, kortare och tydligare, än nu skier, effter det formular, som framledne Landskamereraren Palm föreskrifwit, utan att Kongl. Kammar-Collegium, mig witterligen, det stadfäst: men därom måste man först komma öfwerens med Landskamereraren i Mariestad, som torde utan swårighet låta sig därtill öfwertalas. Annars måtte wäl Consistorium, sedan det, genom brefwäxling med några andra Consistorier, fått del af den wid deras domkyrkor brukeliga räkenskaps methoden, skaffa sig af en förfaren bokhållare, ett lättare och behändigare formular, det till Kongl. Kammar-Collegium öfwersända, och

därpå begiära dess bekräftelse. Förwandlings conto, med mer, som tiänar blott till en onödig widlyffthet, eller en curiositet, kunde mycket wäl utelämnas. När balancen eller behållningen ifrån näst föregående års räknings slut är riktigt upptagen, och hela uppörden sedan debiteras, såsom kronotionden, räntorna och det öfriga wärkeligen utgiöras och böra utgå, effter bilagde markgångs taxor, contracter, resolutioner och uträkningar; har debet alldeles sin riktighet, och räknin-[45]gen kan wara lika klar och säker, som förr, utan det wanliga omswepet. Men upphandlings conto måste wäl stå i debet, fastän icke dess summa i hufwudsumman af debet kan inflyta, utan stå inom columnerna, helst som däraf ej mera bör i credit afföras, än som med bilagde bewis intygas wärkeligen till kyrkan hafwa medgått, och det öfwerblifne i balancen till nästa år antecknas. Om räkenskaps methoden på något sådant eller beqwämligare wis inträttades, kunde Sysslomännen sielfwe göra sina räkningar, och icke behöfwa med kåstnad därom anlita en skrifware eller bokhållare; ehuruwäl, att sanningen säga, det förra och än brukeliga räkenskaps sättet ingalunda är swårare, än att en studerad man, som allenast något litet wille därmed omaka sitt lärda och lata hufwud, det snart och wäl fatta kunde.

Jag har hört, att man i Consistorio varit af den tankan, att domkyrkans extraordinarie och owissa inkomster icke borde i stora räkningen af Sysslomännen intagas, utan för dem allenast göras en liten särskild räkning till Consistorium; hwilket dock strider uttryckeligen emot Kyrkolagen. När man handlar ärligen med det kyrkan [46] tillhör, behöfwer man hwarken sky för Landskontoret, eller Kongl. Kammar-Revisionen. Jag håller före ganska angelägit wara, att åtminstone wid hwart tredie års domkyrko-räkning, in extenso och bewittnade afskrifter, bilägga sista Kongliga Resolutionen om domkyrko-tunnorna, jordeboken öfwer domkyrkojorden, contractet med Skara stad om kronotionden af stadsjorden, med förteckning på åkrarna effter chartan, och förändringen af deras innehafware, samt flera sådana documenter, som tiäna till säkerhet för domkyrkans inkomster i framtiden. Ty eljest kan härmed hända, att hundrade år här-effter, eller förr, som det skiett icke allenast med åtskilliga domkyrkan tillhöriga stadsäkrar, utan ock med Konung Gustaf Adolphs Resolution för domkyrkan af år 1612. hwilken så länge blifwit åberopad i domkyrkoräkningarna, men icke bilagd, till-

dess den nu hwarken i original eller bestyrkt afskrifft kunnat igenfinnas.

Hwad åfwanberörde extraordinarie inkomster beträffar, har tillförne med dem oredigt och oriktigt tillgått, i det kläckaren däraf uppburit och framgifwit så mycket han behagat. Ingen borde tillstädjas [47] att låta öppna graf och ringa för lik, ej heller någon få, effter otidigt sänglag, enkelt hor och lönskeläge, intagas i kyrkan, innan han för Domprobsten uppwisst Sysslomannens qwittobref, att afgiffterna äro betalade: och borde Domprobsten, med kläckaren, wid dessa uppbörder wara Sysslomannens controlleur. Ty för den orsaken, att en Syssloman wid kyrkan är förordnad, kan Domprobsten ingalunda till alla delar undandraga sig hennes wårdande, hwilket honom såsom Kyrkoherde åligger wid alla de mål, hwaruti hennes fördelar kunna af honom bewakas och befrämjas. För stolrum af stadsfolket betalas altför litet, och så godt som intet, hwilket effter bruket wid andra domkyrkor borde rättas. Den gamla *Kyrkostadgan*, som Biskop Svedberg, med Consistoriales och Magistraten, i en god afsikt författat, är nu olämpelig, och strider på några ställen emot lag, hwarföre den icke vidare lærer kunna giälla.

Det war oförswarligt giort af Consistorio, att [48] domkyrko-hemmanet och qwarnen i Marum bortsålades till skatte, för en ringa pänning-summa, och ännu wärre, att årliga räntan däraf utsattes i pänningar, allenast till 58 daler silfwermynt, oaktat skatte-ägaren däraf sedan haft i årligt arrende två till tre hundra daler samma mynt, och på de senare åren, när de öfwerflödige bankosedlarna kommit i full gång, wäl dubbelt så mycket. Om man welat klokt, och enligt 1723. års Skatteköpens Förordning, härwid handla, hade räntan bordt något upphöjas, och sättas i wissa pårsedlar, att framgent effter länets markegångs taxa årligen betalas, innan dessa lägenheter på auction försålades. Ty pänningars wärde är mycken förändring underkastat, i anseende till deras skrots och korns olikhet, walvation, och större eller mindre myckenhet i Riket, samt folkhopens, handelens och näringarnas tilltagande, eller förminskning. Men de dålige och årklöse Sysslomännen, som skulle om bemälte lägenheter bestyra, och därwid, om de ägt folk-wett och liflighet, kunnat utan swårighet hafwa sin goda förmån, [49] öfwerlägo Consistorium altjämt med klagan och böner, och brakte det änteligen till åfwannämde dumma steg. Härtill kom

åfwen det felet, att försäljningen, utan någon wiss räntas utsättjande skiedde så oförsiktigt, att kiöparen kunde, genom Landshöfdingens resolution, afdraga nästan större delen af kiöpskillingen, under föregifwande af byggnadernas bofällighet. Kapellanen i Marum bebor skattfritt ett domkyrkans hemman, för hwilket Kapellanerna i förra tider betalt ränta till domkyrkan: men huru wida han nu därföre bör wara fri, wet jag intet. Atminstone har sådant icke kunnat eller kan rätt skie, utan Kongl. Majestäts resolution, den jag, wid noga effterfrågande och sökande, icke kunnat få rätt på. Det will synas troligt, att den tiden, då man med räkenskaperna icke war så laggrann, som nu, Theologiæ Lectorerna så med domkapitlet begått saken, att de till Kapellans boställe fått detta hemman, först emot, och sedan utan ränta, på det de härigenom måtte undgå att hafwa ständigt Präst eller hålla Kapellan på prästgården i [50] Winköl, hälst som i præbende-pastorater annars inga kapellans boställen bestås. Af de gamla räkningarna, ifrån slutet, om jag mins rätt, af det nästledne Seculum, finner man åfwen, att domkyrkan ägt en qwarn i Marums socken, benämnd Attorp, som Consistorii sorglöshet, men i synnerhet Sysslomännernas wårdslöshet låtit blifwa öde. Jag menar, att man ännu kunde låta henne, på wissa frihets år, af någon upptagas, att domkyrkan framdeles måtte af henne niuta någon inkomst. Det är helt wisst, att domkyrkan fordom ägt hemmanet Stålberga, hwaröfwer Probsten Sven Wilskman i Consistorio uppwisst ett authentikt document eller originalt pergaments bref. Effter all liknelse hafwa i förra tider, dock långt effter reformationen, Biskoparna med domkapitlets öfwerenskommelse brakt och nyttjat detta hemman under Brunsbo, emedan det är därintill nära belägit. Men sedan det länge warit ifrån domkyrkan, och de följande Biskopar icke kunnat wisa, med hwad rätt de innehade det under biskopssätet, [51] togo kronobetiänterna det, i Konung Carl den XI:tes tid, om hand, och det wart således förklarad för en pur krono lägenhet. Domkyrko-hemmanet Milsmaden, som nu kallas Knipeka, har jag hört, att Director cantus¹⁾ fått arrendera, på det skogen, som därtill ligger, snart må uthuggas, och gården befordras till ödesmål. Det är af räkningarna bekant, att domkyrkan ägt många tomter i staden, samt åkrar eller giärden af

1) Läroverkets musikdirektör.

den nu så kallade stads- eller ägo- och täppe-jorden, hwaraf långt för detta, genom Consistorii effterlåtenhet och Sysslomännernas försummehet, all inkomst är för domkyrkan förlorad, och Magistraten i Skara oförskylt tillfallen, då numera ingen wet, hwilka dessa tomter och gården äro, eller hwaräst de egentligen finnas belägne. Dock menar jag, att kyrkan kunde med staden dela tomtörena, om hon ock skulle, förr sina, antaga de sämsta tomter, till dess hon kommer till sitt gamla antal af dem.

Hwad domkyrkans reparationer och förbättringar [52] angår, hade jag önskat, att Consistorium welat spara de många tusend daler silfwermynt, som äro kåstade på en onödig prydnad af korskyrkans södra gafwel eller frontispice, tilldess man hunnit göra det, som angelägnare varit: och hade det gamla propylæum, såsom ett rart minnesmärke af det så kallade Gothiska byggnings sättet, wäl kunnat lämnas orört¹⁾. Stentornen se nog skröpeliga ut, och så länge icke choret (eller dess murar utantill) göres lika högt med den öfriga kyrkan, har hon icke bättre utseende, än den sämsta bondkyrka. Att bryta ut stenposterna ur fönsterluffterna, och sätta järnstänger i stället, som nästan inom en mansålder af råst fördärfwas, är så klokt, som att hugga benen af en karl, och gifwa honom målade trädben i stället. De förre eller stenposterna hafwa stått öfwer siu hundra år, och de kunde ännu wäl wara behällne i tusend år, om wärlden annars står så länge. Med järnstänger lærer hwarje fönsterlufft näppeligen kunna bringas i behörigt skick, genom [53] mindre, än 6. till 7. hundra daler silfwermynt, eller kanske mer, om icke järnets och dagswärbens pris ansenligen faller. De förre äro dock ej allenast långt waraktigare, utan ock präktigare, såsom stälde i ett skiönt blomwärb. Men som järnet på nyare tider, förrän den stora sedelmängden utspriddes, varit i ringa wärde, emot stenhuggare-arbete af hård och fast sten; har man till fönster i stadskyrkorna häldre betiänt sig af

¹⁾ [I marginalen till sid. 52 står:] Domkyrkan hade et orgewärb, ungefär af 30 stämmor, så starkt och godt, effter sin storlek, som något i hela Riket, fastän rygg-positiwet war litet ofärdigt. Orgbyggaren Vistegius ifrån Linköping, som lärt konsten af grund, låfwade, sedan han besedt wärbet, ställa alt i bästa stånd för 2000 daler silfwermynt. Icke desto mindre lät man taga det gamla neder, och göra et nytt icke bättre wärb, wid pass för 13000 daler srmt, af en man, som aldrig rätt lärt konsten.

järn- än sten-poster, ehuru de senare, sådane som finnas i wår domkyrka, wärkeligen äro prydeligare. Wille man säga, att desse skymma för liuset, swarar jag, att i en så stor och wid öpning kan ett par händers bredd, större eller mindre, intet wärkeligt göra till saken: och om man welat flytta de bägge stora läktarna, och sätta dem emellan de twänne sista eller nedersta pelare-paren, så att de kommit att stå framför orgewärbet, men mycket längre under; hade i Kyrkan blifwit lius nog, och ungdomen, som intager dessa läktare, både fått Prästen i åsyn, och bättre kunnat höra honom.

Det som man kåstat på denna flyttning, hade icke eller näppeligen [54] skolat öfwerstiga den onödiga utgift, som på en enda fönsterluffts inrättande med järnstänger, måste användas. Här om, med mera som rörde dom(kyr)kans förbättring och andra angelägenheter, afsände jag mitt utförliga betänkande, för några år sedan, till Biskopen och Consistorium, hwilka det icke följde, till äfwentyrts därföre, att de icke skulle synas i dylika mål mindre förståndige, än jag. Nu har jag sedt, at bemälte stenposter äro utbrutne, som woro de skönaste och präktigaste i hela Riket, och i deras ställen järnstänger satta, hwilket war en skamlig och fördärfwelig ting. Förmodeligen har någon, som welat nyttja en fördelaktig järnhandel härwid, bewekt domkapitlet til at taga detta steget.

Predikstolen, som först i Biskop Svedbergs tid förfärdigades, är giord i en rätt bondsmak, och jag kasserade honom, om det stode i min makt, ehuru Consistorium den tiden tyckte, att han war ett härligt wärb, förmodeligen i jämförelse med den förra, som war altför slät och eländig.

Sedan domkyrkan år 1719. till tak och torn war afbränd, lyff-tade Consistorium ett hennes i Länbanken stående fruktbara kapital af några tusende daler kurrant silfwermynt, hwilket icke war det klokaste giort, hälst när Consistorium, effter berättelse, icke därpå skaffade någon uppgiäld, som annars den tiden betalades med 12. till 16. för hundra [55] af dem, som fingo tillwäxla sig Länbanko-sedlar.

§. 9. Om Gymnasii och Scholæ huset.

Docentes hafwa länge och fåfängt önskat, att för trivial skolan ett särskilt hus, med afdelta rum för hwarje klass, mätte

uppbyggas. Olägenheten därwid, att alla klasserna nu skola wara tillsamman i ett rum, är altför stor. Fäm præceptorer ropa på en gång, den ene öfwer den andra, och gossarna, några hundrade till antalet, sorla med sin läsning, så att swårigen, åtminstone icke tydeligen kan höras, hwad som förehafwes. De förre uttrötts af skrik, och de senare fatta icke, hwad de borde. Om någon har en Stentoream vocem, som framledne Apologisten Fredholm, kunna wäl hans disciplar höra, men liudet tages ifrån de öfriga. Korteligen att säga, är ett gemensamt rum, för så många docentes och discentes, ganska obeqwämligt, swårt och skadeligt. Både Kongl. Scholordningen, och bruket wid [56] andra sådana lärosäten, styrka till att hafwa skolungdomens klasser i särskilda rum, där de med långt större nytta kunna underwisas. Detta gillade wäl Biskoparna Schyllberg och Juslenius, när jag gjorde dem föreställning därom; men de hunno eller förmådde icke bringa det till wärkställighet. Om med skolkassan rätt hushållas, förmodar jag, att hon snart skall hafwa tillräckeliga medel till denna byggnad: och jag twiflar icke, med mindre öfwerheten härtill skulle bewilja en allmän collect, och pänningars samlande genom stamböcker här i stiftet. Sedan kunde det stora rum, som man nu har till triwial skola, beqwämligare och hederligare brukas, såsom ett auditorium illustre, för prästmöten, orationer, predikningar, examina och sången.

Räkenskaperna för Gymnasii och Scholæ medlen woro i förra tider i fullkomlig förwirring, emedan icke någon för pänningarna wille wara ansvarig, ingen inwentering och aflewerering af kassan, med [57] hwad därtill hörde, skiedde ifrån den ena Rectoren till den andra; i credit affördes, utan ordning och offta utan bewis, den ena posten om den andra; och ingen balance eller behållning till nästföljande år uppgafs i räkningen, hwaraf den effterträdande Rectoren kunde i sin räkning sig debitera, som dock alldeles nödwändigt war. Därtillmed nyttjade en del af Lectorerna länge Scholæ och Gymnasii medlen, som de under sina Rectorater uppburit och emottagit, utan ränta, och några summor fick man aldrig rätt på. Men sedan Lector Lidtgren, jag och flere, effter wederbörlig aflewerering, lagt å daga, huru räkenskaperna för bemälte medel rätt och redigt böra författas; hoppas jag, att nu och hädaneffter därmed lærer ordentligare tillgå, hälst när Biskopen årligen och tidigt fordrar behörigt

redgiörande, och icke tillåter, att räkningarna måge återfalla i den gamla förwirringen. Om skolekassan framdeles skulle komma i det stånd, att hon kunde tåla någon ansenlig omkåstning, eller större, än som till Gymnasii och Scholæ husens [58] byggnad och underhållande nödiga äro; wore wackert och nyttigt, att med en mur skilja berörde hus ifrån kyrkogården, utwidga tomten, plantera där några träd, samt anlägga, under Physices Lectorsens wård och inseende, en liten botanisk trädgård, hwilken man, med Biskopens tilstädjelse, wäl kunde hafwa på domkyrko-tomten.

§. 10. Om Gymnasii bibliotheket.

Af domkyrko-medlen bestås, som kunnigt är, fämtio daler silfwermynt årligen, till böckers inkiöp, och en ungefärligen lika stor summa inflyter hwart år, för gymnasii räkning, af befordringar och prästwigningar, till att på samma sätt användas. För dessa pänningar borde man årligen köpa goda böcker, eller ock spara ihop för tre eller fyra år, tilldess man på en gång kunde köpa så mycket flera. Sådant hade i lång tid icke, eller föga skiett, innan jag år 1753. köpte en stor hop i Stockholm för bibliotheket. Gymnasii Adjunkterna böra wäl wara bibliothecarii, men som de hafwa [59] därför ingen lön, offta ombytas, wistas emellan terminerna gemenligen på landsbygden, och för öfrigt pläga wara wid denna sysslan nog försummelige och wårdslöse; gjorde Biskopen wäl, om han öfwertalte någon af Lectorerna, att taga sig an inspectionem & curam bibliothecæ¹⁾, tillika med adjunkten.

Hwad för böcker i allehanda wettenskaper effter hand böra anskaffas, så att man utwäljer de förnämsta och nödigaste, därom behöfwer jag ej något här påminna, emedan Consistorii ledamöter om sådant äro utan twifwel nog kunnige. För min del skulle jag wilja, att man, besynnerligen och nästan framför alt annat, samlade de gamla auctores Græcos & Latinos, af goda och ackurata upplagor, jämwäl Scripta Patrum ecclesiæ primitivæ²⁾, hwilka alla egenteligen höra till publika bibliotheker,

¹⁾ öwerinseendet öwer och värden av biblioteket.

²⁾ skrifter av kyrkofäder, tillhörande urkyrkan.

och annorstädes icke lätteligen träffas tillsamman. Kongl. Sw. Wettenskaps Akademiens handlingar, samt Giörwels Swänska Mercurius, Magasin och Bibliothek, borde man jämwäl hafwa, mer dylikt att här icke omröra. Kunde man ock till biblioteket effter hand samla allehanda naturalier, särdeles Wästgiötska, [60] samt Mathematiska instrumenter, wore det för vårt lärosäte både nyttigt och prydeligt.

Men det bör man noga akta, att ingen får låna någon bok, utan rewers, som bör förwaras i en med lås och nyckel försedd pulpet. Därjämte måste man hålla en förteckning på de utlånte, och drifwa därpå, att de, effter någon i rewersen utsatt tid, återställas. Ty annars kan det lätt hända, som jag sielf sett exempel på, att biblioteket tillhöriga böcker, effter låntagarens död, på auction försäljas och förskingras. Men om icke Lectores och Adjuncti framdeles blifwa arbetsamare och kuriösare, än de mästadels i min tid varit, lära de litet bry sig om, antingen gymnasii biblioteket förökes med goda böcker, eller icke; om det skiötes wäl, eller illa; så framt icke Biskopen håller alfvarsam hand däröfwer, på hwars åtgiärd och flitiga tillsyn, både sådant och annat, som länder till vårt lärosätes förmån och heder, förnämligast beror. Härwid kan jag icke obemält [61] lämna, att sedan jag bedit en så kallad Gymnasii bibliothecarius, låna mig ur biblioteket Wettenskaps Akademiens handlingar, för år 1744. kom han till mig med några tal, som på det året i Akademien woro hållne, förmente att de woro de begiärde handlingar, och försäkrade uppriktigt, att han icke visste af några andra, mindre såsom på biblioteket befintliga, fastän jag hade skiänkt dem dit ifrån år 1739. til 1748, och de woro där wärkeligen i förwar. Man ser häraf, hurudan skickelighet denna mannen ägde, att wara bibliothecarius.

§. 11. Om undervisningen wid gymnasium och trivial skolan.

Wårt landskap och stift hafwa den olyckan, fastän oförskylt, att för folks tadel wara mer utstälde, än andra. Om Biskopen och Consistorium wille låta sig wara om hiärtat, att bringa våra studerande wid Akademierna och stiftets Prästerskap i något besynnerligt anseende, för lärdom och skickeligt uppförande, som jag högeligen önskar; bör grunden därtill läggas wid sko-

lan och gymnasium. Så framt icke ungdomen där handledes [62] af lärda, alfvarsama och flitiga läromästare, ej heller tidigt böjes och hålles till gudsfruktan, idoghet och anständiga seder, utan får fritt utöfwa sielfswäld, lättja och annan wanart; beredes därigenom sådant folk, som framdeles gör liten eller ingen uppbyggelse, samt med sin dumhet, och ifrån unga åren insupne oskickeliga, sölaktiga, gemena och nedriga lefnad, som sedermera icke lätteligen afskiöljes, tillskyndar vårt landskap wanheder. Således är högt angelägit, att de ländaste, beskiadeligaste och till underwisingns wärket tjänligaste män wid gymnasium och skolan blifwa antagne, som äro af nationen att tillgå. Härigenom uppmuntras de studerande wid Akademierna till flit, när de se, att därpå följer befordran; vårt lärosäte winner anseende, och ungdomen får goda läromästare. Men sådant är, i allmänhet och för framtiden, mer att önska, än ärhålla, om icke en rätt-sinnig, owäldig och om nationens fördel och heder ömsinnig Biskop brukar härwid sin myndighet. Ty det skier, till exempel, att en Lector, Probst eller Kyrkoherde anmäler på bästa sättet sin oduglige son, [63] eller tillkommande mäg, och då han har något mer att afgifwa, än ord och böner, blifwer den i så måtto wäl anmälte utan swårighet antagen. Andra betiäna sig af andra medel, och det torde hända, fruktar jag, att Consistorium icke rätt ofta brukar härwid en förnuftig och ifrån enskilda afsikter söndrad urskillning, till ett för vårt lärosäte och landskap så hälsosamt ändamål. Öfwer det första steget till befordran wid staten, äger Consistorium nästan en oinskränkt makt: men sedan någon stäckare fått fullmakt, eller resolution att giöra tjänst, åberopar han sig meriter, kan ej lätteligen hindras ifrån vidare befordran, och måste flyta upp, tildess han blifwer en dålig Lector: . . .

Kongl. Scholordningen af år 1724. fordrar, att de som söka läroämbeten wid gymnasium och skolan, böra, genom disputationes & lectiones cursorias¹⁾, å daga lägga sin skickelighet till de sökte beställningar. Men det har, under mitt Lectorats tid och tillförme, ofta icke blifwit i akt tagit, och man har gemenligen först tilldömt någon tjänsten, och sedan låtit honom disputera, hwilket är ett fåfängt och bakwänt opus operatum²⁾. Ty

¹⁾ genom disputationer och översiktslektioner (eg. snabblektioner).

²⁾ fullbordat verk (teol. begrepp).

ehuruwäl i bemälte Scholordning säges, att ingen skall få fullmakt, innan han hållit disputation; så ser man dock nog, om man icke will förtyda [64] lagens ord, att få fullmakt, och få Consistorii resolution på tjänstens ärhållande, tages här för enehanda; emedan fullmaktens utgifwande är allenast en wärkställighet af hwad som blifwit resölverat, hwilka bägge icke kunna eller böra åtskiljas. Praxis både wid Akademierna och andra gymnasier, ja sielfwa billigheten bestyrker äfwen, att disputationen bör föregå, såsom ett nödigt prof, hwareffter om de sökandes skickelighet skall dömmas. När således berörde prof äro aflagde, måste Biskopen och Consistorium äga witsord att säga, hwilken af de sökande wisat största lärdomen och skickeligheten, samt därför bör hafwa beställningen, hwarigenom äfwen klagomål häröfwer hos Öfwerheten merendels skulle liksom af sig sielfwa förfalla. Det är ock orimligt, att de, till exempel, som aldrig lagt sig på Mathematiken, Naturkunnigheten och Poesien, eller lämnat något wedermäle af sin insikt i dessa wettenskaper, skola förordnas till Mathematum, Physices och Poëseos Lectores. Att blott utgifwa några få theses, dem man, i sin öfriga okunnighet, tror sig någorlunda kunna förswara, håller jag otjänligt, för en, som will blifwa Lector eller Rector Scholæ; och jag menar, att han borde framgifwa en wäl utarbetad dissertation i ett ämne, som hörer till den wettenskap, hwaruti han åstundar blifwa en offentlig lärare. [65] Dock på det icke någon collusion måtte hafwa rum, borde, som annorstädes brukeligt är, och den nya föreslagna Scholordningen stadgar, de medsökande wara opponentes, eller åtminstone Biskopen och en eller annan Consistorialis försöka Candidaten och Præses disputationis³⁾, huru grundad han är i sina saker.

Till Apologist borde ingen antagas, som icke kan skrifwa en wacker styl, förstår huru allehanda bref, memorialer och böneskriffter skola författas, samt wet på hwad sätt en simpel räkning genom debet och credit upsättas bör, till hwilket sistnämnde man af en liten ej längesedan på Tyska utgifwen bok kan hafwa god anledning. Till berörde tre stycken ägde framledne Fr. som war Apologist öfwer trettio år, ingen skickelighet, ehuru han eljest war en tämmeligen god räkenmästare,

³⁾ Candidaten och preses vid disputationen (tillika avhandlingens författare).

efter Agrelii Arithmetik. Det hade ock warit nödigt, att han underwist sina disciplar något i Geografien och Historien, åtminstone den Swänska, hwilket dock ej skiedde.

Kongl. Scholordningen förmår, att en af Collegæ eller Hörarna skola bestyra om sången i triwial skolan, [66] och lära gossarna siunga våra Kyrko-psalmer. Men detta, så wida jag wet, har icke skiätt mer än en enda gång, utan en af gymnasisterna har gemenligen, offta med litet beskied, haft att därom draga försorg. Således är hänt, att, i det ställe skolungdomen kunde i förra tider rätt siunga alla brukeliga psalmer, effter noterna i den stora qwart-psalmboken; har den på min tid siungit åtskilliga felaktigt, hwilket jag genom Director cantus fåfängt sökte rätta: och O Gud wi låfwe tig, som i hwarje ottesång söngs i domkyrkan, men sedermera icke warit i bruk, kan nu hwarken bemälte ungdom, ej heller församlingen siunga, hwilket likwäl bägge för år 1719. riktigt kunde.

Om våra Akademier fortfara, som de nu en tid giort, att på ett rätt kavalieriskt wis utkläcka stora swärmar af eländiga Magistrar, som ingen ting grundeligen af lärde saker inhämtat; torde man framdeles hafwa swårt för att bekomma skickeliga ungdomens ledare wid vårt lärosäte. Mig tyckes därför, att Prästeståndet borde, wid en riksdag, söka häremot något tjänligt botemedel, på det icke [67] Magister-namnet alldeles må råka i förakt, och grundelig lärdom effter hand, besynnerligen i läroståndet, förfalla. Giörwel har i sitt *Swänska Magasin* infört ett Riks Kancellärens, Grefwe Axel Oxenstiernas bref till Philosophiska Fakulteten i Upsala, hwaruti han förmanar Professorerna, att sparsamt hushålla med Magisterskaps utdelande, att det icke må förlora sitt anseende, och Magistrar nödgas antaga Kapellans tjänster, det de nu likwäl alltför giärna giöra, emedan deras antal är för stort, och de flästes lärdom icke mer förtjänar. När Öfwerheten förböd Filosofiska Fakulteten i Upsala, att giöra flere Magistrar, än fämtio hwart tredie år; skiedde Akademierna i Lund, Åbo och besynnerligen i Gripswall därigenom intet puts, utan ett ganska beqwämligt tillfälle, att af magistermakeri kunna så mycket mer profitera.

Men ehuru nödigt det är, att hafwa goda docentes¹⁾ wid vårt lärosäte, giör det likwäl icke tillfyllest, så framt [68] de icke,

¹⁾ Lärare.

genom Biskopens alfwarsama och idkeliga uppsikt, tillhållas, att i sina sysslor bruka wederbörlig flitighet, samt ett rätt och ordentligt underwisnings sätt, i hwilka bägge delar för detta mycken brist sig befunnit. Biskop Juslenius klagade, ej utan skiäl, däröfwer, att gymnasisterna, för sina siu läromästare, hade mer att göra och öfwerläsa, än de kunde medhianna. Därföre skulle jag råda, att Biskopen öfwer ser, indelar och jämkar de dageliga läsningar så emellan Lectorerna, att ungdomen därmed kan komma ut. Ty det är långt bättre, att läsa litet och wäl än slarfwa öfwer mycket, och däraf rätt fatta och behålla ingen ting, som hittills mäst lärer skiett. Atskillige af de wedertagna böcker äro för en gymnasii ungdom föga tiänliga. Ibland dem tyckes jag mig böra i synnerhet nämna Benzeli Repetitio Theologica, som är altför widlyftig, så att hon näppligen på fäm år kan wederbörligen genomgå. Hon har altför långa definitioner och swar, men inga dicta Sc. S.¹⁾ utsatte, hwilka i versionerna finnas mångestädes helt olika tolkade ifrån grundtexten, hwars rätta förstånd, särdeles hwad [69] Hebräiskan beträffar, man icke af gymnasisterna kan äska; och i öfrigt är hon tiänlig för en Professor eller Adjunctus Theologiæ, att commentera öfwer, wid en Akademia; men icke för en Lector, wid ett gymnasium. Jag skulle därför wilja hafwa ett sådant compendium theologicum²⁾, som kunde beqwämligen på ett eller högst två år genom- och utan-läsas. Där borde förmodeligen på frågorna wara korta och nerwösa swar, och dicta classica finnas på Latin utförda, hwilka i nedre skolan kunde läsas på Swänska. Dylika compendia i de andra wettenskaper borde man äfwen betiäna sig af, och en Sciagraphia Historiæ universalis³⁾, på tre eller till det högsta fyra ark, wore tillräckelig. När ungdomen wid gymnasium af dessa helt korta compendia, har inne elementa & prima quasi Stamina disciplinarum, så att de icke allenast äro fullkomligen i minnet fästade, utan ock till sin rätta mening och sammanhang fattade med förståndet; äger den en god grund, att wid Akademien ytterligare bygga på, om den eljest har någon rätt håg för studier. Under föreläsningen och

¹⁾ dicta Sc[ripturæ] S[acræ] = uttalanden ur den Heliga Skrift = bibelspråk.

²⁾ kort handbok i teologi.

³⁾ grunddragen av allmänna historien.

repetitionen, kan alltid en skickelig docens lägga korteligen till det, som därjämte nödigast är att weta, utan att öfwerhopa sina disciplar med dictamina, som [70] är en onödig tidspilla. Men om ungdomen icke har något wisst ur boken att läsa utantill, och som præceptoren kan fordra af honom; blifwer aldrig något med beskied lärt, och det man då hos några, genom föreläsning och repetition, kunnat intrycka, är ett wankelaktigt och oredigt tyg, såsom därtill ur den föreläsne boken icke ägande någon stadig grund. De fläste höra, i det fallet, antingen icke därpå, eller föregifwa, att de icke kunnat det rätteligen begripa, och i hastighet talat behålla. Sal. Professoren och Probsten Tegnæus, ehuru alfwarsam och flitig docens han war, kunde aldrig förmå gymnasisterna, några få undantagandes, att läsa de nödigaste præcepta och paradigmata af Grammatica Hebræa¹⁾ utantill. Samma sak war med Probsten Bilmark, Lector Lidtgren och flere, som kunnat och bordt fordra utanläsning. Om sedermera härmed bättre tillgått, wet jag intet. (Not: Jag har nyligen förnummit, att all utanläsning är nu på Gymnasium fullkomligen aflagd: med öfwerläsningen skall ock mästedels wara lika beskaffat); men det wet jag, att det är oförswarligt, lämna en ungdom, som är i den yraste åldren, ett sådant sielfswäld, hwarigenom den lärar nästan så godt, som ingen ting. Jag är fiärran ifrån, att wilja styrka till en memoriae [71] carnificina²⁾, eller en utanläsning, som skier ord ifrån ord, utan förstånd, utan förklaring och utan flitig repetition: men af förfarenheten är jag därom öfwerlygad, att i fall öfwer- och utan-läsning ur boken af alt hwad nödigt är, bortlägges; upprifwes grunden till underwisningen wid vårt gymnasium. Atskilliga ibland gymnasisterna, som jag hade inspection öfwer, försökte jag wid terminernas slut, hwad de hade lärt af Lectorerna, och förnam offta, att därmed war intet bewänt; ty de och andra hade hwarken läst öfwer eller utan, hwad dem blifwit föresatt.

När examen anniversarium³⁾ tillstundade, repeterade Lectorerna i två eller tre weckor flitigt med gymnasisterna de frågor, som de sedan skulle examinera dem uti: och under förhören läste ändå mången sina uppskrifne swar innantill ur boken, som war lagd på den näst framför sittjandes nacke, eller tug-

¹⁾ regler och böjningsmönster i hebreiska grammatiken.

²⁾ en minnestortyr.

³⁾ Arsexamen.

gade hans kamerat honom, som tillfrågades, swaret tyst i munnen, ur det han på sina papper upptecknat. Sådant är ju ett gyckleri, till att därmed leka blindbäck med examinerator. Är Ephorus sorg-[72] fällig om, som han bör wara, att få weta, hwad flit både lärare och lärjungar giort, bör han taga boken i hand, gå neder på gången, och fråga här och där, den ena effter den andra, utan ordning, i alla de stycken, som ungdomen hela det förflutne året äro föredragne, då han snart lærer förnimma, huru med idogheten å ymse sidor är beskaffat. Will han härmed icke alfwarligen bemöda sig, må han, utan någon betydlig skada, alldeles å sido sätta examina. Till att med wederbörlig nytta kunna underwisa gymnasisterna, kommer ganska mycket an på en skickelig Conrector, som med all flit inpräglar i sina disciplars hufwud præcepta grammatica linguæ Latinæ & Græcæ¹⁾, så ock rhetorica, förrän han lämnar dem ifrån sig till gymnasium. Ty om de icke härmed äro wäl underbyggde, när de blifwa gymnasister, i synnerhet om de icke någorledes kunna skrifwa Latin, utan att fela emot Grammatikan; faller det sedan nog swårt för dem, att af Lectorernas vidare handledning i studier, hämta nödig frukt. Det är illa, att gymnasisterna numera icke läsa och repetera med sina disciplar af nedre skolan, som de borde, och i min ungdomstid brukeligt war. Ty då plögade gymnasisterna flitigt med gossarna genomgå det de skulle förehafwa i [73] skolan, låta dem tyda ett Kapitel hwar dag af Corn. Nepos och säga däreffter locutioner, läsa och repetera med dem som oftast grammatikan, tillhålla dem att sig emellan certera²⁾ med phrases och glosor, corrigera deras små exercitier, utwisande dem felen emot grammatikan, och hwar lördag låta de äldre explicera nästföljande söndags evangelium på Grekiska, men de yngre på Latin, med mera dylikt, som nu mästadels skall wara aflagt, och borde genom Ephori försorg blifwa återställt, om underwisningen skall annars wid skolan hafwa sin rätta gång. (I marginalen till sid. 72: När skolepiltarne kommit i fiärde klassen, wilja de nu mera, såsom förr warit brukeligt, icke hafwa några enskilda præceptorer af gymnasisterna, hwilka kunde inskränka deras sielfswäld, och lättja, som är illa bestält, men borde och lätteligen stode att rätta af Biskopen.)

¹⁾ grammatiska regler i latin och grekiska.

²⁾ certera = tävla.

Hwad exercitia Stili¹⁾ widkommer, har brukeligt warit, att skrifwa, som man säger, ex ore, hwilket är af liten eller ingen nytta. Böckerna måste man låta bära hem till sig, corrigera dem noga, läsa sedan publice upp dem, och utmärka de begågne errata grammaticalia, och wid exercitia rhetorica, som äro de nödigaste, hwad som kan wara felat emot tämligheten i orden och ordformerna, en ren och förnufftig tanka, samt ett godt och redigt sammanhang²⁾. Wid de Latinske auktorers läsning, bör Ephorus tillse, att man icke allenast utwisar artificium oratorium³⁾ i Ciceros tal, samt de märkeligaste Latinismos, phrases & constructiones⁴⁾; utan ock wänjer disciplarna wid att genomtänka skiälen, meningarna och perioderna, huru de äro författade och förbundne sig emellan; på det de måge därmed öfwa sin omdömes krafft, och kunna effterfölja hwad de läst, när de wilja skriffteligen författa något.

Det angelägnaste för våra piltar och ynglingar är, att blifwa flitigt öfwade och tillräckeligen kunnige i Latinska och Grekiska Grammatikan, särdeles att de wäl må kunna tyda en Latinsk auctor, och utan något grammatikaliskt fel skrifwa Latin. Ty sedan de kommit till Akademien, kunna de, härmed underbygge, nog förskaffa sig nödig kundskap i det som hör till Grammatikan, i synnerhet den Latinska; är då försent att därmed gripa sig an, och de kunna då aldrig giöra sådana framsteg i studier, som dem nödwändiga äro, hwilka ämnas till läroståndet.

Att lära dem skrifwa Svänskan, effter det mäst wedertagna sättet, och både i skriff och tal undfly Wästergiöthska idiotismer⁵⁾, bör en eloquentiæ Lector icke underlåta. [74]

Så är ock angelägit, att han håller sina lärjungar till att rätt uttala bokstäfverna eller de enkla liuden, både i Svänskan och Latinen, emedan de häruti gemenligen mycket fela, så att de läsa och säga ä för a, e för i, o för u, u och ö för y, och så widare, hwarom jag utförligen handlat i min *Dialectus Vestrogothica*. Så framt de icke i tid wänjas wid en rätt pronunciation,

¹⁾ stilskrivningsövningar; ex ore = efter diktamen (?).

²⁾ publice = inför klassen; errata grammaticalia = fel mot grammatiken; exercitia rhetorica = övningarna i talarkonsten.

³⁾ den oratoriska konstmässigheten.

⁴⁾ de för gott latin utmärkande vändningar, fraser och konstruktioner.

⁵⁾ språkegenheter.

blifwa de sedan wid Akademien till åtlöje för andra landsmän, när de skola opponera eller respondera, och komma att säga, till exempel: *nonc Scimous omnes, ut arbitror, in rebous philosophices doctoroum hupotheses nobes noulloum adferre froctoum*¹⁾, som jag ofta hört, med andras begabberi och min förtret, Latinen af våra landsmän uttalas. Det wore ej heller otänligt, att Lector Græcæ linguæ och Conrector wille tillwänja ungdomen att rätt utsäga omicron och kappa, hwaraf det förra bör hafwa samma liud, som vårt å, och det senare lyda, som x, chi, framför ε, η, í och υ enligt bruket hos alla andra Swänska nationer, och hwad omicron i synnerhet angår, jämwäl effter *grammaticorum* intygande. [75]

I gamla tider war brukeligt, att en predikning hölls i skolan af gymnasisterna, hwarje lördag klåckan ett, hwilket sedermera mycket blef försummat. Sådana predikningar tagas wäl merendels ur goda postillor, så att wid dem sällan är något att ändra: men Theologiæ Lectorerna borde, förrän de hållas i skolan, låta dem hos sig hemma en eller annan gång proclameras, och då underrätta sina unga predikanter, huru de böra skicka sig med kroppens rörelse, och röstens förändring, effter sakernas olika art och wikt; samt därjämte tillwänja dem, att rätt uttala Swänskan, så att den icke, som mästadels skier, eländigt brytes effter Wästgöthska talsättet. [i marginalen: NB] Så wore ock nödigt, att wid domkyrkan hafwa en lärd Vice-Pastor eller Adjunkt, som äger utwalt goda ämbets gåfwor, och är språket fullkomligen mäktig, på det ungdomen, som ämnar sig till prästeståndet, må därpå hafwa liksom ett mönster, eller en efftersyn, huru man sig i predikande wäl och ordentligen skall förhålla. Ty det prediko-sätt, som våra studerande [76] höra i unga åren altstadigt brukas, intryckes i deras sinnen, och tages af dem till effterföljd, det må wara grundeligt och wackert, eller icke. Jag påminner mig, att när jag för en rund tid sedan war i en landskyrka, där en gymnasist predikade, tyckte jag mig höra, icke honom, utan vår slarfaktige domkyrko-adjunkt, hwilken han fullkomligen imiterade, icke allenast med rösten och talet, utan jämwäl med ordformer, böner och hela maneret att predika. Hwad adjunkterna wid domkyrkan ytter-

¹⁾ nu weta vi alla, efter vad jag tror, att i filosofiska ämnen de lärdas hypoteser alls icke lända oss till något gagn.

ligare beträffar, måste i synnerhet Biskopen och Consistorium icke tillåta dem, att betiäna sig af den *methodus concionandi heroica*¹⁾, som någre nyligen antagit, att hela året igenom bruka en och samma predikning, nämligen om bättringen, eller någon *wiss actus gratiæ, leuiter tantum mutatis parasceue, exordio, uerbis & sententiis*²⁾. Ty igenom det, att man omständeligen och widlyffteligen beskriwer bättringen, hwilket mer hörer till *Theologia acroamatica*³⁾, än *catechetica*⁴⁾, bringas folket äfwen så litet till en sannskyldig bättring, som en grundelig lärdom där-[77] igenom ärhålls, att man får höra och inhämta, huru nödig en grundelig lärdom är hos en studerande, samt huru han bör wara beskaffad. Utan twifwel fordras till den förra, att få tydeligen weta, hwad och hurudant det är, som bör ångras och nödwändigt tros, med wisshet och förtröstan: gifwer man wederbörlig akt på, hwad härom ordentligen af Lagen och Ewangelium föreställes, och icke står emot Guds Ords wärkan; följer bättringen liksom af sig sielf, utan att därom altjämt göra en utförlig beskrifning. Sammalunda winnes den senare, eller en grundelig lärdom därmedelst, att man genom flitig studering förskaffar sig god insikt i de wettenskaper och stycken, hwaraf lärdomen består, fastän man om dess rätta art och natur i gemen, icke ofta och omständeligen ärindras.

Biskoparna Schyllberg och Iuslenius påminte då och då i Consistorio, att ungdomens öfning, med disputerande i Gymnasio, af wederbörande Lectorer icke borde underlätas, hwilket dock till en del skiedde [78] wid dessa *exercitia publica*⁵⁾, är icke nödigt alltid så formaliter disputare⁶⁾, som wid Akademien, utan wore tänligt, att Lectorerna då wisade sina disciplar, huru oppositioner och instantier⁷⁾ rätteligen skola göras, samt på hwad sätt man bör swara, bringa ett argument in formam *sylogisticam*⁸⁾, fordra bewis till någondera *propositio*, neka eller

1) den heroiska predikometod, som...

2) någon viss wändning av nåden med endast en helt obetydlig förändring av inledande wändningar, av ingångsord, uttryckssätt och tankar.

3) teologi i föreläsningens form.

4) teologi i den folkliga undervisningens form.

5) offentliga övningar.

6) disputeras med iakttagande av stränga former.

7) invändningar och bestämda yrkanden el. påståenden.

8) utforma ett bewis till en logisk slutledning.

limitera majorem aut minorem, bruka distinctioner, invertere argumentum, med mera, hwartill man af Logica, särdeles elenchus Sophisticus, har god anwisning¹⁾). Men att opponentes skriftligen förut meddela respondenterna sina argumenter, och desse uppskrifwa däröfwer sina swar, hwilka de sedan i gymnasium af papperet framläsa, som tillförne plägat skie; det är mer en barnlek, än någon rätt disputering. Öfwer sådana och andra öfningar, som Kongl. Scholordningen föreskrifwer, måste Biskopen alfvarsameligen hålla hand, så att Lectorerna wid dem icke låta sin skyldighet ur akt, som annars lätteligen torde hända. Till den så kallade och i Scholordningen icke grundade extern, gjorde i förra tider 6 eller 8 styfwer tillfyllest för hwarje pilt om terminen: men nu skola docentes fordra därtill två daler silfwermynt, hwilket öfwerklagas i stiftet, och borde af Biskopen rättas. [79]

§. 12. Om skole-disciplinen.

Men Lectorerna måge wara så lärde, skickelige och flitige, som de någonsin wilja och kunna, blifwer dock med deras tjänst litet utträttat hos ungdomen, hwad större delen widkommer, om icke en alfvarsam och försiktig skoldisciplin wid makt hålles, hwarpå nästan hufwudsaken af underwisningen wid ett gymnasium beror. I gamla tider, och förrän jag reste till Akademien, wågade sig ingen gymnasist att wara borta ifrån någon lection, utan särskilt därtill ärhållit låf. Det som föresattes, måste alle flitigt läsa öfwer: och af ingen underläts sådant en eller annan gång, utan wederbörlig näpst. Hwar lördag höll Rector en alfvarsam räfst med dem, som försummat Gudstjänsten, eller warit ostyrige och wårdslöse, låtande på brotten, effter omständigheterna, följa straff. Men under mina ällöfwa Lectorats år, war härmed helt annorlunda beskaffat. Så många, som behagade, afhöllo sig fritt ifrån lectionerna i gymnasium, och offta war knapt hälfften tillstädes, ehuruwål jag merendels hade de flästa

¹⁾ någondera propositio = översats eller undersats (i slutledningen); neka eller limitera majorem aut minorem = bestrida eller endast i begränsad omfattning erkänna giltigheten av över- eller undersats; invertere argumentum = vända om ett bevis = med hjälp av en bevisad sats indirekt bevisa en annan; elenchus Sophisticus = vederläggning av sofismer.

åhörare. Om öfwerläsning- [80]gen har jag åfwanföre berättat. Det hände sällan, att de wanartige, försummelige och emot sina läromästare sturske dömdes till straff, hwilket offta icke blef wärkstält: och den som någon gång miste sina sockenpänningar, kiöpte ej ogiärna sin frihet och lättja med några dalers förlust. Gudstjänsten försumrades fritt, hälst som åfwännämde räfst war aflagd, tillika med den så kallade chorgången, hwilken Biskop Schyllberg och de förre Biskopar welat, såsom nödig, behålla. Warningar och förmaningar hade gymnasisternas öron ingen olägenhet af, då de onäpste fingo, sedan som förut, göra effter godtycke. När folk, som kommit till mogen ålder, icke kan styras, utan fruktan för straff; huru kan sådant förmodas om en yr och obetänksam ungdom af en stor myckenhet, när den lämnas utan farhåga för alfvarsam näpst? En del är wäl af en böjelig natur, och låter sig, genom råd och påminnelser, lätt ledas till det goda: men många eller de flästa äro icke af en sådan egenskap, och en eller annan wanartig yng- [81]ling ibland gymnasisterna kan snart förföra många, så framt icke en sträng och tillbörlig skoldisciplin, eller räddhåga därföre, håller dem tillbaka. Ingalunda will jag råda, att man skall betiäna sig af en castigatio Servilis¹⁾): twärtom håller jag före, att det är oanständigt, att Lectores, såsom lictores, skola bruka ris på mästedels fullwuxne ynglingar. Men det säger jag, att om icke en rätt disciplin handhafwes öfwer en myckenhet ostyrig ungdom, är af underwisningen liten frukt att wänta. Alfvarsama förmaningar, warningar och tilltal böra utan twifwel trogit användas och föregå: men när därmed icke ärhålles, hwad man påsyfftar, måste straff nödwändigt följa; ty annars är nästan alt fåfängt. Jag skulle styrka till, att wid gymnasiistaten antaga en waktmästare, hwilken kunde öppna och hålla rent gymnasii och Scholæ huset, ringa, uträtta Rectors ärender, och wärkställa de ådömde straff, så att Lectorerna måtte slippa, att med dem omaka och wanhedra sig. Sockengången, som de onödige och så kallade [82] gymnasii Notarier (ett par gymnasister) innehafft, kunde honom till lön anslås; och jag twiflar icke, med mindre hela den studerande ungdomen skulle något frivilligt, till hans underhåll, årligen sammanskiuta. Om hwar Lector gåfwe honom tre eller fyra skiäppor säd, wore det icke för

¹⁾ castigatio servilis = kroppsaga, sådan som slavar fingo utstå.

mycket, till att såmedelst ärhålla både större anseende och betiäning wid staten. Hade han lärt ett hantwärk, eller kunde härjämte nyttja något annat närings sätt; hwartill han hade god tid och lägenhet; kunde han, wid denna tjänsten, hafwa sin tillräckeliga utkomst. Om ej annan utväg blefwe, måtte wäl Pedellen antagas till waktmästare, emedan han till äfwen-tyrs kunde medhinna att förestå bägge sysslorna. Men för wissa omständigheter, wore nödigt, att härtill wälja en stor, stark, ansenlig och beskiedelig karl. Hela disciplinen borde, under Ephori tillsyn, skiötas af Rector, i ringare, och af hela Collegio gymnastico i wiktigare och större mål; men ingen Lector sielf och ensam lägga hand på någon försummelig och wanartig, dock äga fullkomligt witsord i sin berättelse om det, som passerat med ungdomen, under dess föreläsning och i dess närwara.

Stundom har hänt, och kan jämwäl framdeles hända, att gymnasisterna icke wilja lyda och akta någon wiss Lector, utan wisa honom altjämt sidwördnad, hwarmed hans ämbets kamerater se igenom finger, dels af missförstånd dem emellan, dels att de förmena sin respekt därmedelst hos ungdomen blifwa så mycket ansenligare. Ett sådant oskick, som förstörer undervisningen, och är en wanart af wärsta slaget, måste Ephorus med all sorgfällighet söka afhjälpa, och antingen förskaffa den föraktade Lectoren sin tillbörliga wördnad och lydaktighet hos sina disciplar; eller ock förordna honom en Substitut, så framt ej annat, emot all förmodan, med alfwarsam åtgärd, skulle stå att uträtta. Om Ephorus låter ett så fördärfweligt och syndigt sielfswäld passera, utan behörig rättelse, försummar han oförsvarligen en af sina angelägnaste skyldigheter: och wore då så godt eller bättre att lämna ett Lectorats besörjande alldeles ledigt, som att låta det, utan nytta [84] och med uppenbar förargelse, bestridas.

Det har warit illa bestält, att ungdomen icke förr blifwit samlad, till de publika läsningar, än wid pass fiorton dagar effter den tid, som i Scholordningen utsättes: och när man därtill lägger de små ferier wid Påska, Pingest och marknader, går hela årliga lästiden knapt till fäm månader; ehuru annorstädes lagens föreskrift i detta mål mycket nogare effterlefwas plägar, och ett sådant sielfswäld, genom Ephori föranstaltande, wäl skulle kunna afskaffas, om han wore mån om det, som lärer till

lärosätets bästa. I Biskop Svedbergs äldre tid, dröjde ungdomens ankomst och samling aldrig så länge.

En gammal osed har äfwen warit, att så wäl gymnasii som Scholæ betiänterna, en eller annan gång i hwarje wecka, gifwa sina disciplar låf, att på lästiman om mornarna blifwa hemma, hwilket kunde tålas, då winterkiölden är sträng, men borde eljest af Ephorus förbiudas, åtminstone [85] icke offta tillstädjas.

Jag har alltid warit af den mening, som ock bestyrkes af Konung Carl den XI:tes Scholordning¹⁾, att sockengångar icke borde tilldelas förmögigt folks söner, så framt icke stundom, såsom en belöning för någon besynnerlig flit, qwickhet och sedighet. Då kunde de torfftige hafwa däraf en god hjälp, som nu för de fläste är nästan af intet värde. Men hwad för skiälig och laglig anledning man har, att klyfwa icke allenast hwart pastorats sockengång i fyra delar, nämligen två, som det säges, in priori, och två in posteriori, utan och somligstädes söndra socknerna i ett pastorat till delning emellan flere, att tiggeriet och landstrykningen må desto mer förökas; det är mig obekant, men wäl bekant, att ett slikt sockengående är för studerande personer föga anständigt, samt för deras studier och seder icke särdeles tjänligt. Wäl wore, om sockengångs medlen kunde, enligt den nyligen föreslagne Scholordningen, uppbäras af Prästerskapet, genom kläckare och sexmän, [86] och sedan öfversändas till skolarna, att där till de fattiga af Rectores utdelas.

Offta och fåfängt har däröfwer warit klagat, att åtskillige af gymnasisterna altför tidigt resa och släppas bort till Akademien, när de warit allenast ett eller annat år på Gymnasium, och innan de fått någon stadighet i lefwernet, och skickelighet att kunna med wederbörlig förmån idka akademiska studier. När hederligt och förmögigt folk will sända sina söner till högskolan, kan man wäl däruti icke wara dem hinderlig; emedan de kunna där hålla dem præceptorer, och draga försorg, att de få lära något, som till deras ändamål hörer: men andra borde sådant förwägras, tilldess de gått gymnasium igenom, och blifwit tjänlige att till Akademien sig begifwa. Det har likwäl ej sällan hänt, att Rectores gymnasii affärdat dem med testimonia academica, som de icke bordt; och Rectores wid Akademierna antagit dem till studenter, som hafft allenast testimonia vitæ på Swänska till lä-

1) Skolordningen av år 1693.

saren; bägge härwid mer angelägne om sina inkomster, än hwad som hörer till god ordning och witterhets befrämjande [87] i fäderneslandet. Till att magnifice eludera lagen, hafwa Rectores Magnifici låtit de stackare, som ankommit utan behöriga testimonier, blifwa studenter, emot en stäld borgen af någon deras landsman, som lätt stått af hwar och en att ärhålla och, ingen fara haft med sig. Af Biskop Iuslenius tillsades Gymnasii Rector en gång i Consistorio, att icke gifwa några wissa oskickeliga gymnasister testimonia academica¹⁾, utan blott wittnesbörd på Swänska, hwilket skiedde, men sålunda, att han däruti anmälte dem i bästa måtto till benägenhet hos Akademiska Senaten i Lund, som emottog dem med uträkta armar. Några hafwa fått låf resa till Akademien, emot gifwen skriftelig försäkran, att icke wilja söka befördran i läroståndet här i stiftet; hwilket dock sedermera icke är aktat; så att oskick wisat sig, i äfwanberörde mål, på flere sätt. Men om Biskopen icke will, eller ej kan emot dylika oordentligheter skaffa nödig bot, lära intet Lectorerna bry sig mycket därom, så framt de icke hädanefter få sundare tankar om det, som till underwisingns wärkets rätta drifft och wälstånd hörer, än de till större delen haft i förra tider, då de trätte om [88] pänningar för testimonier, hwarmed den ene skolat giort den andre förfång.

Likmätigt Kongl. Förordningen, af d. 11. Febr. 1748, och enligt det som billigheten kräfwer, böra de som, effter några års prof, befinnas alldeles oskickelige till studier, skiljas ifrån skolan; men huru offta detta blifwit wärkstält, är en annan fråga, hwarpå man lærer kunna andraga altför få exempel. Åtminstone är mig intet sådant bekant: och då jag, såsom Rector Scholæ trivialis²⁾, bortdrifwit twänne stora dumhufwud, blefwo de af Consistorio återstälde.

§. 13. *Plägning, om hwarjehanda.*

När Consistoriales, i gamla tider, äfwen då jag först war Notarius, gjorde eller ärnade göra orätt, plögade de, med nog twetydiga och otiänliga ord, säga: *wi sittja här på våra*

¹⁾ betyg för avresa till universitetet.

²⁾ trivialskolans rektor.

samweten; oaktat de hade bordt besinna, att conscientia legibus non informata duger allsintet. Jag kan icke wäl begripa, huru Biskopar och andra [89] Theologi kunna med tryggt samwete söka och köpa sig titel af Doctor, emot Christi uttryckeliga befallning, Matth. 23:8. 10. På samma ställe, v. 9. säger äfwen vår Frälsare, att man *skall ingen kalla sin fader*, nämligen den som det icke wärkeligen och i en naturlig relation är; hwarmed Påwarnas titel af Sanctissime pater¹⁾, och Biskoparnas Reverendissime Pater²⁾, förmodeligen ogillas. Doctors namnet synes likwäl kunna emottagas, då öfwerheten därmed will hedra någon wäl förtiänt man. Dock om jag wore i en sådan belägenhet, skulle jag i underdånighet denna nåden undanbedja mig, såsom mer angelägen om, att följa min Frälsares wilja, än människors behag, och ett fåfängt bruk, till att få, nästan barnsligen, pråla med ett tomt namn, och en öfwerdragen hatt, den många andra Präster, genom sina med swart gläntsande waxduk öfwertäkte hattar, nu synas wilja begabba. Men som denna tiden är förskräckeligen [90] titelsiuk, söka Prästerna wara den andra narraktiga wärlden like. Biskoparna låta sig wäl behaga, att hälsas för *Högwördigste Fäder*, oansett politici drifwa därmed sitt giäckeri. Superintendenterna tycka mycket om, att kallas *Biskopar*, och deras älste Consistoriales, *Domprobstar*. De Präster, som icke kunna få heta Doctorer, efftersträfwa att bekomma namn, utan gagn, af Kongl. Hofpredikanter, Professorer och Probstar. Den sistnämde titeln hafwa Biskoparna, offta warit wane att tilldela många alldeles owärdiga kyrkoherdar, ej utan rättsinnigt folks förargelse, andra Prästers förtrytande, och åtskilligas försmädelse, som påstått, att det skiet blott för pänningar. Då någon gammal, lärd och hederlig Kyrkoherde icke kunnat hiälpas, till att blifwa Probst; kunde synas icke kunnat wara oskiäligt, att hugna eller hedra honom med namnet däraf, fastän jag håller före, att titelpräl aldraminst skickar sig för det andeliga ståndet. Men jag rädes, att [91] egennyttiga och äregiriga afsikter torde hindra många, att häröfwer göra grundeliga betraktelser, så att hädanefter, som hittills, ett ej ringa antal oförtiänte Kyrkoherdar blifwa titulerade för Probstar, ja till äfwentyrs Kapellaner för Kyrkoherdar eller Pastorer,

¹⁾ Helige fader.

²⁾ Högwördige fader.

och kläckare för Kapellaner. Ty hwem kan säga, med wisshet förut, huru långt den alt mer och mer stigande fåfängen och galenskapen med tiden lärer gå, och wid hwilken högd den skall stadna? Efter rätt skick, och ordenteligen borde ingen Kyrkoherde få tillträda ämbetet, förrän han af Biskopen, eller i hans ställe af Probsten, wore installerad. Men nu sker det ofta, sedan han i några år förestått pastoratet, som är ett förwändt installerings sätt.

Uti det protokoll, som författas wid Biskops visitationerna, plägar i första paragrafen anföras, att *Högwördige Fadren Herr Doctoren och Biskopen höll till församlingen ett ganska härligt och uppbyggeligt tal i anledning af det eller det bibliska språket.* Detta protokoll, såsom sitt eget, skrifwer Biskopen under, gifwande sig således obetänksamt sielf en hög titel och stort beröm. Jag är jämwäl af den tankan, att i Domkapitlets protokoller icke borde stå: *Venerandum Consistorium, Högwördigste eller Högwördige Hr Doctoren och Biskopen närwarande, påminte: Högärewördige Herr Domprosten, Herr Prosten eller Lectoren yttrade sig &c.* utan enfaldigt: *Consistorium, Biskopen påminte, Domprosten yttrade sig,* och så vidare. Ty protokollet, fastän hållit af Notarien, är dock wärkeligen Domkapitlets, hwilket samt dess ledamöter icke anstår, att sielfwe tillägga sig sådana prædicater.

En wiss Biskop wille pålägga vårt stifts Prästerskap, att [92] bruka kort eget hår och skiägg, men ingalunda peruker. En annan wille, att Prästerna skulle kläda sig med kofftar eller så kallade kofftaner, men icke med lifräckar: och framdeles torde wäl den komma, som rafinerar på Prästernas hattar, kragar och muffar. Stode det i min makt, skulle jag taga icke allenast kofftan, utan jämwäl både kappan och kragen af Prästerna. Ty jag ser intet skiäl, hwarföre de nu skola wara skilde ifrån andra christna människor, med en klädedräkt, som i nästledne århundrad brukades af alla hederliga ciwila ämbetsmän och borgare. När jag först kom till Stockholm, såg jag, att kläckarna där woro klädde med kappa och krage, samt att alle förnämligare borgare på högtidsdagar, och när de skulle gå till Herrans Nattward, buro swarta kappor, sådana som Prästernas, dock något kortare. Härigenom förminskades ingen heder för Prästerskapet, hwilket bör utmärka sig, icke så mycket genom en alfwarsam, swart och för öfrigt med andras bruk öfwerens

kommande klädebonad, som fast mera med en grundelig lärdom, gudeligt och exemplariskt lefwerne, och sitt dyra ämbetes trogna förvaltning. Hwad will man dock tala emot wanan, och en däraf styrkt inbillning om anständighet, oaktat kragen är obeqwämlig, och kappan kåstsam, [93] tung och onödig? Gud gifwe, att våra Biskopar och andre förnämde Präster wille lämna det, som hörer till etiqueten, ceremonielen, och en fåfäng Prästernas prydnad; men däremot sorgfälligt arbeta på det, som länder till Christendomen, församlingens uppbyggelse och wälstånd, samt studiers, i synnerhet theologiskas befrämjande i vårt fädernesland.

Här och där på landsbygden uppresas och med blomsterkrantsar utsmyckas majstänger, wid hwilka lekar hållas, som är en på andra orter längesedan afskaffad öfwerlefwa af hedenomen. Jag har på åtskilliga ställen sett stora trädkors uppsatte wid byarnas åkrar, i den widskiepeliga tankan af allmogen, att om de bort- [94] tagas, skall sädeswäxten förminskas, eller misswäxt följa. Ja, det är mig nog bekant, at man mångestädes här i stiftet har det oförnufftiga och ogudaktiga bruket, at låta läsa öfwer wärk och siukdomar. Sådan och annan gemene mans widskiepelse och wantro böra Prästerna giöra sig noga underrättade om, söka utrota, och därtill af Biskopen alfwarligen förmanas.

I Skåra domkyrka, och kanskie äfwen i många flera stiftets kyrkor, har warit brukeligt, att upphämta alla collecter i rad den ena söndagen på den andra, under titel af första, andra, tredie, fiärde collecten, och så vidare, utan att nästa söndag förut pålysa någon, och nämna, hwilken den tillkommer, eller effter omständigheterna uppmuntra församlingen till christelig gifmildhet. Annorledes gifwer jag i håf- [95] wen till Consistorii Notarien, och annorledes till en afbränd kyrka, som skall uppbyggas. Så tröttsas ock församlingarna att gifwa till collecter, när så många, och det utan uppehåll, hwarje sön- och högtidsdag upphämtas. I andra stift skier härmed icke så.

Den *Apostoliska Tron*, n. 4. i Psalmboken, plägar man i Skåra siunga både sön- och högtidsdagar, fastän den *Niceniska*, n. 5. hörer till de senare, och n. 4. till de förra. Wid ett prästmöte, påminte Biskop Schyllberg, att när Prästerna begynt berörde *Tro* n. 4. skulle församlingarna sedan, såsom det skier med n. 5. och de öfriga psalmer, sielfwa börja de följande wer-

ser. Detta effterkommes i somliga församlingar, men mångestädes, äfwen i domkyrkan, står Prästen och ensam ropar ett långt *wi*, för alla tre werserna, innan församlingen begynner siunga dem, som icke skiekar sig, särdeles icke med det [96] allmännare bruket i andra stift. *Tackom och låfwom Herran* bör icke på enehanda sätt siungas eller mässas om högtidsdagar, som på söndagar, hwilket dock ej blifwit så noga i akt tagit. Till *Herre förbarma tig öfwer oss* hörer en annan melodi på söndagar, och en annan på högtidsdagar, hwilket siungaren, som på Skara-wis heter psalmist och versicularius, borde weta och rätta sig effter. Detta *Herre* borde han icke ensam siunga, utan hela församlingen tillika med honom. I min ungdom söngs Litanien i domkyrkan, med en ganska behagelig melodi, hwilken sedermera, och under nu warande Directoris Cantus styrelse, alldeles är förlorad, men kunde förmodligen återställas af någon, som ännu har den i minnet. Om bönedagar plägar Prästen i domkyrkan påminna, wid slutet af predikningen, att rote-mästarna, eljest kyrkans sexmän kallade, [97] skola se effter de ifrån Gudstjänsten bortowarande, som är onödigt, emedan det aldrig wärkställes, och en sådan ärindring är i andra stads kyrkor owanlig. Prästerna i Skara domkyrka plägade löjeligen sqwallra med kläckaren på predikstolen, om de siuka, för hwilka effter predikan skulle bedias, då offta hände, att Prästen, särdeles en främmande, helt galit framstafwade namnen, som han orätt hört ur kläckarens munn: och war swårt att förmå wederbörande därtill, att bemälte siukas namn skulle på en sedel upptecknas för Gudstjänsten, att sedan till uppläsning af kläckaren framgifwas. Samma oskick föröfwades ock i de flästa stiftets kyrkor, som dock nu mästedels lærer wara afskaffat. Allehanda publicationer, så ock lysningar för brudfolk skie i Skara, emot bruket i de öfriga stift, på de stora högtidsdagar särdeles första Jul- Påsk- och Pinges-dagar, hwar med borde uppehållas till nästföljande. Effter de gamla formularen, uppläste Prästerna i domkyrkan och annorstädes, bönerna för *Kongliga Råden* och *Kongl. Majestäts Ständer*, icke besinnande, att det förra Regerings [98] sättet war ändrat, och nu borde heta: *Kongl. Majestäts och Riksens Råd*, samt *Riksens Ständer*. När, i någon publication, Riddare af Swärds och Nordstiärn-orden skulle nämnas, hafwa åtskillige Präster ut sagt det siste, likasåsom verba (ord) skulle därmed betecknas,

men icke en ordo eqvestris¹⁾. Jag har ej sällan hört, att då för någon hederlig person, som aflidit, skall å predikstolen göras tacksägelse, uppläses den så utkrusat, widlyftigt och pedantiskt författad, att den icke litet stöter förståndigt folks öron och sinnen; oansett Prästerna borde moderera och rätta en sådan till dem af narraktiga människor framgifwen tacksägelse-skrift, effter anständigheten, och andra orters skickeliga bruk. Det är illa, att åtskillige unga Präster här i stiftet, nu på en tid bortåt, tagit sig före, att uppläsa sina predikningar innantill på predikstolen, hwilket gifwer till kiänna en oförlätelig och skamlig lättja, har mycket mindre efftertryck med sig, och är för Prästeståndet i [99] gemen, om sådan wårdslöshet tillstädjes och tager öfwerhand, både wanhederligt och skadeligt. Mig är berättat, huru såsom, på en eller annan ort i Riket, alt mässande skall wara aflagt, oansett ingen förändring wid de wedertagne ceremonier och adiaphora²⁾ bör skie, utan den Ewangeliska, eller åtminstone hela den Swänska församlingens godtfinnande och beslut. Den länge hos oss brukeliga, och genom Öfwerhetens Kyrko-ordning, stadfästade mässningen i våra kyrkor kan ej heller, utan förargelse, så plötsligen bortläggas: hon gifwer anseende åt den offentliga Gudstjänsten, och unga personer af gemene man bekomma därmedelst tillfälle, att bättre och snarare lära sig wäl läsa i bok, när de så sakteligen få följa effter, hwad Prästen långsamt fram mässar. Mångestädes har jag sett på Kyrkogårdarna fritt gående icke allenast får och getter, som fördärfwa de där, effter wederbörandes befallning, planterade träd; utan ock swin, af hwilka, med wallen, äfwen de dödas ben offta eländigt upprotas, det jag ock förmärkt på Kyrkogården i Skara hafwa [100] hänt. I de flästa landsförsamlingar siunges större delen af våra psalmer illa och emot deras rätta melodi, utan att Prästerna bry sig om, att lära sina åhörare något bättre, oaktat det beqwämligen och effter hand kunde i kyrkorna låta sig göra, förrän Gudstjänsten begyndes. Man har welat försäkra, att sockengångarna i förstene warit bewiljade och inrättade till den ändan, att diäknarna skulle i kyrkorna underwisa församlingarna att siunga: åtminstone skiedde det på ett och annat ställe, i min ungdom. Här i stiftet,

1) riddarorden.

2) adiaphora = bruk, som ej röra saligheten.

men på ingen annan ort, är hos allmogen brukeligt, att den, som ifrån kyrkan och Gudstjänsten återkommer till sitt hus, tager de hemma warande i hand, och säger: *mässa i Guds namn*, liksom han skulle kunna meddela dem den wälsignelse, som genom *mässan*, det är, effter Wästgiötska talsättet, hela Gudstjänstens förrättande i kyrkan, fått af Prästen; hwilket är en grof effterlämning af den Påwiska widskiepelsen. Allmogen framförer knapt någon mening, utan att i fåfänga, säga: *ja Gud, nej Gud, Gud bewars* (Gud bewara oss), som är ett stort Guds namns missbruk. Öfwer alt sådant, som här åfwanföre är antecknat, åligger Biskopen att hafwa ett wakande öga, till att söka rätta, ändra och förekomma, hwad någonsin skie kan. I detta stiftets landskyrkor är wanligt, att när i predikningarna *helwete, den ewiga fördömsen*, eller något dylikt pathetice¹⁾ omröres, gifwer bondfolket ifrån sig ett sorlande eller skriande, såsom en mycket an-[101]däktig och efftertryckelig suckning, quem, ut singularem vulgi adplausum, multi sacerdotis studiose captare solent²⁾; ehuru folket wäl kunde, med en stilla andakt och tyst suckan, wara lika gudeligt.

Will man klämta, innan för lik ringes, bör det effter andra orters maner, skie först med den största kläckan för mankiönet, och först med den minsta för qwinkjönet, och så gradatim³⁾ med de öfriga. Den så kallade siälringningen, för adeliga personer och deras wederlikar, bör skie kläckan tolf, men för andra kläckan nio om söckendagarna, hwilket i Skara icke aktas. Annorstädes är brukeligt, att till högmässan ringa andra gången kläckan half nio, men i Skara skier det en fiärdedel öfwer kläckan åtta. Här brukar man i likprocess gå två och två, att raden, såsom på skryt, må synas så mycket längre och ansenligare; hwilket dock i alla andra orters städer skier tre man högt. Mångenstädes på landsbygden, låta Kyrkoherdarna, med sockenmännernas samtycke, kåsta två, tre till fyra hundrade daler silfwermynt på en stor Klåpares Kyrko-målande, som tjänar mer till förståndigt folks åtlöje, än någon wärkelig kyrkans prydnig. Men när de sedermera behöfwa ansenligen la-

1) pathetice = med känsla och övertygelse = eftertryckligen.

2) vilken många präster ivrigt söka framkalla, såsom warande ett synnerligt bifallstecken från folket.

3) så småningom.

gas och förbättras, eller de måste utwidgas, och deras kläckor omgiutas; är brist [102] på därtill ärforderliga medel, hwarföre man är nödsakad begiära kollektor, och betunga sockenmännerna med dryga sammanskätt, som warit onödiga, i fall man hade spart en fåfäng kåstnad på en dum målning. Sedan främsta delen af choret i Skara domkyrka blifwit ommurad, för wid pass fyratio år sedan, antog Consistorium den största bönhas i målarekonsten, som jag kiänt, till att därstädes uppunder hwalfwet måla änglar, dem knapt någon kunde se, antingen de liknade människor, eller markattor. Men alldenstund målarekonsten på wår tid stigit nog högt, och många finnas, som däraf äro kiännare; borde man åtminstone skona domkyrkan för klåpare-målningar, som mer skulle utmärka Skaraboernas släta smak, än lända kyrkan till prydnad. När någon kyrka på landsbygden skall omlagas eller utwidgas, bryter man gemenligen neder hwalfwet: och man gör däruti en öpning för kläckaren, att han må slippa omaka sig, att gå upp i tornet att ringa. Härigenom skier, att när någon wädeld, af åskan eller annorledes, kyrkan åkommer, afbrinner hon neder i grunden, då hon likwäl genom hwalfwet eljest, i en sådan olyckelig händelse, kunde till sitt innanrede blifwa bewarad.

De som nyligen blifwit änkor, hafwa i förra tider låtit skiära hål på bänkarna i domkyrkan, att de måtte komma att sittja neder emot gålfwet: och när sedermera ett sådant bän-[103]karnas fördärfwande blifwit förbudt, hafwa de tagit sig en helt låg pall, att sittja så diupt under på, som de ment sin sorg wara diup. I Skara hafwa Fruntimren för detta warit wana (jag wet intet, huru de nu giöra) att på Bönedagar kläda sig det präktigaste de kunnat, med brokota kläder, som är emot anständigheten, och andra orters sedwana. Annorstädes är wedertagit, att qwinfolken stå allenast upp, då tron siunges, samt när Ewangelium mässas, och uppläses på predikstolen. Men i Skara äro de höfligare, emedan de äfwen stå upp, då Epistelen mässas, och wid flera tillfällen. När någon Kongl. Förordning å predikstolen uppläses, och Konungens namn i början däraf nämnes, är annorstädes brukeligt, åtminstone i stadskyrkor, att manfolken stå upp, till wördnadsbetygande för Majestätet; hwilket dock i Skara domkyrka ej plägat skie. Med åfwanberörde samt andra dylika sedwänjor och bruk, wille jag icke, att wåre wästgiöthar, särdeles icke wid domkyrkan, skulle afwika ifrån det,

som hos annat Swänskt och christeligt folk är wedertagit, och således underkasta sig kritiker, hwaraf de ändå kunna hafwa nog. Kyrkolagen biuder ock, att Biskoparna skola draga försorg, att i utwärtens ting wid Gudstjänsten och kyrkowäsendet, blifwer en likformighet hållen öfwer hela Riket.

De fula namnen, hwarmed Gymnasii och Scholæ ungdomen kallar hwarannan, näml. *bockar*, *respitar* (risbitar, risbitare), *knapar*, *korpungar* och *ballar* (vocabulary obscænum¹⁾), borde, så wida möjligt må wara, utrotas, såsom de där utmärka ett grofft okynne, samt lända til annat folks åtlöje och begabberi. Novum Testamentum, särdeles pure Græcum²⁾, kallas af våra studerande blott *Testamentum*, liksom icke flera, än ett Testamentum funnes, hwilket andre landsmän pläga le åt. Docentes äro icke heller alldeles frie för sådana otjänligheter, när de tillika med discentes³⁾, kalla auditorium⁴⁾ *kantor* (contoir); tredje och fiärde klassen på gymnasium, [104] *circulus Superior*, eller *öfre ringen*, samt den första och andra, *circulus inferior*, *nedre ringen*. Tredie läxan eller klassen i skolan heter hos dem icke tertia, som hon bör heta, utan på ett förment hederligare sätt, *suprema classis Collegarum*⁵⁾: och classis prima⁶⁾ får ingalunda niuta ett så förnämt namn effter Kongl. Scholordningen, de andra till förfång, utan måste kallas *classis infima*⁷⁾. Qvarta eller Rectors och Skolmästare-läxan nämnes *knapeläxa*, *Rhetorica* och *Conrektoris classis*, qvasi Rector Scholæ trivialis nullo esset in numero⁸⁾. Sådant alt är oskickeligt, och strider dels emot K. Scholordningen, dels ock emot bruket wid andra dylika lärosäten. Hwarföre skola Wästgötharna, på så mångahanda nedriga, eller otjänliga sätt, skilja sig ifrån andra?

Som tobaks rökning och brännwins supande, på vår tid, mycket tilltagit, särdeles ibland allmogen, och de fläste stude-

1) ett oanständigt ord.

2) Novum Testamentum, särdeles pure Græcum = nya testamentet, i synnerhet det grekiska.

3) docentes — discentes = lärarna, lärjungarna.

4) hörsalen.

5) kollegernas högsta klass.

6) första klassen.

7) lägsta klassen.

8) konrektors klass, liksom om trivialskolans rektor vore att för intet räkna.

rande wid gymnasium och skolan äro bondsöner, hwilke ifrån späda åren want sig wid dessa skadeliga ting, och lätteligen kunna förleda andra af sina kamerater till samma wanarts utöfwande; så är angelägit, att läromästarna efftertryckeligen afråda, och i möjligaste måtto söka afhålla sina disciplar ifrån sådana missbruk och oseder, såsom hwilka för unga studerande personer äro skamliga, samt till hälsan och minnet fördärfweliga. Jag har sett, äfwen i hederliga prästhus, att föräldrarna låtit barnen suppa brännwin, när de knapt varit trij eller fyra år gamla, och det är mig bekant, att någre skickat in till sina söner [105] wid gymnasium brännwins kagg, att därmed traktera sina, eller rättare sagt, förskrämma sig och sina kamerater, som är syndigt och förargeligen giort, men borde, genom allwarsama föreställningar till wederbörande, på det krafftigaste afstyrkas. I förra tider måste, under de examina, som hållas för Jul, Collegæ¹⁾ stå på gälfwet: men nu sitter Höraren lika nackhög med Examinator på bänken, till bewis däraf, att han för honom icke har någon respekt. De förr bruklige custodes och notatores²⁾ af de äldre gymnasister, som hwarje wecka ombyttes, och skulle hafwa något att bestyra om nedre skolan, och säga öfwer de där warande piltar; menar jag redan wara afskaffade, som ock billigt är. Ty de försummade därmed sin läsning, hanterade offta gässarna illa, och twingade dem att gifwa sig pänningar. Men att chorgången blifwit aflagd, är icke så rätt, som någre tro; emedan det nu icke så wäl kan skiönjas, huru många afhålla sig ifrån Gudstjänsten, som när de måste ur choret, partals och i ordning, gå förbi sina läromästares ögon.

Hwad jag här anfört, torde man wilja till största delen räkna ibland småsaker, som föga äro värda någon uppmärksamhet. Låt så wara då; jag will icke bestrida det, ehuru jag äfwen därmed sökt gifwa min wälmening till kiänna för min födelseort. Men en anmärkning, som jag härtill lägger, är förmodeligen icke af så ringa betydighet. Det är allmänt kunnigt här i stiftet, att en wiss Probst och Kyrkoherde, som alltid varit af swaga krafter och klen hälsa, och är nära intill siuttio års ålder, har ännu icke betiänt sig af adjunkt. Icke dess mindre står i hans församling, som icke är liten, så wäl till med christendo-

1) Trivialskolans lärare.

2) Custodes = ordningsmän; Notatores = antecknare.

men, kyrko-disciplinen, och [106] hwad mer på Prästerskapets omsorg ankommer, som i någon församling i hela Riket. Många dylika exempel lærer man icke kunna anföra, och man ser häraf, först hwad en gudfruktig, nitisk och arbetsam Kyrkoherde kan uträtta; sedan att christendomen hos folket just icke befrämjas genom adjunkter, och änteligen, att icke nödigt är lämna hiälpepräst åt hwar och en Kyrkoherde, som begiär, utan fast mer skadeligt, om icke wiktiga skiäl det styrka, hälst emedan Kyrkoherdarna, det förfarenheten nog wisat, offta därigenom ledes till lättja, fylleri och andra laster. När man wiger åt hwar och en, som det åstundar, till Präster unga glopar, de där ingenting med beskied lärt, som torde hädaneffter altför offta hända, att därmed förwärfwa sig några pänningar; är ifrån Prästeståndet icke barbariet långt borta, hwilket man af åtskilliga andra omständigheter ej otydeligen ser annalkas, och jag hiärteligen skulle önska icke ibland Wästgötska Prästerskapet först wäldsameligen må inbryta och sig fast sättja, till att giöra våra landsmän mer förakteliga, oansett de, genom en wälmenande Biskops trogna wård och flitiga tillsyn, skulle kunna bringas nästan högre i studier, än alla andra. Eho som will hafwa adjunkt, och lefwa beqwämligen, kan ju lätt föregifwa, att han är swag eller siuklig; men skall Consistorium straxt sättja tro därtill? Befall man, att de nästboende Präster, under hans siuklighet, som förebärs, skola giöra honom biträde; eller håll visitation hos honom; eller ock pålägg honom, att effter pastoratets storlek och godhet, gifwa sin adjunkt, i stället för hittills mäst wanliga och [107] altför knappa 20. å 30. plåtar, i årlig lön ett hundrade, till 200. daler silfwermynt, som i dessa dyra tider icke kan wara för mycket; så blifwer snart bekant, huru hans tillstånd är, och om han nödvändigt tarfwar hiälpare i ämbetets förestående, eller icke. Gynnare och gode wänner i Consistorio wända dock all ting till det bästa, och giöra troligt alt hwad adjunkt-sökande Kyrkoherdar andraga, som är illa, och står näppligen att rätta. Härwid är wäl wärddt att ömsinnigt öfwerwägas, hwad Auctoren till de wackra, gudeliga och uppbyggeliga *Swar, på Betydeliga Frågor angående Präster*, påmint, nämligen: *Fingo icke wårdslöshet, egennyttia och andra afgrunds foster wara med i Präste-ämnens förhör och wigning, så kommo aldrig så många olärde och wanfrågdade ochristne i församlingens tjänst.* Om jag wore i det stånd, att jag kunde och borde

wiga Präster, och Consistorium, per pluralitatem suffragiorum¹⁾, ärkiände några därtill wärdiga, dem jag likwäl, effter min öfwerlygelse, hölle för oskickeliga; skulle jag antingen beswära mig däröfwer hos Konungen, eller ock antyda Candidaterna, att jag wäl, effter Domkapitlets beslut, skall ordinera dem, men därmed någon tid dröja, tilldess de vidare förkåfrat sig i studier, särdeles genom ytterligare ärhållen underwisning af en och annan lärd man wid Consistorium; samt därjämte gifwit mig tillförlätelig försäkran, om deras christeliga lefwerne, och uppriktiga åstundan, att i predikoämbetet [108] med all flit wilja tiäna och uppbygga Guds församling. Af förfarenheten tyckes jag mig likwäl hafwa anledning att frukta, det få Biskopar lära öfwer dylika mål giöra sig många Scruplar.

Biskopens lön i Skara är, i mån af hans ämbetes wärdighet, och hwad andra Biskopar miuta, knapt nog tillmätt, åtminstone icke öfwerflödig; hade dock kunnat wara långt större, om icke de förre Biskopar, som någorlunda förstått sin Theologi, men icke Politiken, enfaldigt låtit pådikta sig en altför swag tiondesättning, som aldrig warit giord, i de giäll, hwilkas behållne kronotionde blifwit dem till underhåll anslagen; så ock i fall de wetat bättre bibehålla sig wid en och annan till Brunsbo hörande förmån och lägenhet. Det kunde aldrig med rätta nekas, att få räkna eller komma öfwerens om tionden, så med andra, som särdeles med Synnerby-boerna; emedan de ingen ordenteligen giord tiondesättning hafwa att åberopa sig, och Biskopens två delar af hwarje hemman kunna ingalunda blifwa mindre, utan fast större, än Kyrkoherdens treding, som bestigit sig, effter [109] accord, till 8. 9. å 10. skiäppor, i det stället Biskopen allenast fått 5. 6. 7. till 8. Att han skall hålla tre Präster i Warnhems församling, är en swårighet, som Consistorium oskiärligen satt honom på halsen, genom sitt till Kongl. Majestät afgifne underdåniga utlåtande, hwilket war mig emot, men expedierades uti min frånwaro. Nästan den förnämsta till Biskopens underhåll hörande förmån, kommer an på Brunsbo, om han allenast är nog rörig och beställsam, att låta bruka och skiöta det, som en så stor och härlig lägenhet fordrar, hwilken Biskop Schyllberg plögade kalla *Kronan för alla prästegårdar i Riket.* Icke dess mindre är Biskopens af Öfwerheten bestådde

1) genom majoritetsbeslut.

underhåll så tillräckeligt, att han därmed kan hafwa sin fullkomliga bärgning och skiälige utkomst, för sig och de sina effter sitt stånd, utan att behöfwa orena sina händer, befläcka sitt namn och såra sitt samwet med Prästernas gåfwor; så framt han wäl och ordenteligen hushållar, å sido sätter all för en Biskop onödig och oanständig prakt, samt för öfrigt har den christeliga och Biskopliga förtröstan till Gud, att Han om [110] dess effterlefwande maka och barn drager nödig försorg.

Sluteligen

är min testamentariska bön och begiäran, att Biskopen och Domkapitlets ledamöter wille i sina giöromål ständigt tänka på det, som stod skrifwit öfwer gamla Consistorii rummets dör: omnia in conspectu Dei¹⁾. Ty, som Prudentius säger, Hic testis est, hic arbiter: Hic intuetur quidquid est, Humana quod mens concipit. Hunc nemo fallit judicem²⁾.

Men fridsens Gud giöre Eder skickeliga uti alt godt wärk, till att giöra sin wilja, och skaffa uti Eder hwad honom täckeligt är, genom Jesum Christum; hwilkom ware ära af ewighet i ewighet: amen. Hebr. 13:21.

Post Scriptum.

Genom ett till domkapitlet aflämnat testamente, har jag och min hustru anslagit en wiss summa pänningar, att effter vår död användas till ett Stipendium för en fattig, qwick och dygdig gymnasist, som är född och [111] hemma i Skara stad, samt gifwer godt hopp om sig, att kunna giöra något märkeligt framsteg i studier. Jag beder fördenskull på det högsta, att Biskopen, som nu är, och de honom framdeles i tjänsten effterträda, täcktes hålla alfwarsam hand öfwer detta vårt testamentariska förordnande, att det oryggeligen må effterlefwas. Särdeles är nu vår wilja och wördsama begiäran, att Biskopen, eller under

1) allt i Guds åsyn.

2) Han är ögonvittne, Han är domare; Han ser allt, som människosjälens uttänker. Denne domare bedrager ingen.

Biskops ämbetets ledighet, domprobsten, som han finner skiäligt och med vårt uppsåt enligt, sedan Lectorerna på en och annan gifwit förslag, alltid tillsätter Stipendiaten, och fråntager den, som pröfwas försummelig och wanartig, sitt Stipendium, hwilket han då en annan wärdigare tilldelar af stadsens barn, så wida ibland dem någon helt torfftig, qwick och flitig gymnasist träffas, som denna förmån kan förträna. Men Lectorernas och alle någorlunda förmögne mäns söner, som kunna af föräldrarna beqwämligen wid gymnasium underhållas, wilje wi härifrån aldeles hafwa uteslutne.

Ulfängen, d. 31. Martii, 1769.

Sv. Hof. Sara Forslind.

Anmärkningar.

Lektor Sven Hof (1703—1786) har fått en utförlig minnesteckning av professor Nat. Beckman i arbetet *Sven Hof. En levnadsteckning från frihetstidens Västergötland* (Göteborg 1923). Biografien ingår i Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-samhälles Handlingar. Fjärde följen. 27:de bandet. Till detta arbete hänvisas här en gång för alla den, som önskar närmare upplysningar i någon av de i denna utgåva berörda frågorna. Beträffande kulturförhållandena i Skara på 1700-talet och därvarande skolliv har utgivaren känt sig befriad från att här ge någon utförlig kommentar, eftersom dessa frågor behandlats på ett glänsande sätt i Nat. Beckmans bekanta verk *Vår skolas historia* (2 bd 1926—1931), till vilket hänvisas. Av äldre litteratur i ämnet kan anföras Johannes Sundblads kulturhistoriska skildringar och bland senare arbeten Allan Nilsons *Skolseder från Skara* (1948). Även bör erinras om *Sven Hof. Efterlämnade skrifter, utgivna av Nat. Beckman* (Göteborg 1930; GHÅ XXXV, 1929:2). Rörande Sven Hofs musikintresse, som Nat. Beckman nämner endast i förbigående, kan nu hänvisas till Arne Aulins uppsats *Sven Hof som Hülphers musikaliske bidragsgivare* i Svensk tidskrift för musikforskning XXX (1948).

Föreliggande *självbiografi* och *testamente* finnas bevarade i handskrift i Skara stiftsbibliotek. De båda urkunderna äro sammanbundna i en volym i 4:to. Volymen betecknas av Beckman med sign. A, och denna beteckning har den fått behålla i här efterföljande kommentar. Testamentet fyller volymens sidor 1—111 och självbiografien 113—336. Vid tryckningen nu har det dock ansetts lämpligast att låta självbiografien inleda och testamentet avsluta editionen. Emellertid ha för tydlighetens och redighetens skull originalurkundens paginering angivits i texten inom klammer.

Förutom skarahandskriften av självbiografien finns en samtida utskrift av densamma också på Kungl. biblioteket i Stockholm under signum I. h. 23 (KB). För korthetens skull betecknas denna i det följande med »KB». Även denna handskrift är inbunden i en volym i 4:to, men däri ingår förutom självbiografien icke *testamentet* utan Sven Hofs *Spådomar om Sveriges tillkommande öden*, vilket arbete han omnämner även i självbiografien. KB-handskriften kände Nat. Beckman icke till, då han

skrev Hofs levnadsteckning (Se härom Beckmans »Efterskrift» till *Sven Hof. Efterlämnade skrifter*, sid. 156).

Såväl självbiografi som testamente ha färdigskrivits 1769, såsom framgår av flera ställen i framställningen. Hof synes dock nedan ett tiotal år tidigare ha gjort ett utkast till en självbiografi, ty i C. C. Gjörwells »Den Svenska Mercurius», fjärde årgångens andra del för sista kvartalet 1758, sid. 129 ff., har han låtit meddela en självbiografi i sammandrag. KB-handskriften bär titeln »*Sven Hofs Lefwernes Beskrifning, af honom sielf författad*» samt något längre ned på sidan »*den sammes Spådomar om Sveriges tillkommande öden finnas här bifogade*». Efter det latinska Tacitus-citatet, som är lika med skarahandskriftens, följer därpå denna av Hof gjorda anteckning, som saknas i A: »NB. Om denna boken skulle profwas öwärdig, at förwaras, i anseende til dess ringa och obetydliga, eller kanske fåfånga innehåll, som jag gärna lämnar dährän; må hon upbrännas, eller anmorledes förstöras, hwilket mig icke kan bekymra. S. H.»

På grund av förhållanden, över vilka utgivaren icke kunnat bestämma, har det icke varit möjligt att genomgående angiva, vad som varit den ursprungliga avfattningen och vad som sannolikt varit senare gjorda tillägg. Även torde full konsekvens överallt icke ha blivit tillämpad — även om den eftersträvats — i fråga om Hofs skrivsätt. Ibland har det sålunda varit omöjligt att räkna ut vad Hof egentligen avsett, exempelvis om han avsett stor eller liten bokstav; handskriften har varit någonting mitt emellan och har tillåtit tolkning åt båda hållen. Detta är dock förhållanden, som äro väl bekanta för var och en som försökt sig på edering av handskrifter från äldre tid.

sid. 6 »Företal till läsaren» sträcker sig till sista stycket på sidan 8, där den egentliga framställningen börjar, ehuru detta icke markeras genom någon överskrift.

sid. 6 r. 2—3n »egentligen eller förnämligast» äro senare tillägg, i det »egentligen» tillagts i marginalen och det övriga skrivits över raden. KB, som närmast verkar att vara en renskrift av A, har uttrycket redan från början skrivet i texten, men har däremot uteslutit ordet »därmed» på r. 2n.

sid. 12 r. 21 »År 1702 hade ... Svedberg» finnes icke i KB: likaså finnes där ej heller detta styckes slutfras: »hwaruti ... utelämnad». I stället finns efter uttrycket »N. Swänska Bibliotheks 2 band» följande senare gjorda tillägg: »Härtill bör läggas, att han år 1702. hade sitt stifts enhälliga kallelse till Biskops ämbetet».

r. 28 I KB börjar det nya stycket sålunda: »Jag bifogar här en händelse, som ...» Det ser dock ut som om detta uttryckssätt tillkommit efter radering av en ursprungligare text = A.

sid. 13 r. 20 »studerad» är skrivet över raden såsom senare tillägg och finns ej i KB.

- sid. 14 r. 5n »i Abo» är skrivet över raden och finns icke i KB.
- sid. 15 r. 25—26 »nu 1769. upphandlings-Commissarius» är skrivet i marginalen. I KB står på samma ställe i marginalen »nu Uphandlings Commissarius, 1769».
- sid. 17 r. 4 »nästan» är senare tillagt över raden i både A och KB.
r. 18—19 »ej heller blef... öde» förekommer i KB såsom senare tillägg över raden. Troligen hade ordet från början förbisett vid avskrivningen.
- sid. 18 r. 7 A har »(Siquier)» i marginalen; saknas i KB. Det är fransmannen *André Sicre* som åsyftas.
r. 10—11 »Han mentes... fanningarne» finnes i A som en senare tillagd fotnot; saknas i KB.
- sid. 19 r. 22 »och väntad framgång» är senare tillägg över raden; saknas i KB.
r. 28 »hälst som... ira» är senare tillskrivet i slutet av en rad och över raden. KB har i stället i marginalen: »Num vana est sine viribus ira».
r. 29 »Ifrån dessa allmänna saker...» har här i utgåvan fått börja nytt stycke för tydlighetens och lästlathetens skull. Ingendera handskriften har nytt stycke på detta ställe.
- sid. 21 r. 4—3n »i wettenskaperna» är tillagt över raden; saknas i KB.
- sid. 24 r. 6—7 »godhet», »eller räkne-wärdet» äro tillägg över raden; saknas i KB.
r. 27—28 »i synnerhet» är tillägg över raden; saknas i KB.
r. 10n »särdeles» är tillägg över raden liksom »genom banko-lån och föräringar» på r. 9n och »sitt» på r. 7n; alla saknas i KB.
r. 12n KB har tillägget »fiskeriernas» mellan orden *fabrikernas* och *handtvarkeriernas*.
r. 6n »och andra waror i samma mån» är tillägg över raden i KB.
r. 2n »dem» är tillägg över raden i A men är skrivet på sin behöriga plats i KB.
- sid. 26 r. 12n »offenteligt» är tillägg över raden; saknas i KB.
- sid. 27 r. 20 Efter »tillägga» står i KB över raden såsom tillägg: »de nyaste uptäckter och twister samt»; saknas i A.
- sid. 31 r. 16—17 I KB heter det: »inrätta, urskilja och ombestyrta, som plägar komma under namn af *smaak*, war...»
- sid. 33 r. 8 KB har här tydligt »ignavo» och icke »igne atque».
- sid. 36 r. 10 »kanskie» står som tillägg i marginalen; i KB står det i texten.
- sid. 37 r. 1 »sedan Schroederstierna» är tillägg i marginalen; saknas i KB.
r. 17—18 »död 1769» är marginaltillägg i båda handskrifterna.
- sid. 44 r. 5—8 »Häröfwer... ferunt» är tillägg i fotnot; saknas i KB.
r. 6n »Till ledamot... 1781» är marginaltillägg; i KB saknas uppgiften om ledamotskap i uppfostringssällskapet.
- sid. 45 r. 2 »hos honom» är tillägg över raden; hör i KB till texten.
r. 4 »afsatt... år 1772» är tillägg i marginalen i både A och KB.
r. 5—6 »nu Landshöfding i Stockholm» är senare tillägg över raden i båda handskrifterna.

- sid. 49 r. 8n »utom företalet» är senare tillägg över raden; saknas i KB.
r. 7n »många» är tillägg över raden men hör i KB till den ursprungliga texten.
r. 3n Hela punkt 19 är senare tillägg i kanten.
- sid. 50 r. 1 Hela punkt 20 är senare tillägg överst på sidan; punkterna 21, 22 och 23 äro senare tillägg, vilka för utrymmets skull gjorts i båda marginalerna. I KB äro punkterna 19—23 införda på samma sätt såsom senare tillägg men i annan ordningsföljd än i A.
r. 23 »Är nu tryckt... 8» är senare tillägg mellan raderna. I KB står tillägget i marginalen.
r. 3—1n »Titelen... Rättighet» är fotnottillägg i båda handskrifterna. KB har dessutom såsom ytterligare tillägg: »Tryckt i Gefle 1771. 172 sidor; 8:vo».
- sid. 52 r. 4 Efter »skogarna» är i KB marginaltillägget på härvarande trycksida 53 infört.
- sid. 55 r. 8n ff. »De äro nu färdiga... i 8» är senare tillägg mellan raderna och i marginalen. I KB slutar tillägget med »... 13. ark»; resten saknas.
r. 18 Punkt 17 är i KB upptagen såsom punkt 20; i KB följer efter »antagas» detta tillägg: »Den *Latinska Grammatikan*, utförligare afhandlad, och nogare med Swenskan jämförd, än etc. är nu under utarbetande. Så wäl äfwannämde Fundament, som Grammatikan äro nu skickade til Stockholm at tryckas, så wida de finna förläggare».
- sid. 56 r. 3—10 Dessa rader äro senare tillägg huvudsakligen i marginalen; i KB finnas härav såsom tillägg blott raderna 8—10.
r. 11 Punkt 20 har uttrycket »bägge prose på Latin» såsom senare tillägg; i KB hör det till den ursprungliga texten.
r. 15 Punkt 21 är senare tillägg överst på sidan; saknas i KB.
r. 19 ff. »Sådana äro... Riksdag &c» är senare tillägg i marginalen i båda handskrifterna.
r. 6n »i det stället» är tillägg över raden; i KB står »... sökt, i det stället, hwad...»
- sid. 57 r. 23 »sällsamt eller» är tillägg över raden; KB har här »nog sällsamt, eller åtminstone icke...»
r. 3n ff. Det latinska citatet finnes såsom tillägg i kanten; i KB saknas citatet här men finns i annat sammanhang. Efter uttrycket »wärdställes det intet» på rad 11, sid. 58 har nämligen KB: »Man hade bordt besinna, hwad de gamle sagt: Schola morum floruit, dum timorem habuit, samt att Schola dissoluta est dessolata; men det togs nästan af ingen, förutan mig, i behörigt öfwerwägande. Biskop Halenius...»
- sid. 59 Stycket »Wid min ankomst...» är nytt stycke i KB men icke i A.
- sid. 61 r. 10n »twärt» är tillägg över raden; saknas i KB.
- sid. 62 Med stom(n)hemman avsågs sådana fastigheter, som voro anslagna till prästerskapets avlöning men vilka icke voro avsedda att bebos av någon präst.
- sid. 63 r. 15n ff. »Finnes antecknadt... 1773» är senare tillägg i båda

- handskrifterna. KB har dessutom »... ej eller på 20 års tid i Rådet...»
- r. 4n »åt en wiss man» är tillägg över raden; saknas i KB, som dessutom använder uttryckssättet »Hospitalets hemman Tweta».
- sid. 64 r. 10n »emot korn» är tillägg över raden; saknas i KB.
- sid. 68 Fotnoten hänföres i KB till föregående styckes slut (»... förswunnit»). Noten är i båda handskrifterna nedtecknad i marginalen. I KB har noten ännu en tillagd mening: »... &c såsom med andeliga män mera öfwerens kommande». Ironien är alltså här fränare.
- sid. 70 Andra styckets första mening: »Det är nu alt... måst undergå» är tillägg i marginalen; saknas i KB. I ingendera handskriften är här nytt stycke!
- sid. 75 Något nytt stycke finns här icke i handskrifterna!
- sid. 76 r. 13 »förmäda» är tillägg över raden; saknas i KB.
- sid. 77 r. 1 »nu Grefwe» är fotnot nere i kanten; i KB är det tillägg över raden.
- sid. 80 r. 2n »mån» är skrivet över raden i bägge handskrifterna.
- sid. 83 r. 17 »alfwarsam och» är skrivet över raden men hör i KB till den ursprungliga texten.
- sid. 84 r. 13 ff. »Härtill bör läggas... ursäktade» är senare tillägg; saknas i KB.
- sid. 85 r. 4n ff. sid. 86 r. 1—4 »Wid 1769... åttatio år gammal» är senare tillägg, som saknas i KB. I stället för detta tillägg har sistnämnda handskrift: »Detta alt har jag, om offtabemälte Riksråd, effter de säkraste underrättelser, jag kunnat bekomma, här welat anföra, såsom på försök, om jag dymedelst skulle till äfwenturs kunna lämna efterwärlden kundskap, om den stora oförrätt, som en så wäl förtiänt och berömlig man är tillfogad; emedan lyckan nekat mig tillfälle, att på annat och bättre sätt betyga emot honom min skyldiga wördnad och tacksamhet. Han återställes till RådsÄmbetet af Ständerna, wid 1769. års riksdag; afsattes åter af dem år 1772, då mösspartiet fick öfwerhand, men, effter revolutionen, kallades af Konungen til Råds-ämbetet, hwilket han dock sig undanbad, men behöll, på Hans Majestäts befallning, Cancellers ämbetet wid Akademien i Upsala».
- sid. 86 r. 17—18 »nu Presidentens» är tillägg över raden i båda handskrifterna.
- sid. 87 r. 1n sid. 88 r. 1—2 »Men genom hans ... om intet» är senare marginaltillägg i båda handskrifterna.
- sid. 88 r. 19 »wid den af... giorda inrättning» är likaså senare tillägg i båda handskrifterna.
- r. 8n »prästmöten» är senare tillägg också i båda handskrifterna.
- sid. 89 r. 4 och r. 7 »små» samt »fel och» är senare tillägg i bägge handskrifterna.
- sid. 89 r. 5—6n »i hans gård» är senare tillägg; saknas i KB.
- sid. 90 r. 12—13n »icke utan wiktiga skiäl» är senare tillägg både i A och KB.
- r. 6n »när det ej styres af Guds nåd» är tillägg över raden; saknas i KB.

- sid. 92 r. 15n »hwilket skiett i Wästerås» är senare tillägg liksom även »tillförne» på rad 11n. KB saknar på denna sida hela avsnittet: »Ja, Biskoparna och ... i Bazii Kyrkohistoria».
- r. 2n »mestadels» är tillägg över raden i såväl A som KB.
- sid. 94 r. 1 »i några dagar» är senare tillägg över raden; saknas i KB.
- r. 21 »bönder, som» är tillägg över raden; KB har i stället här följande uttryckssätt: »... insikt i Theologien, och hwad därtill hörer, än mången skrifware, borgare och i sin Christendom wäl underrättad bonde. Så ser...»
- sid. 95 r. 3n »till äfwenturs» är senare tillägg över raden; KB saknar denna meningsavslutning i det att punkt och slut står efter »uttydes».
- sid. 96 r. 9 »warit» står senare tillskrivet över raden.
- r. 21 »och eländigt nog på Skara-wis... skolan» är skrivet som fotnottillägg nere i kanten; saknas i KB.
- sid. 97 r. 15n »Af en wiss sjuklighet... grädda» är fotnottillägg nere i kanten; »årligen» på rad 6n är skrivet såsom tillägg över raden. I KB saknas avsnittet: »... förrän Öfwerhetens förbud... alldeles i fåfänga».
- sid. 98 r. 6n »i sina skriffter» är skrivet över raden men hör i KB till den ursprungliga texten.
- sid. 99 r. 11—12 »att jag änteligen... anmärkning» är skrivet över raden såsom tillägg liksom även »man lär medgifwa mig, det» på r. 8—9n. I KB saknas hela stycket »Jag kan intet förstå... ärkiänna».
- sid. 100 KB-handskriften slutar med versen »Slapp ingen utan lyte».
- sid. 101 r. 20 Under ordet *mortale* står *exsangve*, vilket senare synes ha utgjort det ursprungliga.
- sid. 102 »Jag har haft... Ulfängen, d. 25. Februarii, 1784. Sv. H.» är senare tillägg.
- sid. 103 r. 5—6n »Sådant är ... Politique» står såsom fotnottillägg.
- sid. 106 r. 19 »hädanefter» är tillägg, skrivet över raden, liksom även »förmodeligen» på r. 5n.
- sid. 107 r. 24—31 »Jag har förnummit... förekomma» är senare tillägg, gjort nederst på sid. 12 och överst på sid. 13.
- sid. 110 »I Probstens...» är icke nytt stycke i handskriften.
- sid. 111 r. 24 ff. »Dock skulle jag... än andre» är senare tillägg i marginalen.
- sid. 112 r. 20 »hwad till» står skrivet över raden och »näml.» på rad 28 står i marginalen.
- sid. 113 r. 2 ff. »Icke dessmindre... förangeligt» är senare tillägg.
- sid. 115 r. 5 »Jag kan...» är icke nytt stycke i manuskriptet.
- sid. 116 r. 2n »det sårade» står såsom tillägg över raden.
- sid. 117 r. 8 »Hwad Prästerskapet...» är icke nytt stycke i manuskriptet.
- sid. 120 r. 11n »sacellaniet... spannemålen» står som tillägg i marginalen.
- sid. 121 r. 4n Ej nytt stycke i manuskriptet.
- sid. 123 r. 11 »hufwud» i ordet »hufwudsumman» är skrivet i efterhand över raden.
- sid. 125 »fri» på rad 7 och »rätt» på rad 8 äro skrivna över resp. rader.

- sid. 126* »mer» på rad 6n och »såsom stälde i ett skiönt blomwärk» på rad 4n äro skrivna över raden.
- sid. 127 r. 11* Här är ej nytt stycke i handskriften.
- r. 18 ff.* »Nu har jag sedt... steget» är senare tillägg i marginalen.
- r. 30* »ett» är tillagt över raden.
- sid. 132 r. 14* »äfwen» är tillägg över raden.
- r. 2n* Med förkortningen »Fr.» avses troligen apologisten L. Fredholm.
- sid. 133 r. 4* Här är ej nytt stycke i handskriften.
- r. 11* »på min tid» är tillägg över raden.
- r. 26—27* »Philosophiska Fakulteten» står över raden; ursprungligen har skrivits »Akademiska Senaten», men detta har strukits över.
- sid. 134 r. 18* »hwars rätta förstånd» står skrivet över raden såsom tillägg liksom även »mening» på rad 3n.
- sid. 136 r. 20 ff.* »Det är illa... rätta gång» är senare tillägg nederst i kanten på sid. 72 och överst på sid. 73 samt vidare nederst på samma sida.
- sid. 137 r. 6n* Ej nytt stycke i handskriften.
- sid. 138 r. 13* Ej nytt stycke i handskriften.
- sid. 138 r. 23* NB gäller avsnittet: Så wore ock... wackert, eller icke».
- sid. 140 r. 11 ff.* »Till den så kallade... rättas» är senare tillägg.
- sid. 142 r. 11n* »eller bättre» är tillägg, skrivet över raden.
- sid. 143 r. 1n* »hafft» står skrivet över raden.
- sid. 146 r. 4 ff.* »Efter rätt skick... sätt» står som tillägg i marginalen.
- sid. 147 r. 18 ff.* »Ja, det är mig... siukdomar» står som tillägg skrivet överst på sidan.
- sid. 148 r. 11* »Detta Herre... med honom» är tillägg, skrivet mellan raderna.
- sid. 151 r. 7n* »När någon Kongl. Förordning... plägat skie» är tillägg, skrivet i marginalen.
- sid. 152 r. 11* »Novum Testamentum... pläga le åt» är tillägg, skrivet längst nere på sidans kant.

Personförteckning.

Av Arkivtjänsteman ERIK AXELSON.

Afzelius, Eric 87	Brodd, Petrus 92
Agrelius (Agrell), Jonas 30 133	von Bromell, Magnus 50
Ahasveri, Petrus, Se Asseri 92	Browallius, J. 37 38
Alberoni (Albæron), Giulio 103	Burman, Eric 30
Alströmer, Jonas 86	Bång, Nils Pauli 31 32
Aristophanes 43	C. Tacit. (Cornelius Tacitus) jfr Tacitus 5 9 99 159
Arrhenius, Arvid 25	Carl XI 12 13 63 71 92 125 143
Asseri (Assarsson), Petrus 92	Carl XII 14 17—19
<i>Aulin, Arne</i> 158	Carl, hertig 11
Bark, Samuel 44	Cartesius, Renatus 31 32
Bazius, Joh. 12 92 163	Casteja, Charles Louis de Biandos 41
<i>Beckman, Nat.</i> 158 159	Celsius, Anders 28 51
Benzelius, Eric 30 93 114 134	Celsius, Nils 28
Berens, Christian Matthias 9	Celsius, Olof 23 29
Bergius, Elisabet Engman 14	Chanut, Pierre Hector 32
Bergius, Olof 14	Chenon, Dionysius 14
Bias 35	Chenon, Elsa 14
Bidenman, Joh. Gottl. 32	Chilon 35
Bielke, Christina Sophia 80	Christina, drottning 63
Bielke, Thure 41 44 45	Cicero, Marcus Tullius 21 89 95 137
Bille, Elisabet 15	Claesson, Jøens 9
Bille, Jøens 15	Clemenius, Nils 11
Bille, Margareta 14	Cleobulus 35
Bille, Matthias 14	Clericus 6
Bilmark, Johan 135	Conradi, Georg Johan 39
Bjurman (Bjurman), J. 120	Cornelius Nepos 21 136
Björndal (Bierndal), N. 30	Corylander, Sven (jfr Hof) 8
Boberg, Anders 26	Creutz, Jo. Ernest 37 41 44
Bonde, Fredric 37	Cronhielm, Gustaf 23
Bonde, Gustaf 36—38 41 44 45	Cronwall, G. 26
Bonde, Leonhard 49	Cyrus 35
Bose, Jacob Rudbeck 9	Dagström, Olof Johansson 18
Boye (Boije af Gennäs), Johan Ludvig 44	von Dalin, Olof 50 51
Brahe, Per 11	Dalman, Lars 45
Braunerhielm, Johan 64	
Brissman, Johan 30	

Dalstedt, Brigitta 88
 Dankwardt, Peter 36 38 39
 David, Israels konung 15 93
 de la Gardie, Magnus Gabriel 12 41
 Demosthenes 112
 van Dernath (von der Natt), Ger-
 hard 38—40
 Diogenes 27
 Domerus, Daniel 25
 Eköblad, Claes 25 67 76
 Ekholm, Eric 47
 Engman, Anders 14
 Epictetus 76
 Eric av Pommern 9
 Ersson (Eriksson), Claes 10 11
 Eugenius, prins av Savoyen 37 38
 Falkenberg, Gabriel 64 88
 Fegræa, Anna 11
 Flavius Josephus 6
 Forslind, Sara g. Hof 88 157
 Forssenius, And. H. 54 63
 Fr(edholm), L. 132
 Fridric Adolph 56
 Gjørwell, Carl Christopher 12 56
 130 133 159
 Gracian 76
 Grönlund (Grönlund), Maria Beata
 15
 Grönlund (Grönlund), Otto 15
 Grönwall (Grönwall), Andreas 26
 27
 Gustaf Adolph 18 23 24 123
 Gyllenberg, Fredric 44
 Gyllenberg, Henning Adolph 76
 Gyllenberg, Carl 40—44 90
 Gyllenstierna, Johan 45 90
 von Görtz (Gærtz), Georg Heinrich
 38—40
 Halenius, Engelb. 58 61 68 69 78
 87
Hall, B. Rud. 3
 Hammarinus, Samuel Benedicti 9
 Hansson, Anders 9
 Hasselbom, Nils 30
 Hedengran, landskamrerare 62 64
 Hermansson, Johan 20 25 28
 Hirvo, Birgitta, g. Stiernwall 14
 Hjärne (Hiærne), Gustaf Adolf 77
 85
 Hof, Anders 11
 Hof, Anna 11
 Hof, Ingrid 9 11
 Hof, Jøens 15
 Hof, Johan d. ä. 11
 Hof, Johan Corylander 8
 Hof, John 49
 Hof, Johan d. y. 8
 Hof, Maria 11
 Hof, Peter 11 15
 Hof, Sven 3 102 157 158 159
 Homeros 116
 Horn, Arvid 37 41 42 44
 Huetius 6
 Hybner, Johan 18 93
 Hülphers, Abraham Abrahamsson 15
 158
 Håkan Röde 8
 Hård, Carl Gustaf (af Segerstad)
 44 84
 von Höpken (Høepken), Anders Jo-
 han 76
 von Höpken (Høepken), Daniel Nik-
 las 36 40 41 45
 von Höpken (Høepken), Ulrik 36
 Ingman, Anders 62
 Johan III 11
 Johannes Benedicti 11
 Johannes Haraldus 11
 Juslenius, Dan. 46 47 57 62 63
 66 68 69 90 128 134 139 144
 Kalling, Per 79
 Kiellman, Catharina 14
 Kiellman, Johan 14
 Kinberg, Lars 87
 Klingenstierna, Samuel 28
 Knæsius (Knös), Anders 48
 Kyronia, Brigitta 14
 König (Køenig), Johann Friedrich 26
 Lagerberg, Adam Otho 50 55 70
 Lagerberg, Gabriel 86 87
 Landin, Peter 19
 Larsdotter, Anna 8
 Laurell (Laurelius), Olaus 47
 Laurén, Anders 15 86
 Laurén, Magdalena Christina 15

Lønæus, Johannes Canuti 10 13
 Leuchovia, Catharina 16
 Lidtgren, Martin 128 135
 von Liewen, Hans Henrik 45 47
 von Liewen, Charlotta 40
 Lilje, Claes 38 90
 Liljeström, Jacob 14
 Liljeström, Christina 14
 Lindgren, Georg 64
 Lindhielm, Eleonora 40
 Linnæus (von Linné), Carl 28 86
 Ljungberg, C. Fr. 47
 Lundgren, Anders 16
 Lundgren, Gertrud Elisabet 15
 Lundgren, Johan 15 86
 Lundin, häradshövding 64
 Lundius, Carl 28
 Lundius, Dan. 28
Lundqvist, Nils 3
 Luth, Axel 87
 Luth, Gertrud 9
 Luther, Martin 61
 Mællern (Mallhem), Justus Anders
 96
 Martin, Peter 30
 Mattheus 49 93 145
 Mausolos 35
 Melander, Erik 28
 Montesquieu, Charles de Secondat
 50
 Morström, Jo. Ge. 14
 Morström, Wendela 14
 Moses 49
 Möller (Møller), H. 61
 Nesselius, Israël 23 25 27
Nilson, Allan 158
 Nordencrantz, Anders 54
 Nordman, Christina Elis. 15
 Nordman, Johan 15
 Noring, Lars 48 72
 Odhelius, Olof 120
 Olof Skötkonung 11
 von Osse, Melchior 103
 Ovidius 116
 Oxenstierna, Axel 133
 Palm, landskamrerare 64 122
 Palmfelt, Gustaf 62
 Palmrot, Johannes 31 89
 Paulus 26 49 93
 Periander (Periandros) 35
 Persson, Johan (Hans) 8 9
 Persson, Olof Forslind 88
 Petre, Margareta 14
 Petri, Andreas 11
 Piper, Carl Fredrik 23
 Pittakos 35
 Plenning, Johan 93
 Plinius 50 70
 Porath, Nils 11
 Pufendorf, Samuel 23 93
 Pyrrhus 18
 Qvensel, Anna 14
 Qvensel, Christina Maria 14
 Qvensel, Conrad 14
 Qvensel, Wilh. Jo. 14
 Rantzau, Otho Mandrup 37
 Rehnschiöld (Renschöld), Karl Gus-
 taf 18
 Rhyzelius, Andr. Ol. 47
 Rhyzelius, Paul 66
 Richelieu 103
 Roberg, Lars 27
Rosberg, Karl Gustaf 3
 Rosén (adl. v. Rosenstein), Nils 28
 Rudbeck, Jacob Johansson 9 se Bose!
 Rudbeck, Johan 10
 Rudbeck, Magdalena 9
 Rudbeck, Nils 9
 Rudbeck, Per 15
 Rudbeck, Peder Olofsson 9
 Rudbeck, Ture Gustaf 54
 Rudberg, Anders 92
 Rudén, Magdalena 14 16
 Rudén, Thorsten 14
 Rudenschöld, Carl 56 76—82 84 85
 Rudenschöld, R. 83
 Rudenschöld, Ulric 10
 Rutensparre, Gustaf (Skarp) 18
 Rydelius, Andreas 103
 Rynning, landskamrerare 64
 Salomo 16
 Samuel 116
 Sandmark, Sven 51
 Schröder, Jøeran 51 54
 Schröder, Samuel (adl. Schröder-
 stjerna) 36 160

- Schyllberg, Petrus 58 60 87 92
 111 114 128 139 147
 Sestedt, förmodligen åsyftas *Sehested*, Christian Thomesen 37
 [Sickert (Siquier, Siquert)] Sicre, André 18 160
 Siewers, Henric Jacob 41
 Silfverschöld, Julius 76
 Simming, Uno 26
 Skarin (Scarin), Algot 30
Solders, Severin 3
 Solon 35
 Sparre, A. Wrede 86
 Spegel, Haqvin 58
 Stain (Stein), Johann Friedrich von 37
 Stenkil 8
 Steuch, Elof 21
 Steuch, Johan 34
 Steuchius, Joannes 21 37
 Steuchius, Matthias 20
 von Stiernman, Anders Anton 10
 Stiernwall, Eric 14
Sundblad, Johannes 158
 Svedberg, Jesper 12 58 59 64 112
 116 124 127 143 159
 Svinhufvud, Anna 11
 Tacitus, jfr C. Tacit. 5 9 99 159
 Tegnæus, Petrus 135
 Taube, Evert Didrik 44
 Terentius Afer, Publius 116
 Tersera, Elisabet 11
 Terserus, Joannes Elai 20
 Terserus, Elof Engelbrectsson 11
 Tessin, Carl Gustaf 25 47 86
 Thales 35
 Thuanus 6
 Tidenius, Sven 15 16
 Timoteus 93 94
 Titus 93 94
 Trotzig, förmodligen åsyftas rådmannen i Falun Philip Trotzig 13
 Twet, Anders 11
 Tørner (Tærner), Fabian 25
 Ullsparre, E. M. 86
 Ullén, Petrus 28
 Undén, Carl 15
 Wahlborg, J. J. 68
 Wallvik, Christina 9
 Wallvik, Claes 14
 Wallvik, Helena 14
 Wallvik, J. C. 14
 Wallvik, Margareta 15
 Wallvik, Nils 14
 Wallvik, Peter 14
 von Wallvik, Johan 14 25 63
 Vassenius, Birger 26 30
Wiberg, Albert 3
 Vidbom, Anders 19
 Wilhelm, prins 37
 Wilskman, Sven 110 125
 Vinbom, Anders 21 25 26 28 30
 45
 Vistegius, sannolikt åsyftas Jonas Vistenius 126
 Vossius, I. 93
 Wulfvenstierna, Jon 23
 Zettervall, Sven 101
 Ziervogel, Evald 48
 Ziska, Jan 33

Bokanmälningar.

Bjorn Kornerup: Ribe Katedralskoles Historie. Studier over 800 Aars dansk Skolehistorie I (1145—1660), København 1947.

Föreliggande arbete är av det allra största intresse och bör uppmärksammas av var och en som sysslar med medeltidens och reformationstidens skol- och undervisningshistoria. Med sina 498 sidor ger boken vida mer än en lokalhistorisk överblick. I grundligt utarbetade inledande avsnitt lämnas först översikter över det högre skolväsendets utveckling i allmänhet under forntiden och medeltiden, och därpå behandlas det medeltida skolväsendet i Danmark i ett sammanhang, varvid sådana företeelser som allmosegivande, skoltiggeri, prästskolor, klosterskolor och stadsskolor ägnas tillbörlig uppmärksamhet, och mycket nytt materiel framdrages till diskussion.

Efter dessa mera allmänt inledande undersökningar börjar förf. sin lokalhistoriska undersökning med en redogörelse för Ribe skolas föregångare och skolans uppkomst under 1400-talet. I ett jämförelsevis brett skildrande avsnitt tecknas undervisningens art och utveckling och redogöres för de vid denna tid till buds stående och vid denna skola använda läroböckerna. Humanismens och reformationens betydelse för undervisning och skola skildras därpå med sakkunskap, och historiken för skolans begynnelsekede fram till 1536 avslutas med ett kapitel om berömda *Ripenses* och *Ribescolares* i Paris och vid andra utländska universitet under detta tidsskede.

Arbetets andra huvudavdelning begynner med ett kapitel om latinskolornas allmänna utveckling i Danmark under tiden 1536 till 1660. Därpå ges en utförlig framställning av Ribe skolas historia under reformationstidens tidigare skede 1536—1559, varvid de olika rektorernas och lärarnas insatser, undervisningsplaner, läroböcker och skolbibliotek ägnas stor uppmärksamhet. I ett senare kapitel behandlas tiden 1559—1588. Här belyses bl. a. ett flertal framstående personer i skolans historia, man får höra om skolkomediens plats i skollivet, om skolfester och ferier, om skolbispisning och skolbibliotek m. m. I ett ytterligare kapitel föres historiken fram till år 1660. Här redogöres för skolans organisation vid denna tid och refereras sådana nyheter som konrektoratets upprättande samt lämnas en utredning om löner och legater. Man får höra om skolhuset och ytterligare om bispisningen och om understöd av behövande och fattiga. Här förekommer också utförliga series rectorum et conrectorum. Intressanta skild-

ringar ges av skolhusbyggnaderna, av examina och skolfester samt av planerna och förarbetena för upprättandet av ett gymnasium i Ribe.

I det avslutande kapitlet får läsaren göra bekantskap med lärjungarnas stånd och villkor och får en överblick över deras antal. Man får här höra närmare om varifrån lärjungarna voro, huru många som dimitterades från skolan etc. Kända Ripenses i Köpenhamn och i utlandet ägnas även några sidor. Till sist följer i boken ett utförligt avsnitt noter och källhänvisningar, vilket ger boken karaktären av ett grundligt vetenskapligt arbete och gör den oumbärlig för varje forskare, som sysslar med medeltidens eller reformationstidens skolhistoria i Norden. — Arbetets värde förhöjes av de ganska talrika illustrationerna. De utgöras av avbildningar av sigill, mynt, medeltida handskrifter, träsnitt, byggnader, gravstenar, böcker, porträttmålningar m. m.

Vad nu här sagts om Kornerups arbete, kan endast ge en blek föreställning om det rika innehållet. Verket bär genomgående prägeln av grundlighet, kunnighet och noggrannhet. Det är därför ett av de mest glänsande och glädjande resultaten av den undervisningshistoriska forskningen i Norden under de senaste decennierna.

A. W-g.

Sven Edlund: Diskussionen om begåvningsurvalet under reformations- och stormaktstiden I, Lund 1947.

När man läser våra moderna uppslagsverks artiklar om begåvningsurval och yrkesrådgivning, får man otvivelaktigt det intrycket, att denna fråga om de ungas ledande in på för dem var och en passande levnadsbanor är en fråga från först de allra senaste årtiondena och att frågeställningen och därmed sammanhängande åtgärder tillkommit först på senaste tid. All historisk bakgrund saknas. Liknande är förhållandet med den allmänna opinionen. Man håller före, att en målmedveten yrkesrådgivning börjar först i våra dagar.

Men — »våra fäder voro icke heller fånar», som ett gammalt visdomsord lyder. Problemställningen har mycket gamla anor, och yrkesrådgivning har förekommit i århundraden. Vägledande broschyrer ha utgivits långt innan de nutida »att välja yrke» eller »ungdomens yrkesval» sågo dagens ljus. Det är diskussionen på detta område i vårt land fram till frihetstiden Sven Edlund behandlar i sin avhandling, som ventilerades vid Lunds universitet 1947 för vinnande av doktorsgraden.

Inledningsvis refererar förf. den utländska bakgrunden till den inhemska diskussionen, varvid de främsta tänkarnas teorier och åsikter granskas och de praktiska uttryck teorierna fått i olika skolordningar anföras och diskuteras. Edlund lämnar därefter en redogörelse för diskussionen i Sverige under reformationstiden, varvid särskilt kravet på ett skärpt begåvningsurval belyses. Avhandlingens tyngdpunkt ligger i det därpå följande avsnittet om det positiva och negativa begåvningsurvalets roll i den

pedagogiska debatten under stormaktstiden. Här behandlas först frågan om en *delectus ingeniorum* under Gustaf II Adolfs tid och det pedagogiska reformprogram, som ägde intimt samband med projektet om ett *consistorium generale*. Därefter upptager förf. till diskussion frågan om begåvningsurvalet såsom socialt och politiskt problem och det därmed sammanhängande bottenskoleproblemet. Rikligt utrymme ägnas också åt att klarlägga det sätt, på vilket begåvningsurvalet tillämpades eller — delvis — projekterades vid trivialskolor och gymnasier och huru man åtminstone i förslagens form sökte skapa spärrar för inträde vid universiteten. På de sistnämnda läroanstalterna utövade studentnationerna ett visst begränsat begåvningsurval, och det rikt utvecklade stipendieväsendet hade i viss mån uppgifter i urvalets tjänst.

Här är icke utrymme för en utförlig granskning av Edlunds arbete. Även om läsaren icke överallt är ense med förf. i hans slutsatser och tankegångar, så är boken dock en mycket stimulerande läsning, särskilt stimulerande just på de punkter, där man är av olika mening med författaren. Hans arbete torde komma att locka till ytterligare forskning på detta område. Den moderna yrkesrådgivningen visar sig ha mycket gamla och ärevordiga anor.

A. W-g.

David Löfberg: Det nationalekonomiska motivet i svensk pedagogik under 1700-talet, Uppsala 1949.

I ett flertal tidigare historiska undersökningar har förhållandet mellan nationalekonomi och pedagogik under 1700-talet berörts. I och med David Löfbergs avhandling, som ventilerades i Uppsala våren 1949, har detta ämne gjorts till föremål för en monografisk framställning. I ett par inledande kapitel behandlar förf. problemställningen nationalekonomi och uppfostran i allmänhet och bakgrunden till det nationalekonomiska inflytandet på de pedagogiska reformsträvandena i Sverige. Därefter kommer avhandlingens första huvudavsnitt, som i två kapitel refererar 1700-talets pedagogiska diskussion i Sverige dels fram till mitten av 1740-talet, dels vidare till 1760-talets mitt. Därpå följer ett tillbakablickande kapitel med redogörelse för myndigheternas handläggning av skolfrågorna under frihetstiden. I de tvenne följande kapitlen behandlas den pedagogiska diskussionen efter 1766 och till århundradets slut och myndigheternas inställning till skolfrågorna under denna tid. Till sist ges i ett avslutande kapitel en allmän översikt av skolundervisningen under 1700-talet vid allmänna läroverk och andra särskilda skolor samt en redogörelse för den folkundervisning, som gavs genom upprättade sockenskolor.

Som av denna innehållsöversikt framgår, är Löfbergs avhandling ett värdefullt bidrag till vår kännedom om 1700-talets pedagogiska tänkande och utgör en god fortsättning av det forskningsarbete på detta område, som i Hugo Hernlund, B. Rud. Hall, Nils G. Ohlson och Wilhelm Sjö-

strand haft så betydande representanter. Klart och naturligt är, att man vid läsningen av avhandlingen har skäl att här och var sätta ett frågetecken eller ett observandum i marginalen. Sålunda finner man, att Patriotiska sällskapetets arkiv icke blivit utnyttjat liksom icke heller Stora barnhusets. Vid behandlingen av Gustaf Ruders många projekt ägnar förf. stor uppmärksamhet åt förslaget att förbinda Stora barnhuset med en realskola men nämner endast i största förbigående förslaget om realskolor i gymnasie- och residensstäder, ett förslag, som syftade till upprättande av en real bildningslinje för landets ungdom. Det senare projektet hade givetvis en ojämförligt mycket större bärvidd och betydelse än det förra! På ett övertygande sätt visar författaren upp den betydelse Linné haft för det Löwenhielska memorialet 1746, även om han icke lyckats bevisa, vare sig att Linné själv skulle ha varit författare till memorialet eller att de i memorialet föreslagna åtgärderna blivit expedierade till verkställighet i och med riksdagens beslut. Ty i den underdåniga riksdagsskrivelsen i ämnet anbefalles K. Mt att efter hörande av konsistorier, uppfostringskommission och universitetens styresmän utfärda stadganden i ämnet. Någon kungl. kungörelse avhördes emellertid aldrig! — Då Löffberg ingående diskuterar frågan, vilken som varit det Löwenhielska memorialets författare, hade man kunnat vänta, att han tagit ställning till den tidigare framkastade hypotesen, att Löwenhiels informator Daniel Annerstedt skulle ha varit auktor, men denna tidigare diskussion i detta ämne tycks ha förbigått honom.

En fråga av mera forskningsmetodisk natur är den om användningen av de olika bevarade utskrifterna av Johan Murbergs reformförslag av år 1779. Löffberg har liksom tidigare flera forskare använt riksarkivets exemplar vid redogörelsen för det Murbergiska förslaget. Denna utskrift är emellertid icke lika med det ursprungliga förslaget utan är den version av detsamma, som Murberg föredrog i kanslersgillet 1804 och som togs till utgångspunkt för arbetet på den nya skolordningen. Vi få alltså av denna utskrift blott reda på hur Murbergs reformförslag såg ut efter 25 års bearbetning! Vill man redogöra för förslaget av 1779 kan man följaktligen icke använda riksarkivets utskrift av detsamma, utan då måste man gå till den äldsta bevarade utskriften av förslaget, och den föreligger i Stockholms Storskolas Journal under år 1784.

I sin avhandling har Löffberg icke ägnat någon större uppmärksamhet åt propagandan för den fysiska fostran under 1700-talet. Sålunda nämnes icke Patriotiska sällskapetets märkliga pristävlan 1787 och icke heller det Halldinska initiativet 1792 till idrottsövningar för den »arbetande hopen» annat att förtiga. Denna propaganda för fysisk fostran motiverades bl. a. med nationalekonomiska resonemang. Ett sundare och friskare folk skulle politiskt och ekonomiskt kunna hävda sig bättre och lika så gott som en gång förfäderna i fornåldern! I denna i viss mån ekonomiskt grundade propaganda låg en av de viktigaste rötterna till den så småningom framväxande götiska rörelsen.

Om man sålunda vid läsningen av den Löffbergiska avhandlingen föranledes att här och var göra en del randanmärkingar, så bör samtidigt betonas, att dessa icke gälla det väsentliga i framställningen. Avhandlingen är där-

för ett mycket välkommet och betydande bidrag till svensk undervisningshistoria.

A. W-g.

Jan Agrell: Nynirättade professorer inom filosofiska fakulteten i Lund under 1800-talets första hälft, Lund 1949.

Denna avhandling ventilerades vårterminen 1949 vid Lunds universitet. Inledningsvis redogör förf. för universitetens förhållande till de samtida kulturströmningarna och behandlar härvid universitetens omvandling. Särskild uppmärksamhet ägnas åt förhållandena i Preussen och Königsberg, Köpenhamn och Kristiania, Uppsala och Åbo, och förf. lämnar med utgångspunkt härifrån en teckning av Lunds universitet under 1700-talet och ställningen omkring sekelskiftet 1800. Inledningskapitlet avslutas med en revy över männen i universitetets ledning under 1800-talets förra hälft.

I kap. II ger Agrell en redig och klar översikt av lärostolarna vid universitetet och lämnar i kap. III en redogörelse för löneförhållandena för lärarna och för högskolans ekonomi. Här följes utvecklingens gång från det gamla självhushållets tid till den period under 1800-talet, då allt kraftigare statsanslag måste påkallas för högskolans drift. I två stora avsnitt behandlas därpå de nya lärostolarnas tillkomst inom den humanistiska avdelningen av filosofiska fakulteten och i ännu ett omfattande kapitel de nya naturvetenskapliga professorerna.

Vad utvidgningen av undervisningen inom den humanistiska avdelningen beträffar, börjar Agrell sin framställning med en redogörelse för det lärouppdrag i pedagogik, som gavs universitetet allt ifrån 1802. Det för denna undervisning upprättade uppfostringsutskottets verksamhet under cirka tvenne decennier belyses och klarlägges. I ett mycket tungt vägande kapitel behandlar Agrell därefter de omständigheter, som ledde till upprättandet av nya professorer inom den humanistiska avdelningen av filosofiska fakulteten. Det gäller här lärostolarna i grekiska och i levande språk. Delvis nytt ljus kastas icke blott över Esaias Tegnér's akademiska karriär utan betydande bidrag lämnas även till Matthias Stoltz' och Jonas Steckséns biografi. Härvid behandlas utförligt även Matthias Norbergs donationer och donationsplaner.

I ett särskilt kapitel redogöres för de naturvetenskapliga professorernas uppdelning och nyorganisering i nya lärostolar. Agrell ger härvid karaktistiker av de lundska naturvetenskapsmännen och följer steg för steg utvecklingen fram till de nya professorernas tillkomst.

Avslutningsvis behandlas frågan om universitetets förhållande till statmakterna och följes översiktligt verksamheten vid högskolan fram till de nya statuternas utfärdande 1852. Härvid refereras bl. a. Hartmansdorffs universitetsförslag och diskussionerna i universitetsfrågan inom stora uppfostringskommittén samt riksdagarnas inställning till kraven från universitetets sida på ytterligare utveckling och utvidgning.

Agrells avhandling är en lärd undersökning, som ger vida mera än vad titeln tycks lova. En stor förtjänst hos framställningen är, att förhållandena och utvecklingen i Lund ständigt ses mot bakgrunden av förhållandena utomlands. Framställningen har därigenom fått en imponerande lärdomshistorisk bredd och ger betydande bidrag till svensk lärdoms- och undervisningshistoria. På enstaka punkter har anmälaren visserligen måst sätta frågetecken i marginalen. Så har exempelvis Agrell vid redogörelsen för den Halldinska donationen till Uppsala universitet förbisett Enar Sahlins undersökning om donationen och dess öden.

På åtminstone en punkt måste man reservera sig mot Agrells värdering av källorna. Det gäller karakteristiken av Matthias Norberg. Norberg blir kraftigt nedvärderad både såsom vetenskapsman och människa, utan att Agrell ger någon förklaring till det fenomenet, att en så beskaffad person, som han gör Norberg till, kunde äga ett så stort anseende hos samtiden. Och bland de »bluffade» beundrarna funnos även flera utlänningar. Betecknande är exempelvis, att den danske biskop Münter vid biskop Hessléns död skrev till sin vän ärkebiskop Lindblom och frågade om icke Norberg nu komme att bli utsedd till Hessléns efterträdare. Lindblom, som också hyste stor beundran för Norberg, svarade i brev den 1 juni 1811, att Norberg trots sina stora förtjänster knappast torde komma i fråga, emedan det lokalpatriotiska skånska prästerskapet helt säkert skulle komma att hålla på »infödda» män och icke på norrlänningen Norberg. Ärkebiskopen framförde också en gissning rörande biskopsförslaget och vem som skulle bli den nye biskopen, en gissning, som visade sig mycket framsynt. I Lindbloms brev, som andas den allra största uppskattning av Matthias Norberg, heter det sålunda bland annat: »Schwerlich wird Dr Norberg, der verdienstvolle Mann zu Nachfolger des verewigten Hesslén vorgeschlagen. Die schonische Priesterschaft hält immer auf die Eingeborne, und Patres Ecclesiastici sehen nicht gern dass jemand ausser ihr Corps gewählt wird. Wahrscheinlich werden Dr Hellman, Dom Prost in Lund, und die Professores Theol. daselbst Eberstein und Faxé den König vorgestellt. Nach meine Muthmassung dürfte wohl Dr Faxé, der der rascheste ist, den Staab erhalten» (Kphn KB. NKS 1698 fol. VIII). Det är svårförklarligt och har ej heller förklarats av Agrell, huru även mycket framstående samtida till Norberg såsom Münter och Lindblom kunnat uppfatta honom såsom en mycket framstående vetenskapsman och en betydande personlighet, om han i båda avseendena varit av den litenhet, som Agrell gör honom till. Agrell synes på denna punkt ha alltför ensidigt bedömt sina källor. Se därom vidare här följande bidrag till Matthias Norbergs karakteristik av P. Norberg.

A. W.-g.

Till d:r Jan Agrells karakteristik av Matthias Norberg.

Några reflexioner av P. Norberg.

D:r Agrell har icke nöjt sig med att objektivt redogöra för nyinrättade professorer. Då det gällt professuren i levande språk, har han givit dess upphovsman, professor Matthias Norberg, en särskild behandling, varvid han gjort allt vad begäras kan för att riva ned denne på sin tid framstående forskare och högt skattade personlighet från den höga piedestal, samtiden placerat honom på.

Enligt Agrell var han oduglig som vetenskapsman (s. 291). Han saknade vetenskaplig noggrannhet och filologisk skarpsblick. Författaren hänvisar till professor Axel Mobergs uppsats om »Matthias Norberg och hans 'Codex Nasaraeus'»¹). Men han citerar Moberg ensidigt, ty denne erkänner, att hur felaktig än Norbergs transkription till syriska var, togs den »till utgång för ivriga och omfattande studier, blev den första grunden — sådan den nu var — för en mycket livligt omfattad forskningsgren, framförallt inom religionsvetenskapen, en forskningsgren, som för övrigt ännu alltfjämt har sin stora lockelse och betydelse».

Nu var detta verk inte det enda, Norberg översatt, bearbetat och utgivit. Sådana som Codex Syriaco-Hexaplaris, Giham Numa »och den väldiga mängd avhandlingar och latinska orationer, som hos hans samtid befastat Norbergs anseende som en lärd man och, något som den tiden var nästan ännu viktigare, utmärkt latinare» (Moberg), vittna om hans omfattande verksamhet.

Beträffande Codex Nasaraeus framhåller Moberg om Norberg, att »de svårigheter han hade att bemästra voro också i detta fall särskilt stora. I ungdomlig iver grep han sig an med studiet av en i allt väsentligt okänd litteratur på ett okänt språk och i en okänd skrift. Om det nu än var klart, att både skrift och språk hade nära anförvanter i kända semitiska dialekter, visade det sig dock genast, att just denna skrift och detta språk bjöd på egendomligheter, som måste bereda pionjären många bekymmer. De texter det gällde att förstå voro därtill sannerligen icke genom sitt innehåll ägnade för en nybörjares övningar. Efter 150 års studier med oändligt förbättrade hjälpmedel för texternas förståelse, både språkligt och religionshistoriskt, har det blivit klart, att det är hopplöst, att ur dessa religiösa texter söka arbeta fram något, som liknar ett sammanhängande och blott någorlunda klart begripligt tros- eller lärosystem... En sådan text ger icke i sig själv mycken ledning åt den, som arbetar med att tolka ett okänt språk». (Moberg)

Norbergs text blev dock trots bristerna under 50 år den enda källan för mandeiskt studium, och Lidzbarski²), som gjorde sin översättning till tyska 1916—1917, således väl 100 år efter Norbergs arbete, erkänner, att

¹) Moberg, A., Matthias Norberg och hans »Codex Nasaraeus» i »Berlingska Boktryckeriet i Lund 1745—1945». Lund 1945.

²) Mark Lidzbarski, Ginza der Schatz oder das grosse Buch der Mandäen. Übersetzt und erklärt. (I Quellen der Religionsgeschichte, Bd 4:1, Göttingen 1925.)

han icke skulle ha gått i land med uppgiften, om icke hela det mandeiska till Europa komma språkmaterialet, så väl det tryckta som handskrifterna, först lexikaliskt behandlats av honom. Likväl voro svårigheterna stora, fast han därtill vid svåra fall hade ett par goda auktoriteter att rådfråga. Och ändock måste man erkänna, att osäkerhet nog kan råda över huruvida han överallt tolkat rätt. Om Norbergs arbete säger han: »Die lateinische Übersetzung war für die damalige Zeit eine anerkanntswerte Leistung, sie wurde auch in den folgenden Jahrzehnten vielfach verwertet.» Att den nu efter hundraårigt intensivt arbete på detta språkområde icke mera har någon betydelse för denna forskning, är helt naturligt. »Ett ofullkomligt verktyg är oftast bättre än intet», framhåller Moberg med rätta. »Det stimulerade i varje fall än ytterligare det intresse, som Göttingenavhandlingens väckt och gav upphov till en icke obetydlig vetenskaplig produktion i ämnet i tidskrifter, fristående verk, encyklopedier och uppslagsböcker. Norberg var och blev än ytterligare genom sin Codex Nasaraeus en banbrytare och föregångsman inom de mandeiska studierna.»

Agrell har i sin kritik, som för övrigt går på sidan om hans ämne, icke tagit hänsyn till förutsättningarna för vad den tidens filologiska vetenskap kunde åstadkomma. Han borde i stället, om han varit sakkunnig, ha bedömt Norberg med tidens och samtida vetenskapsmäns mått på samma område och jämfört dem med varandra. Som osakkunnig borde han låtit samtiden vittna och icke blott ensidigt medtagit Mobergs kritik utan även hans uppskattning. När det gäller Tegnér däremot citerar Agrell Wrangel med gillande, att man icke får mäta hans produktion med modern måttstock. (227)

Norbergs handlingssätt, då han donerade medel till en professur, har också ådragit sig Agrells starka klander. Ett faktum är, att Norbergs första utfästelse var till en professur i grekiska, vilket språk han ville avskilja från sin egen lärostol, och att han, sedan Tegnér fått denna professur och avlöningen för honom ordnats, ändrade donationen till en professur i levande språk, som han ansåg ytterst behöfvlig. De olika schackdrag, som därvid gjordes från skilda håll, skola vi inte ge oss in på. Många befinna sig fortfarande i outrett mörker.

Vad författaren särskilt klandrar hos Norberg, är hans beteende mot Stoltz. Han skulle ha ingivit denne förhoppning om att få bli professor. Nu är att märka, att donationen ej skulle gå i verkställighet, förrän Norberg avlidit. »År 1809 var denne 62 år gammal och kärnfrisk; Stoltz var 41 år och sjuklig» (Agrell 187). Stoltz var född 1768 och Norberg 1747, varför blott 21 år skilde dem åt. Som Norberg dog 1826, skulle Stoltz ha blivit 58 år, innan han fått tillträda professuren, om nu allt gått sin gilla gång. Men så kom snillet Tegnér och trängde undan Stoltz. Varför klandra Norberg, att han arbetade för skalden. Det gällde ju vetenskapen, där man icke får ha avseende på annat än förtjänst och skicklighet. Kan det icke också vara så, att Norberg småningom insett, att Stoltz icke ägde den intelligens, uthållighet och kraft, som krävdes av en dåtida professor. (Se Tegnér's omdömen anf. å s. 243.) Författaren till minnesskriften över Stoltz tycks i detta avseende ha funnit stora brister hos honom, som han naturligtvis blott antyder. Att Norberg icke vidrört en sådan sak i sina brev,

kan bero på finkänslighet och ej på samvetskval, som författaren vill påskina. Dessutom hade ju Stoltz övergivit den akademiska banan och gått in i skolstaten och prästeståndet, vilket föranledde både Lundblad och fakulteten att icke stödja hans återgång. Då Lundblad misslyckats i sin strävan att få Stoltz till docent i latin, hindrade det honom icke att tre år därefter ge sitt förord åt en annan, utan att därför klandras av författaren. Men då Norberg icke lyckats att få Stoltz till docent i grekiska, skulle »han ha kommit att anse sig på något sätt stå i skuld till denne», ett antagande som likasom så många andra är rena konstruktionen. Då Norberg till adjunkten i grekiska förordade Stenström i stället för Stoltz, »måste hans förfaringssätt betraktas som egendomligt», fastän författaren några rader förut antagit, att Norberg ömmat för den gamle docenten Stenströms svaga ekonomi, under det Stoltz var försörjd medelst pastorat. Dessutom hade ju Stenström »många förtjänster».

Då Norberg ändrade sina donationsbestämmelser, var det »ett det svarstaste bedrägeri» (266), som naturligtvis tog livet av Stoltz genom cancer tre år därefter; ty »man kan aldrig fritaga Matthias Norberg från hans avgörande delaktighet i detta tragiska slut på ett människoöde» (271). Enligt läkareåsikt kan kräfta ta livet av en människa på mycket kortare tid. De motgångar, som Stoltz sedan träffade ut för, hade de ingen inverkan på hans sjuklighet! Han sökte 1812 Landskrona indräftiga pastorat, men K. Maj:t utnämnde en annan — klanderfritt från författarens sida.

Det viktiga är väl dock, att Lunds universitet genom Norbergs donation fick sin första professur i levande språk, även om dess förste innehavare icke var vetenskapsman. Han var dock en kunnig språkman, som själva Tegnér tog lektioner av och som enligt Hofberg (Biogr. Handlex.) »ådagalade både insikt och skicklighet». Hans efterträdare blev så mycket mera framstående.

Om Norbergs mellanhavande med Stoltz vet författaren alltför litet för att motivera sina nedgörande utlåtanden. Det mesta av hans bevisning är antingen lösa antaganden eller läsning mellan raderna i Norbergs och andras brev om dennes intriger, samvetskval etc. Man merkt die Absicht.

Ett typiskt exempel på hans sätt att misstyda brev ger han på sidan 231. Norberg skriver den 11 juli 1811 till Engeström, att systersonen »vill, för att vitsorda min kallelse, på fransyska, tyska och engelska författa även som försvara teser eller aforismer». Så tillägger författaren: »Påståendet att Stecksén själv kommit med uppslaget härtill torde ej förtjäna tilltro». Detta är ju en uppenbar vrängning. Norberg säger ju blott, att Stecksén vill, ej, att han erbjudit sig. Vem som tagit initiativet, framgår ej av brevet och är ju för övrigt högst oväsentligt utom för den, som avsiktligt vill sätta en fläck på Norbergs karaktär.

»Med god psykologisk blick om Norbergs karaktär föreslår Faxe rent ut (till Engeström): giv honom en orden eller något sådant; på så vis blir han kanske lättare att komma till tals vid» (251). En insinuation, som visar Faxes dåliga psykologiska blick och författarens illvilliga misstydan av Norbergs karaktär, ty denne blev icke medgörligare trots nordstjärna och kansliråds titel.

Även när det gäller biskopsstolen i Härnösand, till vilken Norberg

fått andra förslagsrummet, bar han sig enligt Agrell illa åt. Han arbetade nämligen på att bli utnämnd. Klandret verkar, som om Agrell vore eller låtsades vara okunnig om hur det gick till vid tillsättandet av inbringande poster denna tid. Tänk blott på Tegnér's alla påtryckningar, när det gällde pastorat, han sökte. Vad de andra två på förslaget gjorde för att bli utnämnda, tiger författaren med, (s. 275) ja, han medger ju, att Almquist »lyckats att genom justitiestatsministern Fr. Gyllenberg få kronprinsen att lova honom Härnösands stift»; men han klandrar icke A. för detta sätt att skaffa sig befördran. Huvudsaken är att kasta skugga på Norberg utan hänsyn till tidens sätt att behandla befordringsfrågor. Norbergs åtgöranden väckte icke heller någon uppmärksamhet eller framlockade något klander. Agrell gör Norberg till hycklare och intrigmakare. Är det icke egendomligt, att ingen av Norbergs kamrater vid universitetet, vilka dock kunde ge varandra hårda hugg, och ej heller andra samtida, som skrivit om honom, ha funnit honom ränkfull och intrigant. Norberg måtte ha levat bland idel omdömeslösa samtida, ty alla satte de honom mycket högt både som vetenskapsman och människa.

Ett annat exempel på författarens illvilliga tydningsätt, då det gäller Norberg (337). Den 14 januari 1813 anmäler denne i ett brev till kanslern, att han hoppades, om hans förmögenhet tillväxte, kunna instifta en professur i astronomi. Han höll icke det givna löftet, sannolikt emedan han missräknat sig på förmögenhetens tillväxt. Hans och systemens samlade medel utgjorde vid den senares död 1835 blott 20000 riksdaler¹⁾. Men författaren ser djupare med sin genomträngande tedentiösa intuition utan att ha några akta att hänvisa till. Det var blott »en skenmanöver, avsedd att få donationen till Stecksén stadfast; sedan detta skett hade Norberg inget påtagligt intresse till övers för Brags professur i astronomi» (345). Hur vet författaren detta, då han icke har någonting att stödja sig på. Om han åtminstone sökt taga reda på huru mycket Norberg ägde vid sin död. Efter allt att döma fanns icke så mycket medel kvar i boet, att det efter penningvärdets fall skulle ha räckt till grundval för en ny professur. Att Norberg varit för sangvinisk och givit ett förhastat löfte, är mycket mänskligt, i synnerhet av en man, som levde i en helt annan värld än den ekonomiska beräkningens. Hans förhastande ledde dock till det glädjande resultatet, att universitetet fick en professur i astronomi och fysik.

Författaren har ock gjort Norberg senil redan 1812, således vid 65 års ålder. Allt talar dock för motsatsen. J. H. Schröder skrev den 11 november 1825, sålunda 13 år längre fram i tiden: »Norberg är 78 år, har ändå vackra vita tänder, äter hårt bröd och läser utan glasögon de svåraste turkiska manuskript». Och hela tiden till sin död var han ju i full verksamhet, vilket icke vittnar om förtidig senilitet utan tvärtom.

Hans insändare till Journalen d. 22 dec. 1825 mot David Munck af Rosenschöld, som anfallit honom, vittnar om sådan ungdomlig livlighet och verv hos denna 78-åring, att all tanke på senilitet förflyktigas vid läsningen därav. [Ach. Kahl, Tegnér och hans samtida i Lund].

Och Peter Wieselgren framhåller i Biographiskt lexicon, att Norberg

ännu vid 70 års ålder talade »med samma själens värma, samma stilens udd, då jubelfesten firades 1817». Med den mer än 40-åriga Wieselgrens hänförelse skildring av Norbergs latinska talarkonst i nämnda uppslagsbok bör jämföras vad förf. här nedan citerat, som skall ha skrivits av den omogne ynglingen 20 år tidigare.

För att riktigt nedgöra Norberg anför han ett utdrag ur ett brev, en avskrift, som han tror vara av P. Wieselgren. Denne säger däri: »Jag har mött ett allmänt kallsinne för *Norberg*. Hans snille gick hemma i barnkolt, men visade sig aldrig för allmänheten utan i Taciti toga. Som föreläsare och examiner kunde ingen vara mera liknöjd. Som medborgare var han i hög grad fri. — På Tegnér's dedication av *Nattvardsbarnen*, så skön den än är, Har Gubben aldrig svarat» (s. 289).

Nu är att märka, att Wieselgren kom till Lund först 1820, då Norberg redan samma år flyttat därifrån, varför han av personlig erfarenhet icke visste någonting om Norbergs sätt att sköta sitt kall. Då alla den tidens främsta latinare beundrade Norberg för hans latinska värtalighet, som ägde en högst personlig stil, och ej heller sentida latinare kunnat vederlägga dem, torde Wieselgrens omdöme utan vidare kunna betraktas som värdelöst¹⁾. Otillförlitligheten i den 23-åriges — brevet skrevs 1823 och W. föddes 1800 — omogna tvärsäkerhet på ett område, som han ej kände till, bevisar hans yttrande, att »Gubben aldrig svarat» skalden. Den, som genom samtida vittnesbörd lärt känna Norbergs förnäma och hänsynsfulla sätt, måste förstå, att omdömet är ogrundat, även om intet kan bevisas, då den eventuella tacksamhetsskrivelsen torde vara förkommen. Måhända hann Norberg tacka muntligt, innan han reste, ty *Nattvardsbarnen* utkom samma år, och Tegnér hade möjligen före avresan låtit Norberg få avskrift eller korrektur av tillägnet. Norbergs brev till Tegnér den 10 maj 1824, vari han tacksamt hänsyftar på dedikationen, vittnar oförtydligt om det bestående vänskapliga förhållandet mellan de båda stora.

Och sådant ovederhäftigt och obestyrkt skvaller av en ung student lägger Agrell till grund för s. k. vetenskapliga omdömen. Varför tar han icke i stället hänsyn till Wieselgrens biografi av Norberg i *Biographiskt lexicon*. Där finner han den mogne mannens omdömen, och de stödjande visso icke författaren i hans nedsättande omdömen om Norberg.

¹⁾ Om Norbergs sätt att undervisa finnas icke några utförligare beskrivningar, men P. G. Ahnfelt meddelar i sina »Studentninnen» följande, som kastar en blixtbelysning däröver, och som ingalunda vittnar om liknöjdhet:

»Jag hörde aldrig Norberg, som talare och blott en termin som föreläsare öfver Hjobs bok. Med ljungande slag belyste han den uråldriga texten, först återgifvande den med daguerrotypisk noggrannhet, sedan förklarande den med tillhjälp af sin rika orientaliska fornkunskap och sin på ort och ställe förvärfvade bekantskap med öknens natur och folkliif, hvarunder han hämtade rika draperier åt de underbara taflor, den hebraiske skalden målat. Till sist gaf han en mera lätt och fri öfversättning af det hela, dock utan all paraphrastisk bredd». Och detta var efter 1817, ty först detta år blev Ahnfelt student. Hur stämmer denna skildring med den förmenta slöheten och den senilitet, som gjort sig så märkbar redan fem, sex år tidigare enligt Agrell!

¹⁾ Enligt bouppteckningen efter Stecksén 20525 rdr 19 sk. 1 rst. bko.

INNEHALLSFÖRTECKNING

	sid.
Förord	3
Sven Hofs Lefwernes Beskrifning	5
Sven Hofs Testamente	103
Anmärkingar till Sven Hofs handskrifter	158
Personförteckning	165

Bokanmälningar

<i>Bjorn Kornerup</i> : Ribe Katedralskoles Historie	169
<i>Sven Edlund</i> : Diskussionen om begåvningsurvalet under reformations- och stormaktstiden I	170
<i>David Löfberg</i> : Det nationalekonomiska motivet i svensk pedagogik under 1700-talet	171
<i>Jan Agrell</i> : Nyinrättade professurer inom filosofiska fakulteten i Lund under 1800-talets första hälft	173
Till dr Jan Agrells karakteristik av Matthias Norberg. Några reflexioner av <i>P. Norberg</i>	175